

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Klavdija Kular

Načini zunanjih odnosov in ekonomske migracije iz regije Magreb v Evropsko unijo

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Klavdija Kular

Mentor: doc. dr. Milan Brglez

Načini zunanjih odnosov in ekonomske migracije iz regije Magreb v Evropsko unijo

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

ZAHVALA

*Iskrena hvala mentorju doc. dr. Milanu Brglezu
za strokovno pomoč in konstruktivne debate
v času pisanja magistrskega dela.*

*Hvala staršem,
ki so mi omogočili študij,
me podpirali in mi stali ob strani.*

Načini zunanjih odnosov in ekonomske migracije iz regije Magreb v Evropsko unijo

Magistrsko delo obravnava koncept načinov zunanjih odnosov (van der Pijl 2007), ki je bil razvit na osnovi Marxovega koncepta načinov produkcije, njegova temeljna enota analize pa je skupnost. Zunanji odnosi so znotraj tega koncepta obravnavani kot odnosi oz. srečevanja med skupnostmi, ki poseljujejo vsaka svoj prostor/ozemlje in druga drugo obravnavajo kot tujce, pri čemer obravnava ni omejena zgolj na skupnosti (narode), ki so organizirane v države. Identificirani so štiri načini zunanjih odnosov: plemenski in nomadski-imperialni način ter načina suverene enakosti in globalnega vladovanja. Znotraj vsakega načina je mogoče identificirati tri specifične vzorce delovanja, ki se nanašajo na definicijo ozemlja ter naravo njegove suverene posesti, določitev pogojev, v katerih se izvaja zaščita ozemlja; ter načine, preko katerih posamezne skupnosti organizirajo medsebojno menjavo. S pomočjo aplikacije koncepta načinov zunanjih odnosov na izbrani primer ekonomskih migracij iz regije Magreb v Evropsko unijo je prvi cilj naloge ovrednotenje uporabnosti koncepta za točno izbrani primer ter na splošno. Študija primera in končna aplikacija koncepta je narejena ob predpostavki, da zunanji odnosi med posameznimi skupnostmi ne potekajo zgolj na osnovi načina suverene enakosti, ampak so prisotni tudi elementi ostalih treh načinov. Drugi cilj naloge je ocena doprinosov in ovrednotenje koncepta zunanjih odnosov znotraj marksistične tradicije. Vprašanje je, ali je mogoče s pomočjo koncepta zunanjih odnosov identificirati politično in pojasniti ozemeljsko ločenost enot, ne da bi pri tem posegli po (politično) realističnih predpostavkah.

Ključne besede: načini zunanjih odnosov, skupnost, migracije, marksizem, navidezno ločevanje vrst.

Modes of foreign relations and economic migrations from Maghreb region to the European Union

The Master's thesis deals with the concept of modes of foreign relations (van der Pijl 2007), which has been developed on the basis of Marx's concept of modes of production and has a community as a basic unit of analysis. Foreign relations within this concept are perceived as relations/encounters between communities occupying separate spaces/territories and treating each other as foreigners. Foreign relations in this context are not limited to the communities (nations) that are organized in the states. Four modes of foreign relations are identified: tribal and nomadic-imperial mode and modes of sovereign equality and global governance. Within each mode it is possible to identify three specific patterns: definition of the territory and the nature of its sovereign occupation, conditions of protecting the occupied space and organization of the exchange. The primary objective of evaluating the usefulness of the concept for a specific case and in general will be achieved through its application on a selected case of economic migrations from the Maghreb region to the European Union. The case study and the final application of the concept is based on the assumption that the foreign relations between communities are not carried out solely on the basis of the mode of sovereign equality, present are also elements of the other three modes. The second aim of the study is the evaluation of the potential of the concept of foreign relations within the Marxist tradition. The question is whether it is possible to identify the political and explain the territorial separation of the units with the use of the concept of the foreign relations and without taking recourse to (political) realistic assumptions.

Key words: modes of foreign relations, community, marxism, migrations, pseudospeciation.

Kazalo

1	UVOD	7
1.1	METODOLOGIJA.....	10
2	KONCEPT 'NAČINI ZUNANJIH ODNOSOV' KOT NOV PRISTOP V PREUČEVANJU MEDNARODNIH ODNOSOV	12
2.1	OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	12
2.1.1	<i>Poselitev ozemlja</i>	18
2.1.2	<i>Zaščita</i>	21
2.1.3	<i>Menjava</i>	22
2.1.4	<i>Vloga mita</i>	22
2.2	VPRAŠANJE 'POLITIČNEGA' IN 'MEDNARODNEGA'.....	25
2.3	NAČINI ZUNANJIH ODNOSOV	28
2.3.1	<i>Način suverene enakosti</i>	28
2.3.2	<i>Plemenski način</i>	32
2.3.3	<i>Način imperija oz. nomadski način</i>	37
2.3.4	<i>Način globalnega vladovanja</i>	40
3	EKONOMSKE MIGRACIJE IZ REGIJE MAGREB V EVROPSKO UNIJO	45
3.1	MIGRACIJE, KOT JIH VIDI VAN DER PIJL.....	45
3.2	ZGODOVINA IN TEORIJE MIGRACIJ	49
3.3	EKONOMSKE MIGRACIJE IZ REGIJE MAGREB V EVROPSKO UNIJO.....	53
3.3.1	<i>Zgodovina in razvoj fenomena in politik institucij Evropske unije</i>	53
3.3.2	<i>Države regije Magreb</i>	59
3.3.2.1	<i>Alžirija</i>	60
3.3.2.2	<i>Libija</i>	61
3.3.2.3	<i>Maroko</i>	63
3.3.2.4	<i>Mavretanija</i>	64
3.3.2.5	<i>Tunizija</i>	65
3.3.3	<i>Izbrane države članice Evropske unije</i>	66
3.3.3.1	<i>Francija</i>	66
3.3.3.2	<i>Italija</i>	69
3.3.3.3	<i>Španija</i>	71
3.3.4	<i>'Ocena' migracijskih politik</i>	73

3.3.5	<i>Migranti</i>	77
3.3.5.1	Diaspore in stik z državo izvora.....	77
3.3.5.2	Imigrantske skupnosti	79
3.3.5.3	Imigranti, države gostiteljice in Evropska unija	81
4	SKLEPNO VREDNOTENJE KONCEPTA NAČINOV ZUNANJIH ODNOSOV S POMOČJO IZBRANEGA PRIMERA	85
4.1	APLIKACIJA KONCEPTA NA IZBRANI PRIMER MIGRACIJ.....	85
4.1.1	<i>Glavni elementi koncepta zunanjih odnosov na izbranem primeru migracij</i>	85
4.1.1.1	Skupnost.....	85
4.1.1.2	Prostor (ozemlje).....	88
4.1.1.3	Zaščita	89
4.1.1.4	Menjava	91
4.1.2	<i>Identifikacija in analiza posameznih načinov zunanjih odnosov na izbranem primeru migracij</i>	92
4.2	KONCEPT NAČINOV ZUNANJIH ODNOSOV TER VPRAŠANJE 'POLITIČNEGA' IN 'MEDNARODNEGA'	93
4.3	OVREDNOTENJE KONCEPTA NAČINOV ZUNANJIH ODNOSOV IN SKLEP.....	95
5	LITERATURA.....	99

1 Uvod

Sodobna mednarodna skupnost temelji na načelu suverene enakosti (Ustanovna listina Združenih narodov 1945, 2. čl.) ter na načelih kapitalističnega načina proizvodnje. Zaradi globoke prežetosti sistema z obema načinoma delovanja si je dokaj težko zamišljati alternative, kar pa ne pomeni, da je nemogoče. Že Marx (1973) je s svojo kritiko liberalne ekonomije želel pokazati, da so pred kapitalističnim načinom obstajali tudi drugačni ekonomski odnosi, katerih vpliv je še vedno mogoče čutiti. Na enak način želi van der Pijl (2007) s konceptom načinov zunanjih odnosov (*'modes of foreign relations'*) pokazati, da so pred danes prevladujočim načinom zunanjih odnosov med suverenimi državami obstajali drugačni načini, katerih elementi so ravno tako vidni še danes (van der Pijl 2007, 24) in posledično vplivajo na aktualne mednarodne odnose in dogodke oz. na vsakodnevna srečevanja in soočenja med posameznimi skupnostmi. Van der Pijl (2007, ix) svoj koncept razvije na osnovi enake metode, kot jo je uporabil Marx (1973) za definicijo različnih načinov produkcije – oba koncepta v dinamični strukturi determiniranosti zajemata kombinacijo razvijajočega nivoja razvoja produkcijskih sil z družbenimi odnosi. Skupnost je temeljna enota analize, zunanji odnosi pa se ne nanašajo zgolj na odnose med skupnostmi (narodi), ki so organizirane v države, ampak zajemajo vsa srečanja med skupnostmi, ki zasedajo vsaka svoj prostor/ozemlje in druga drugo obravnavajo kot tujce (*'foreigners'*) (van der Pijl 2007, 1). Iz skupnosti oz. *etnosa* izhaja proces etnogeneze, pri katerem gre pri vsaki skupnosti za lastno prilastitev naravnih pogojev dela (Marx 1973, 485). Ker se razvoj človeških skupnosti ne odvija v popolni izolaciji, je navzočnost drugih skupnosti ključna v tem procesu (Gledhill 2000, 41; van der Pijl 2007, 26), kar vodi v zgodovinsko samozavedanje posameznih skupnosti (van der Pijl 2010a, 18), ki so se ob pojavu jezika začele razlikovati med sabo in so kot referenčni okvir uporabljale mit (van der Pijl 2010b, 1).

V svoji analizi van der Pijl (2007, 24) definira štiri načine zunanjih odnosov, vsak izmed njih ima tri specifične vzorce delovanja. Prvi vzorec se nanaša na definicijo ozemlja (in družbenega prostora) ter naravo njegove suverene posesti; drugi določa pogoje, v katerih se izvaja zaščita tega prostora; tretji pa definira načine, preko katerih posamezne skupnosti organizirajo medsebojno menjavo. V ozadju delovanja posameznega načina so produkcijske sile – te so tiste, ki definirajo, na kakšen način in v katero smer se bodo razvijale skupnosti. V

plemenskem načinu zunanjih odnosov je ozemlje deljeno in upravičenost do njega utemeljena na osnovi prednikov in tradicije. Zaščita poteka preko ritualov, groženj in maščevanja, vzorci menjave pa zajemajo blagovno menjavo, darila, plenjenje in 'izmenjavo' žensk (van der Pijl 2007, 24). **Način imperija oz. nomadski način zunanjih odnosov** pri okupaciji prostora loči trajno poselitev od mobilne; za zaščito so imperiji uporabljali nomadske bojevnike, živeče na njihovem obrobju; menjava je potekala v obliki dajatev, trgovanja na mejah in trgovinskih diaspor (*ibid.*). **Način suverene enakosti**¹ glede okupacije prostora predpostavlja ekskluzivno ozemeljsko jurisdikcijo; za zaščito uporablja vojsko, naravne meje in ravnotežje moči; vzorec menjave pa temelji na merkantilizmu in širjenju nacionalne kulture. V zadnjem načinu zunanjih odnosov, **načinu globalnega vladovanja**² pa gre za funkcionalno širitev suverenih sfer; zaščita poteka preko možnosti hitrega vpoklica, policijskih sil in kolektivne varnosti; glavni vzorci menjave pa so homogenizacija in diferenciacija ter globalno integrirana produkcijska veriga. Pri opisanih načinih je potrebno zavedanje, da gre za odraz struktur socializacije v določenem trenutku, zamišljenih v izolaciji s pomočjo abstrahiranja (*ibid.*).

Za primer prikaza prisotnosti drugih načinov zunanjih odnosov v sedanjosti, van der Pijl (2007, 189) izbere migrante, za katere trdi, da delujejo v skladu z vzorci plemenskega načina zunanjih odnosov, saj država zaradi migriranja postane postranskega pomena, ljudje na poti preko procesa etno-transformacije pa ponovno postanejo tujci. V njegovi analizi so migracije obravnavane v kontekstu trenutno prevladujočega načina zunanjih odnosov, vendar je odnos država-migranti presežen, saj ga zanima tudi, kako migranti oz. migrantske skupnosti, ki se oblikujejo v času migriranja, delujejo v odnosu do drugih skupnosti. Migranti so torej ena izmed skupnosti, ki vstopa v zunanje odnose, s čimer predpostavlja, da se zunanji odnosi med posameznimi enotami oz. skupnostmi ne odvijajo zgolj na osnovi trenutno prevladujočega načina suverene enakosti (van der Pijl 2007, 188–198). Trenutno so še posebej pod drobnogledom (ekonomske) migracije iz Severne Afrike v Evropsko unijo (EU). Tok migracij je od konca II. svetovne vojne in po dekolonizaciji tekkel v smeri Evrope, na njihovo intenzivnost v zadnjih 70-ih letih pa je vplivala vrsta različnih faktorjev: načrtna rekrutacija, zapiranje evropskih mej, politike združevanja družin, notranje-politični problemi držav izvora, politike EU, idr. Danes smo največkrat izpostavljeni zgodbam o prihodu neregularnih imigrantov na obale sredozemskih držav na eni strani in poročilom o oblikovanju dodatnih

¹ Opredelili bi ga lahko kot klasični politični realizem z geopolitiko.

² V sodobnem političnem realizmu gre za preplet ekonomskega neoliberalizma z globalizacijo in biopolitiko.

restriktivnih politik, ki bi omejevale priseljevanje na drugi. Kljub temu države tako na afriški kot na evropski strani k priseljevanju pristopajo zadržano, za kar so v prvem primeru 'kriva' denarna nakazila migrantov v države izvora, in v drugem iskanje recepta, kako omejiti nelegalne migracije, a hkrati zadovoljiti potrebe trga dela.

Vprašanje je, ali je mogoče koncept zunanjih odnosov uporabiti v analizi izbranega primera migracij in kakšna je njegova uporabnost. Da bi dobili odgovor na takšno vprašanje, je potrebno poiskati odgovore najprej na nekaj konceptualnih vprašanj. Kaj točno predstavljajo migracije za van der Pijla in ali je mogoče na njegovo osnovno analizo postaviti še kakšen dodaten element, ki bi jo dopolnjeval? Je za pojasnitev izbranega primera migracij koncept načinov zunanjih odnosov dovolj? Kakšni oz. kateri so elementi/vzvodi, ki najbolj vplivajo na 'izbiro' določenega načina zunanjih odnosov? Ob navezavi koncepta načinov zunanjih odnosov na konkreten primer, pa se pojavijo tudi konkretna empirična vprašanja. Kakšni so načini zunanjih odnosov, ki se odražajo v odnosu med EU, posameznimi državami EU in migranti ter njihovimi državami izvora? Gre zgolj za način plemenskih odnosov, kot jih vidi van der Pijl (2007, 189) ali lahko opazimo tudi prisotnost drugih načinov?

Cilj magistrskega dela je ovrednotenje koncepta načinov zunanjih odnosov v sodobnem preučevanju mednarodnih odnosov oz. odnosov med posameznimi skupnostmi, ki zasedajo ločen prostor in druga drugo obravnavajo kot tujce. V ta namen bom preučila fenomen ekonomskih migracij iz regije Magreb³ v EU po koncu II. svetovne vojne. Zanimala me bo prisotnost zgodovinskih načinov zunanjih odnosov ter kateri izmed slednjih je prevladujoč. Primer bo obravnavan z različnih izhodišč, v prvi vrsti migrantov, dodatno pa me zanima, preko katerih načinov zunanjih odnosov v ta proces vstopajo države emigracije, institucije EU in izbrane države članice EU. Izhajam iz predpostavke, da se odnosi med posameznimi skupnostmi ne odvijajo zgolj znotraj načina suverene enakosti,⁴ zato me zanima, kdaj, zakaj in v kakšni obliki se pojavljajo zgodovinski vzorci načinov zunanjih odnosov in posledice uporabe različnih načinov zunanjih odnosov s strani dveh skupnosti, ki sta v teh odnosih.

Koncept načinov zunanjih odnosov ni nov, vendar pa še nikoli ni bil razdelan v tako celostni

³ Libija, Alžirija, Maroko, Tunizija in Mavretanija.

⁴ Skozi celotno nalogo se suverena enakost nanaša na *vestfalski* koncept suverenosti, države so znotraj svojih meja suverene ter enakovredne v odnosu z drugimi državami.

obliki, kot ga v svojih delih predstavlja van der Pijl (2007, 2010a, 2014). Zavedanje, da ni zgolj suverena enakost tista, ki vodi posamezne skupnosti v njihovem delovanju, ter da skupnosti, ki niso oblikovane kot država, operirajo na drugačen (zgodovinski) način, je izredno pomembno za razumevanje dogodkov v sodobni mednarodni skupnosti. Migracije so eden izmed bolj vidnih fenomenov in v primeru EU, katere eden največjih dosežkov je ravno prost pretok ljudi znotraj njenih meja (O'Neil 2011, 1), je razumevanje odnosa in načina delovanja in komunikacije, do katere prihaja med posameznimi akterji, udeleženi v teh srečanjih, izrednega pomena pri iskanju ustreznega načina upravljanja.

Pomen magistrskega dela se kaže v dveh točkah. V prvi vrsti gre za poskus ovrednotenja koncepta načinov zunanjih odnosov, preko katerega želi avtor širiti področje, ki ga pokriva disciplina mednarodnih odnosov (van der Pijl 2007, vi). Potencialen razvoj in ovrednotenje koncepta pa lahko doprinese tudi k širši teoretski diskusiji, ki se trenutno odvija v marksističnih krogih (Davenport 2011) – gre za vprašanje razumevanja političnega in mednarodnega skozi optiko marksizma. Ovrednotenje in uporabnost koncepta bo ocenjena na podlagi aplikacije na konkreten primer migracij. Iz slednjega izhaja tudi druga točka, in sicer, da v primerjavi z literaturo (Zavratnik Zimic 2001; Doomernik in Jandl 2008a; Mavrodi 2010; Pajnik 2010; European Commission 2013a; 2013b; 2013c), uporabljen pristop obravnava migrante kot eno izmed skupnosti, ki deluje na podlagi določenih vzorcev in v odnose z drugimi skupnostmi vstopa na osnovi določenih predpostavk in mehanizmov, delujočih v ozadju.

1.1 Metodologija

Prvi korak pri proučevanju predmeta magistrske naloge je bila umestitev pristopa van der Pijla in njegove konceptualizacije načinov zunanjih odnosov znotraj marksistične teorije (Bidet in Kouvelakis 2008). Van der Pijl je eden od utemeljitev t. i. Amsterdamske šole oz. Projekta amsterdamske mednarodne politične ekonomije, ki metodološko odprto 'prevaja' dognanja Gramscija na področje znanosti o mednarodnih odnosih (t. i. 'odprti marksizem'), saj poskuša ločiti zgodovinski materializem od ekonomskega strukturalizma in prekiniti s še vedno prevladujočimi državocentričnimi pristopi preko prepoznavne transnacionalne realnosti globalne politične ekonomije (van Apeldoorn 2004, 110–111).

Za analizo načinov zunanjih odnosov v drugem poglavju magistrskega dela bo uporabljena

konceptualna analiza na podlagi interpretacije in analize del van der Pijla (2007; 2010b, 2014). Koncept načinov zunanjih odnosov bo analiziran na osnovi njegovih temeljnih, sestavnih elementov, pri čemer bom z natančnim branjem iskala odnose tega koncepta z drugimi marksističnimi koncepti ter koncepti, ki jih van der Pijl ne problematizira v znanosti o mednarodnih odnosih (kot marksist pristaja na relativno notranjo povezanost oz. totaliteto v razvijanju svojih pojmov/konceptov). Na podlagi takšne analize bom rekonstruirala koncept načinov zunanjih odnosov, ki bo hkrati predmet analize in vrednotenja ter tudi sredstvo za doseg cilja – preverjanje njegove uporabnosti za analizo izbranega primera migracij. V tretjem poglavju bom s pomočjo študije primera (George in Bennett 2005) ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU analizirala dostopne kvantitativne in kvalitativne podatke od II. svetovne vojne do danes. Pri tem si bom pomagala z interpretacijo in analizo primarnih (zlasti dokumenti EU) in sekundarnih virov (vključno s poročili nevladnih organizacij) ter s primerjalno kritično analizo drugih (prevladujočih) konceptualizacij v sekundarnih virih. Četrto, zadnje poglavje bo ključen del magistrskega dela, v katerem bom s pomočjo izbranega primera ovrednotila koncept načinov zunanjih odnosov. Cilj je okrepitev ali ošibitev koncepta v znanosti o mednarodnih odnosih glede na rezultate študije primera, saj se zavedam, da z enim samim primerom koncepta ni mogoče zavreči oz. potrditi.

2 Koncept 'načini zunanjih odnosov' kot nov pristop v preučevanju mednarodnih odnosov

V pričujočem poglavju bom predstavila ključne pojme, pomembne za razumevanje koncepta načinov zunanjih odnosov. Mednje spada van der Pijlovo (2007) razumevanje zunanjih odnosov, logika načina, skupnost, navidezno ločevanje vrst ter sama logika delovanja koncepta načinov zunanjih odnosov, ki je razvita na osnovi delovanja Marxovih (1973) načinov produkcije. Sledila bo predstavitev treh glavnih vzorcev (poselitev, zaščita in menjava), ki so del vsakega načina zunanjih odnosov, ter vloga mita in religije pri oblikovanju in delovanju načinov. Natančneje bo predstavljeno vprašanje razumevanja mednarodnega in političnega v odnosu do geopolitike oz. ozemeljsko ločenih enot. Poglavje bo zaključeno z natančnejšo predstavitvijo vsakega izmed štirih načinov zunanjih odnosov – plemenski način, imperialni oz. nomadski način, način suverene enakosti in način globalnega vladovanja.

2.1 Opredelitev temeljnih pojmov

Van der Pijl (2007, vi) želi s konceptom načinov zunanjih odnosov **razširiti razumevanje, ne samo zunanjih odnosov, ampak mednarodnih odnosov** kot celote, preko klasičnega, pretežno državocentričnega razumevanja, ki zajema odnose med državami, in v zadnjem času (kot posledica širšega vpliva globalizacije) mednarodnih vladnih in nevladnih organizacij, **na odnose med posameznimi skupnostmi ('communities'), ki poseljujejo ločen prostor in druga drugo obravnavajo kot tujce**. V osnovi gre torej za širitev razumevanja mednarodnih odnosov s posrednih – mednarodnih odnosov, ki potekajo na formalni meddržavni ravni – na neposredne oz. »tiste, ki jih uresničujejo družbene skupine in posamezniki, ki živijo na različnih straneh državnih meja« (Benko 2000, 14), pri čemer načini zunanjih odnosov, kot jih obravnava van der Pijl (2007, 2010b, 2014), ne obravnavajo posameznikov in niso omejeni samo na odnose skupnosti preko državnih meja (skupnosti lahko druga drugo obravnavajo kot tuje tudi znotraj ene države). Ena izmed predpostavk, ki omogoča takšno širitev, je **razumevanje 'mednarodnega' zgolj kot zgodovinsko specifičnega**, in torej ne kot končne oblike odnosov med posameznimi skupnostmi (van der Pijl 2007, vii).

Zunanji odnosi oz. *foreign relations* v izvorniku že v samem poimenovanju vsebujejo koncept 'tuj' (*foreign*), ki je, kot pravi van der Pijl (2007, x) problematičen in ga je potrebno razgraditi in preučiti njegov odnos z izkoriščanjem in razrednimi odnosi, ter ga v končni fazi preseči.⁵ Avtor (*ibid.*) se tako že v samem začetku knjige opredeli do koncepta tuj, ki ga v povezavi z odnosi med različnimi skupnostmi uporablja zato, da se izogne razumevanju 'narodni' (*national*) in 'nacionalna država' (*nation-state*) kot samoumevnih ter s tem ponovno preseže razumevanje mednarodnega kot končnega. Na tak način želi poiskati bolj dokončne determinante, ki bi pojasnjevale, v kakšnem odnosu so skupnosti z drugimi, t. j. tistimi, ki jih razumejo kot tujce (*outsiders*), kot drugačne, ker niso del (njihove) družbene celote. Tujost je v osnovi posledica nasprotja med pripoznanjem in drugačnostjo, in je hkrati vzrok za napetosti ob srečanjih med skupnostmi. Srečanja so zato vedno boj med strahom in negotovostjo zaradi nepoznavanja in drugačnosti na eni strani, ter željo po menjavi na drugi strani (van der Pijl 2007, x). Van der Pijl (2007, 1) zunanje odnose⁶ torej razume kot 'srečanja' med skupnostmi, ki zasedajo ločen prostor in druga drugo obravnavajo kot tujce. V teh odnosih se definicija (družbenega) prostora/ozemlja, pogoji njegove zaščite in načini, na katere skupnost organizira menjavo z drugimi, razvijajo prek zgodovinskih struktur, ki jih imenuje 'načini zunanjih odnosov'.

Način (*mode*) v obravnavanem konceptu predstavlja oznako za strukturo determiniranosti, za določeno skladnost vzorcev družbenih odnosov. Gre hkrati za strukturo socializacije (v smislu dejanskega družbenega razvoja) in determiniranosti (kot analitične strukture), ki omogočata sistemsko razumevanje (van der Pijl 2007, 17). 'Način' je kot koncept razvit na nivoju med izbrano končno točko abstrakcije (ki je hkrati tudi začetna točka ponovne konkretizacije) in miselno-konkretnim (*thought-concrete*); v praksi pa gre za jasno prisotnost določenih strukturnih značilnosti družbenega reda, kar lahko ponazorimo tudi s primerom vidne prisotnosti okostja v telesu (*ibid.*). Odnos med abstraktno determiniranostjo in miselno konkretnim v odnosu do resnično konkretnega (*real-concrete*) je najbolje zajet s konceptom naddeterminiranosti oz naddoločenosti (*overdetermination*)⁷ (van der Pijl 2007, 16). Lasswell (1930, 253) za naša dejanja pravi, da niso zgolj rezultat naših zavednih procesov,

⁵ Čeprav je danes tujost pogosto tudi osnova za družbeno ločevanje, zunanji odnosi ne smejo postati zgolj krinka/nadomestilo za razredne odnose, saj so samostojen vidik družbenih odnosov in bi morali biti kot taki tudi preučevani (van der Pijl 2007, x).

⁶ Za namene te naloge bo besedna zveza 'zunanji odnosi' uporabljena kot slovenski prevod za *foreign relations*, kot jih razume van der Pijl (2007, 1). V primeru uporabe besedne zveze 'zunanji odnosi' v klasičnem pomenu v slovenskem jeziku (torej, ko bo šlo za zunanje odnose med državami), bo to izrecno poudarjeno.

⁷ V marksizmu je koncept naddoločenosti najbolje razvil Althusser (2000) z ideološkimi aparati države.

trdi, da so 'naddeterminirana' z vrsto drugih dejavnikov – gre za vrsto različnih pomenov, ki se skrivajo za, na prvi pogled, preprostim vzorcem. V družbeni analizi pa nam naddeterminiranost omogoča, da vidimo povezave med sprva nepovezanimi (ločuje jih velika razlika v času in prostoru) primeri družbenih aktivnosti in institucionalno opredmetenimi okvirji (van der Pijl 2007, 16). Gre za kompleksen proces vzročnosti, ki deluje v nasprotju z družbeno celoto, sestavljeno iz množice različnih, a notranje povezanih in medsebojno konstitutivnih praks, ki imajo tendenco oddaljevanja druga od druge. To oddaljevanje kaže na odprtost toka zgodovine, notranja povezanost in medsebojna konstitutivnost pa kažeta na idejo načinov (*ibid.*). V našem primeru so zunanji odnosi naddeterminirani z odnosi med naravo in človeštvom – skupnost je del narave in naravnega okolja, a je hkrati tudi ločena ter drugačna od drugih skupnosti⁸ – ki se preko procesa socializacije kažejo v načinih, ki združujejo različne vzorce poselitve prostora/ozemlja, njegove zaščite in organizacije menjave (van der Pijl 2007, 16–18).

Van der Pijl (2007, viii) se zaveda, da marksistični teoriji ni uspelo razviti lastnih metod za proučevanje zunanjih odnosov, a vseeno pristaja na osnovno premiso marksistične zapuščine, ki pravi, da je ves obstoj zgodovinski in je rezultat izkoriščanja človeškega odnosa z naravo, ter posledično neizogibno teži k spremembi v novejši oblike in preseganje starih. Kljub temu, da marksistična analiza zunanjih odnosov ni bila razvita (Marxova glavna skrb je bila kritika liberalne ekonomije), metodologija Marxovega pisanja ni 'ekonomistična'⁹ (van der Pijl 2007, viii) in jo je zato mogoče prenesti in aplicirati tudi na druga področja. Pristop, ki je osnova proučevanja zunanjih odnosov, kot se jih van der Pijl (2007, 2010b, 2014) loteva v svojih delih, je zato osnovan na Marxovi (1973) kritiki liberalne ekonomije, preko katere je želel kapitalistično tržno ekonomijo postaviti v zgodovinski kontekst. Produkcija je osnovni koncept Marxove teorije, in je temelj ter splošna determinanta družbenih oblik in družbene zavesti v vsakršnem prostoru in času (Berki 1971, 81). Za zgodovinsko dinamiko med družbami skrbi nasprotje med neproblematičnim razvojem produkcijskih sil in neenakimi spremembami v produkcijskih odnosih. Temeljno protislovje znotraj slednjih pa se kaže v boju med družbenimi skupinami in razredi, ki jih definirajo sredstva produkcije, v osnovi gre za delitev dela (*ibid.*). Za marksizem je torej temeljna enota v zgodovini razred (in ne narod ali država), centralno pozicijo pa drži boj med družbenimi razredi (in ne meddržavni konflikt). Teorija tako opredeljuje (zgodovinsko) zaporedne faze družbe oz. načinov produkcije, ki jih

⁸ Callinicos in Rosenberg (2008) govorita o politični fragmentaciji človeštva.

⁹ Ekonomija ni obravnavana kot *deus ex machina*, ki pojasni vse.

determinira omenjeni boj: azijski, sužnjelastniški (*'ancient'*), fevdalni, kapitalistični in na koncu socialistični (družba je še vedno osnovana na produkciji, vendar znotraj nje ni več nasprotij oz. antagonizma) ter komunistični (družba obilja oz. *'society of plenty'*) (Berki 1971, 81). Trenutno smo v obdobju kapitalistične družbe, ki jo zaznamujejo zasebna last produkcijskih sredstev v rokah buržoazije, mednarodna ekonomija in trgovina ter 'svoboden' proletarijat, ki nima lastnine in zaradi prodaje svoje delovne sile ostaja izkoriščen. Gre za zadnjo obliko antagonizma med posameznimi skupinami v produkcijskem procesu, ki pa je, zgodovinsko gledano, obsojena na propad. Po eni strani bo to posledica posvetnega razvoja produkcijskih sil, za katere bodo anarhični in nujno ekspanzionistični ter na profitu osnovani produkcijski odnosi postali ovira oz. 'okovi'. Po drugi strani pa bo to rezultat zavestnega političnega delovanja proletariata, ki bo prekinil izkoriščanje 'človeka s strani človeka' (*'exploitation of man by man'*) in vzpostavil socializem (Berki 1971, 81–82). S pomočjo prikaza obstoja drugačnih oblik ekonomije v preteklosti (ki so še vedno aktualne tudi v sodobnem kontekstu) in prikazom možnosti obstoja novih ekonomij v prihodnosti, je želel Marx denaturalizirati (*'denaturalise'*) liberalno ekonomijo in kapitalistični način produkcije (van der Pijl 2007, viii). Na enak način želi van der Pijl (2007) s prikazom načinov zunanjih odnosov, ki so obstajali v preteklosti in imajo potencial, da se razvijejo v prihodnosti, potrditi tezo, da je trenutni način suverene enakosti zgolj ena izmed oblik zunanjih odnosov in da bo nasprotje med produkcijskimi silami (na voljo skupnosti) ter obstoječim načinom zunanjih odnosov v prihodnosti generiralo nov način zunanjih odnosov (van der Pijl 2007, 18).

Osnova za takšen analogen razvoj dveh konceptov so produkcijske sile, ki delujejo v ozadju tako načinov produkcije kot tudi načinov zunanjih odnosov. Načini produkcije se nanašajo na kompleksen nabor produkcijskih sil in odnosov ter določajo, kako se prilašča delo (od/iz narave), kako so sredstva produkcije in družbeni produkt razdeljeni v družbi in kako je organiziran delovni proces (Balibar 1975, 98;¹⁰ Megarry 1995, 217¹¹). Enaka logika, le z drugačnimi spremenljivkami, velja pri načinih zunanjih odnosov, kjer se prepletajo vzorci poselitve prostora/ozemlja, zaščite in menjave na določenem nivoju razvoja produkcijskih sil (van der Pijl 2007, 18). Oba koncepta – načini produkcije in načini zunanjih odnosov – v dinamični strukturi determiniranosti zajemata kombinacijo razvijajočega se nivoja razvoja produkcijskih sil z družbenimi odnosi (van der Pijl 2007, ix). V konceptu zunanjih odnosov pa

¹⁰ Balibar, Étienne. 1975. 'Sur les concepts fondamentaux du matérialisme historique', in L. Althusser et al., *Lire le Capital*. 2 vols. Paris: Maspero. V van der Pijl (2007, 18).

¹¹ Megarry, Tim. 1995. *Society in Prehistory: The Origins of Human Culture*. New York: New York University Press. V van der Pijl (2007, 18).

igrajo produkcijske sile tudi pomembno vlogo pri klasifikaciji posameznega načina – nivo možnosti produkcijskih sil, ki jih ima skupnost na voljo za mobilizacijo ob srečevanju z drugo skupnostjo, in ne kvaliteta te skupnosti, je namreč tisti, ki določa nek način zunanjih odnosov za npr. plemenskega (van der Pijl 2007, 38).

Skupnost ('*community*') je v konceptu načinov zunanjih odnosov ključna kategorija, saj do različnih načinov zunanjih odnosov prihaja med med seboj ločenimi skupnostmi. Van der Pijl (2007, 17, 20) v svojih delih enači termina 'skupnost' in *etnos*, ki ga Shirokogorov (1970, 11) definira kot endogamno človeško enoto, v kateri prihaja do kulturnih in fizičnih fenomenov, in ki jo sestavlja skupina posameznikov, ki jih združujejo jezik, vera v skupen izvor ter določene skupne kulturne lastnosti, ki jih razlikujejo od drugih podobnih skupin. Ločnica med posameznimi skupnostmi ni točno določena – čeprav je teritorij danes vidna in fizična ločnica med skupnostmi, ki so organizirane v državah, znotraj meja ne prebiva vedno samo ena oz. homogena skupnost. Med dvema ločenima skupnostima sta na delu vedno dve sili – prva ju želi poenotiti, medtem ko druga teži k njunemu razlikovanju (pogosto na še manjše skupnosti). Posebno vlogo v obeh procesih igra jezik, ki pa ni edina osnova za diferenciacijo *etnosov*, saj se jezik lahko spremeni, modificira, izgine ali izgubi, medtem ko bo etnična skupina preživela (Shirokogorov 1970, 11, 13). Obstoj *etnosov* oz. skupnosti je pogojen in reguliran s pomočjo notranjega ravnotežja posameznega *etnosa* (w), ki ga sestavljajo: številčnost prebivalstva (q), stopnja prilagojenosti, ki se izraža v njegovi kulturi in fizični prilagojenosti (S) ter teritorij (T), ki ga poseljuje: $w = \frac{q}{TS}$ (Shirokogorov 1970, 16). Pogoj za

obstane določene enote oz. skupnosti je ohranjanje tega ravnotežja, saj bo sprememba enega elementa povzročila spremembe preostalih elementov (npr. porast prebivalstva bo rezultiral v povečanju teritorija ali/in stopnje prilagojenosti, medtem ko bo zmanjšanje teritorija ob enakem številu prebivalstva težilo k nižji stopnji prilagojenosti oz. obratno) (*ibid.*). Nenadne klimatske spremembe in časovni intervali, na katere se mora posamezna skupnost prilagoditi, ter medetnični in medvrstni ('*interspecies*') pritisk, ki prihaja od sosednjih *etnosov*, skrbijo, da se elementi v enačbi ves čas spreminjajo. Moč pritiska posameznega *etnosa* pa je odvisna tudi od tega, ali slednji želi zgolj ohraniti *status quo* – svoj obstoj in prostor, ali se želi širiti na druga območja, ki so (potencialno) že zasedena s strani sosednjih skupnosti (Shirokogorov 1970, 16–17).

Etnogeneza predstavlja enega izmed temeljev socializacije, saj ljudje naravo izkoriščajo

znotraj določene skupnosti,¹² kar vpliva tudi na oblikovanje določenih družbenih struktur ter načinov soočanja z drugimi (van der Pijl 2007, 8–9). Družbeni odnosi se tako pojavijo šele, ko se človeške skupine (*'human groups'*) ne prepuščajo več instinktivnim in biološkim vzgibom, ampak začnejo same aktivno oblikovati svoja življenja (van der Pijl 2007, 1–2),¹³ medtem ko se mednarodni odnosi v najbolj osnovnem pomenu besede začnejo razvijati s pojavom teritorializiranih družbenih skupin, ki so »že strukturirane celote, diferencirane v sebi in hierarhično organizirane« (Benko 2000, 13). Človeška skupina oz. skupnost je primarna in ključna produkcijska sila, subjekt, ki upravlja s sredstvi (močjo) za izvajanje zunanjih odnosov (Marx 1973, 495; van der Pijl 2007, 23).¹⁴ Delo oz. izkoriščanje narave¹⁵ pa je tisto, ki njene elemente spremeni v produkcijske sile, slednje so nato kot instrument človeške aktivnosti socializirane ter tako omogočijo skupnosti, da se povzdigne preko mej mogočega (Braudel 1985; van der Pijl 2007, 7). Skupnost se torej kot primarna produkcijska sila oblikuje in reproducira v procesu etnogeneze, ki v sebi inherentno vsebuje tudi meje mogočega. Zato na vsaki točki razvoja prihaja do pritiskov po preseganju značilnosti danega načina zunanjih odnosov z namenom prilagajanja novim mejam mogočega (van der Pijl 2007, 18).

Način obstoja posameznih skupnosti določa cela vrsta pogojev in okoliščin, ena najpomembnejših med njimi je, da etnogeneza primarne skupnosti ne poteka v popolni ločenosti od preostalih skupnosti, ki so prav tako del okolja, ki vpliva na njeno etnogenezo (Gledhill 2000, 46). Širokogorov (1979, 12, 15) poleg prenosa izkušenj prilagajanja na lokalno okolje, ki se kažejo v tradicijah posamezne skupnosti, ter fizične in biološke prilagoditve, ki se prenaša iz roda v rod, razlikuje tri sklope pogojev in 'okolij' (*'milieus'*), preko in znotraj katerih prihaja do socializacije narave v kulturne razlike: primarno okolje,

¹² Tudi Gilpin (1986, 305) pravi, da se v svetu, ki ima omejeno količino virov in poteka 'tekma' za njihovo delitev, ljudje drug z drugim ne soočajo kot izolirani posamezniki, ampak kot člani skupin (skupnosti).

¹³ Ljudje se začnejo razlikovati od živali takoj, ko začnejo producirati lastna sredstva za preživetje; gre za korak, ki je pogojen s fizično organizacijo (Marx in Engels 1998, 37).

¹⁴ Na kasnejši stopnji razvoja si pravico do izvajanja zunanjih odnosov vzame država (van der Pijl 2007, 23), za katero Benko (2000a, 24–25) pravi, da je rezultat »kristalizacij/e/ družbenih procesov v družbenih institucijah.«

¹⁵ Zakaj je govora o izkoriščanju narave, lahko pojasnimo s 1. in 2. zakonom termodinamike. 1. zakon pravi, da energija ne more biti ne ustvarjena in ne uničena, lahko se zgolj spreminja iz ene oblike v drugo (Boundless.com 2014). V tem procesu transformacije sodelujejo vsi živi organizmi toliko, kolikor je potrebno za njihovo transformacijo. Osnovni metabolizem pa postane izkoriščanje, ko se skupine ljudi, s transformacijo naravnih temeljev obstoja, dvignejo nad biološko mesto, ki jim je bilo podeljeno v zemljini energijski ekonomiji, saj jim spremembe omogočajo ključno prednost pred tekmovalci ter omejujejo njihovo izpostavljenost naravnim nevarnostim (van der Pijl 2007, 3). 2. zakon termodinamike pa dodaja, da se transformacija energije vedno nagiba proti entropiji, proti neuporabni in razpršeni energiji (Boundless.com 2014). Živi organizem nasprotuje temu zakonu, saj se uspe osvoboditi vse entropije, za katero ne more, da je ne bi proizvajal v času življenja (Science and Philosophy 2014).

kjer se nahajajo pogoji, na katere človek nima vpliva; sekundarno okolje, kjer se nahajajo pogoji, ki so v osnovi rezultat kulture; in terciarno (medetnično) okolje, kjer se nahajajo pogoji, ki jih oblikujejo druge etnične skupnosti in znotraj katerih neka skupnost živi. Podobno delitev določa tudi Habermas (1982, 18–19), ko govori o delitvi okolja družbe na tri sklope: zunanja narava oz. materialni viri; ostale skupnosti, s katerimi je neka skupnost v stiku; in notranja narava oz. organska osnova članov skupnosti. Prilastitev zunanje narave poteka preko procesov produkcije, medtem ko prilastitev notranje narave poteka preko procesov socializacije (*ibid.*). Iz tega izhaja, da prihaja do mobilizacije produkcijskih sil 'od znotraj' – od narave ali pa preko menjave z drugimi skupnostmi (van der Pijl 2007, 10). Kljub temu pa zavedanje okolja kot predmeta izkoriščanja ni oz. ne sme biti predpostavljeno – skupnost mora najprej mobilizirati samo sebe. Marx (1973, 495) zato pravi, da je skupnost sama prva velika sila produkcije. To je tudi bistvo etnogeneze – gre za mobilizacijo skupnosti preko socializacije njene lastne narave in okolja, ki jo obkroža, v izvor moči, ki ji je na voljo za uporabo (van der Pijl 2007, 10).

2.1.1 Poselitev ozemlja

Poselitev ozemlja je prvi in nujen element za vsako skupnost in njeno etnogenezo, kakor tudi materialni temelj njene ekskluzivnosti in torej osnova za izvajanje zunanjih odnosov (Benko 2000, 14; van der Pijl 2007, 19). Nadzor oz. upravljanje z določenim delom ozemlja je v prvi vrsti dal začetni zagon za etnogenezo skupnosti (slednja je odvisna tudi od same geografije – lokacije in s tem naravnih, vnaprej danih, pogojev ozemlja) (van der Pijl 19–20), kakor tudi pravico do upravljanja z viri, ki se nahajajo na tem ozemlju (Benko 2000, 14–15). Prav viri so osnova za razvoj produkcijskih sil in izhajajoči razvoj načina produkcije in načina zunanjih odnosov (van der Pijl 2000, 38). Edina meja, s katero se lahko neka skupnost sooči v času prilaščanja virov oz. naravnih pogojev produkcije (zemlje), je druga skupnost, ki že trdi, da ima pravico do njih (nje) (Marx 1973, 491). Ta neizogibna realnost ima dve posledici. Prva je, da je dejstvo, da skupnosti (skozi zgodovino organizirane v različne oblike upravljanja) poseljujejo ločen prostor ter druga drugo obravnavajo kot tujce, postalo zgodovinska okoliščina, ki se zaradi procesa odtujene socializacije dojema kot nekaj popolnoma naravnega, nekaj, na kar nimamo vpliva (van der Pijl 2007, 9). Druga posledica pa je rezultat omenjenega procesa, gre za navidezno ločevanje vrst, ki se največkrat izvaja na osnovi nerazumevanja jezika in nepoznavanja druge skupnosti (*ibid.*).

Koncept navideznega ločevanja vrst (*'pseudo-speciation'*) je razvil Erik Erikson, ki ga v članku iz leta 1985 (214) definira kot globoko prepričanje in nagnjenost (relativno) homogenih skupin, da zanikajo človečnost vseh tistih, ki niso del njihove skupine – v osnovi gre torej za zanikanje dejstva, da je človeštvo ena vrsta (*'one species'*). Navidezno ločevanje vrst je tako podlaga za delitev sveta na 'nas' in 'njih' (ne glede na obliko v kateri se kaže – kastni sistem, suženjstvo, itd.), hkrati pa omogoča razvoj superiorne identitete posameznih skupin proti drugim, kar upravičuje krutost, aroganco in druge ponižujoče oblike ravnanja s tistimi, ki niso del skupine (Friedman 2001, 260).¹⁶ V zgodnjih skupnostih je bilo navidezno ločevanje vrst način, s katerim so le-te reševale težave z razumevanjem skupnosti, s katerimi so se srečevale in so bile kulturno in etnološko drugačne od njih, vendar še vedno človeške (van der Pijl 2010a, 23). Danes pa je temelj za navidezno ločevanje vrst tudi prepričanje, da je tujost 'izločena' (*'exteriorised'*) (iz, v tem primeru, države) in je zato mogoče govoriti o homogenih skupnostih. Takšna homogenost je pogosto projektirana nazaj v zgodovino posamezne skupnosti – Anderson (1991) takšne skupnosti imenuje namišljene/domišljene (*'imagined communities'*). Domneva, da so se skupnosti najprej razvile individualno – vsaka zase, in so šele nato začele vstopati v zunanje odnose, pa je pravzaprav tudi osnovna ideja v ozadju modernih mednarodnih odnosov – gre za t. i. primerjalno politično zmoto (*'comperative politics fallacy'*) (van der Pijl 2007, 20).

Pravico in monopol nad teritorijem, ki so ga skupnosti izvajale tudi s pomočjo ograjevanja (kljub nejasno določenim mejam) oz. so zavračale kakršnekoli zahteve drugih skupin do tega istega ozemlja, Benko (2000b, 14–15) imenuje »embrionalno razumevanje suverenosti nad teritorijem, ki ga ima kaka globalna družbena skupina«. Žal ta pravica nad teritorijem ne zagotavlja vedno vseh virov, ki jih neka skupnost potrebuje za preživetje – pogoji produkcijskih sil so odvisni tudi od geografskega okolja, ki je različno v različnih krajih (Borochoy 1972, 137).¹⁷ To vodi do posegov v te vire na drugih ozemljih, pri čemer je poleg nasilja in vojne tudi že v zgodnjih obdobjih potekala menjava virov – trgovina (Benko 2000, 15). Na točkah kooperacije in konflikta se je razvijala tudi medsebojna odvisnost med posameznimi ozemeljskimi družbami (tudi izhodišče mednarodnih odnosov) (*ibid.*), pri čemer tekmovalni aspekt ne sme biti izenačen z anarhijo realističnih mednarodnih odnosov,¹⁸ saj je

¹⁶ Najboljši primer take vrste navideznega ločevanja vrst je Nemčija v času Hitlerja (Erikson 1985, 215).

¹⁷ Borochoy, Ber. 1972. *Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Problem*. Westport, Conn.: Greenwood Press. V van der Pijl (2007, 20).

¹⁸ Kako se bodo razvili odnosi med različnimi narodi, je odvisno od zmožnosti produkcijskih sil, delitve dela in notranjih odnosov posameznega naroda (Marx in Engels 1998, 38).

delitev dela med *etnosi* logična izbira, za katero se lahko odloči vsaka skupnost. Odločitev, ali se zunanji odnosi razvijejo vzdolž sodelovanja ali konflikta, je tako sama po sebi del etnogeneze (van der Pijl 2007, 20). Čeprav se skupnosti vedno nagibajo v smeri izoginitve medetničnega pritiska, pa brez slednjega ne morejo preživeti (Shirokogorov 1970, 18).¹⁹ Medetnični pritisk je posledica dejstva, da je vsak *etnos* del medetničnega okolja (del sistema), ki ga skupaj z drugimi *etnosi* soustvarja ter je tako lahko samo rezultat ravnotežja, ki med temi *etnosi* nastaja – primer izoliranega *etnosa* je zato zgolj nevarna abstrakcija (Shirokogorov 1970, 15). Poleg medetničnega pritiska je medetnično (terciarno) okolje eden izmed bolj pomembnih faktorjev pri oblikovanju skupnosti. Skupnost namreč svojo izkušnjo prilagajanja lokalnim pogojem oz. prostoru, na katerem se nahaja, posreduje naprej preko tradicije ter fizičnega prilagajanja s pomočjo mehanizmov nasledstva, s čimer akumulira vse delo prejšnjih generacij (Shirokogorov 1970, 12). Primer pomembnosti poselitve ozemlja in njegovih meja ter terciarnega okolja, v svojem delu *Kolonializem in dekolonizacija* prikaže tudi Južnič (1980, 238–41) s predstavitvijo situacije v Afriki po dekolonizaciji, kjer so bile meje držav oz. posameznih ozemeljskih enot v času kolonializma načrtane povsem arbitrarno.

Bile so vzpostavljene brez kakršnekoli logike, ki bi sledile zgodovinskim procesom v gospodarskem, etničnem ali kakem drugem smislu; meje med kolonialnimi posestmi so tako logiko po pravilu zanemarjale, bodisi da je šlo za ozemeljske kompromise med kolonialnimi silami ali pa za pragmatične ukrepe glede upravljanja takih predvsem administrativnih področij, ki se zaradi raznorodnosti in nehomogenosti niso mogle kolonizaciji organizirano upreti (Južnič 1980, 238).

Po dekolonizaciji so te meje ostale in »predstavlja/jo/ dejavnik razdrobljenosti: meje združujejo oz. ločujejo zgodovinsko že izoblikovane protonacionalne skupine« (Južnič 1980, 238). Tako imamo okoli 187 plemenskih ozemelj, ki jih delijo državne meje, pri čemer je 44% odstotkov meja nesmiselnih, saj so zarisane vzdolž poldnevnikov in vzporednikov, kar 30% pa je ravnih črt. Včasih meja poteka celo po reki, ki je v preteklosti služila kot komunikacijski kanal istorodnega plemena (*ibid.*). Opisano zgolj potrjuje pomembnost teritorija za posamezno skupnost. Močno heterogeno prebivalstvo ene skupnosti, v tem primeru organizirane kot država, lahko privede do številnih etničnih trenj in separatističnih teženj, medtem ko so zaradi arbitrarno načrtanih državnih meja določene skupnosti postale del ene ali

¹⁹ Gre za že omenjeno dinamično nasprotje med etnično ločenostjo in skupno človečnostjo, znotraj katerega se razvijajo zunanji odnosi (van der Pijl 2007, 31).

več držav.²⁰ Ponazoritev problematičnosti poselitve ozemlja in pluralnosti skupnosti znotrajne geografsko omejene enote oz. razdeljenosti ene skupnosti v več različnih enot neizpodbitno nakazuje na pomembnost prostora kot takega, hkrati pa je neločljivo povezano z vprašanjem zaščite in ohranjanjem nadzora nad (osvojenim) ozemljem.

2.1.2 Zaščita

Ko skupnost osvoji ozemlje oz. vzpostavi svoj nadzor nad njim, je po Marxovih (1973, 474) besedah naloga, ki sledi, zaščita ozemlja in ohranjanje nadzora nad njim. Te naloge se skupnost loteva s pomočjo vrste dejavnosti, ki segajo vse od magije in ritualov v primarnih skupnostih oz. starejših načinih zunanjih odnosov do vojn in revolucij v novejših (van der Pijl 2007, 21). V kakšni obliki skupnost izvaja zaščito, je med drugim odvisno od produkcijskih sil, ki jih ima na voljo, saj nivo možnosti – produkcijskih sil, ki jih ima skupnost na razpolago za mobilizacijo ob srečanju z drugo skupnostjo določa način zunanjih odnosov (van der Pijl 2007, 38). Ko razpoložljive produkcijske sile presežejo pogoje, v katerih so se razvile, morajo biti ponovno preiščeni tako narava družbenega prostora kot tudi oblike njegove zaščite (in menjave) (van der Pijl 2007, 21). Ko se produkcijski odnosi razvijejo do točke, ko jih prevladujoči odnosi ne morejo več sprejeti (*'to accomodate them'*), postanejo ovira nadaljnemu razvoju – »mogoče preseže dejansko« (*'possible outstrips the actual'*) (Braudel 1985; van der Pijl 2007, 21). Vojna tako v zunanjih odnosih igra analogno vlogo revolucijam v produkcijskih odnosih – gre za prilagoditev odnosov (zunanjih oz. produkcijskih) produkcijskim silam in možnostim, ki jih obstoječi družbeni red ne more več sprejeti. Vojna in revolucija sta 'ventila' (tako kot je potres za sproščanje in izenačevanje napetosti med tektonskimi ploščami) za sproščanje skritih energij, ki jih generira vedno večji razkorak med mogočim in dejanskim (van der Pijl 2007, 21). Pomembno pri tem procesu je, da z mobilizacijo vseh sredstev, ki jih ima neka skupnost na voljo, vojna izenači nivo materialnih in mentalnih zmogljivosti med vojskujočimi – tudi poražena stran se v času vojne približa splošnemu nivoju razvoja, saj je izpostavljena dejanjem in delovanju zmagovalne strani (Kolko 1994, 65, 78–79).²¹ Določene oblike zaščite torej v sebi vsebujejo tudi elemente menjave, kar je neodvisno od tega, ali si skupnost takšne menjave želi ali ne (npr. vojaška

²⁰ Južnič (1980, 240) kljub vsemu v zgoraj opisani situaciji zagovarja načelo ohranitve obstoječih meja in posledično odrekanje pravice do samoodločbe, saj bi »kakršnokoli popuščanje načelu že zarisanih meja, pa naj bodo še tako arbitrarne in nemogoče, /.../ povzročilo nekakšen proces padajočih domin, skorajda kaos, vojne in delitve, ki jim ni mogoče predvideti konca...«

²¹ Kolko, Gabriel. 1994. *Century of War: Politics, Conflicts, and Society Since 1914*. New York: The New Press. V van der Pijl (2007, 21).

tehnologija).

2.1.3 Menjava

Koncept načinov zunanjih odnosov menjave ne razume zgolj v ekonomskem (trgovinskem) smislu, ampak vanjo zajema tudi 'zagotavljanje' žensk (endogamija, eksogamija), izmenjavo daril ter v končni fazi tudi širitev kulture in načina življenja.²² Ne glede na to, o kateri 'obliki' menjave govorimo, izredno pomembno vlogo igra jezik. Jezik je kot medij komunikacije ključen (a ne edini in zadosten) element za definicijo nekega *etnosa* (van der Pijl 2007, 22). Tudi že omenjeno nasprotje (ločitev) *etnosa* in vrste oz. preostalega človeštva, ima svojo izrazno obliko ravno v množici jezikov (van der Pijl 2007, 28). Primarne skupnosti so se na podlagi (ne)razumevanja jezika druge skupnosti odločale, kdo je (resnični) tujec in kdo ne, s kom lahko trgujejo in s kom ne ter ali so odnosi med skupnostmi kooperativni ali konfliktni (van der Pijl 2007, 39–40, 47). V želji po menjavi pa so skupnosti, v kolikor je bilo potrebno in jim je to ustrezalo, zanemarile oz. izključile tujost svojih (trgovskih) partnerjev (van der Pijl 2007, 59), kar je mogoče opaziti tudi v sodobnih odnosih, pa naj gre za trgovanje med državami, ki si na drugih področjih nasprotujejo, ali pa za odnose med skupnostmi, kar bo prikazano v nadaljevanju na primeru migracij.

2.1.4 Vloga mita

Razvoj jezika v sklopu pojava družbenih odnosov dvigne zavest na nivo, ki ga druge vrste ne poznajo in je del procesa razhoda med posameznimi *etnosi*, ki se oblikujejo v toku zgodovine, in celotnim človeštvom, ki mu pripadajo (proces etnogeneze). To je tudi razlog, da družbena dejavnost sedaj potrebuje referenčni okvir (v primerjavi z živalskimi instinkti, ki tega ne potrebujejo), ki ji ga zagotavlja mit (van der Pijl 2010b, 1). Ker torej proces etnogeneze ne poteka v osami, prisotnost drugih skupin odpira vrsto dilem – so sovražne, prijateljske, predstavljajo možnost ulova ali izbire partnerja – ter ustvarja temelje za mitologije zunanjih odnosov. Prvotni miti so vsebinsko pokrivali izvor skupnosti, za katero so v večini primerov domnevali, da je prišla iz (neke vrste) nebes, in je bila njena usoda tudi ponovna vrnitev tja. Etnogenetski mit se je tako primarno vedno ukvarjal s svojo skupnostjo in je bil posledično

²² Najbolj jasen primer tega lahko opazujemo danes, ko je hegemonija zahodnega načina življenja prežela praktično vse dele sveta. Na tak ali drugačen način vpliva na življenje celotnega človeštva, tudi tistih, ki mu politično diametralno nasprotujejo. Ker pa je to vse rezultat diferencialne etnogeneze, je zahodni način življenja nekaterim skupnostim bolj naraven kot drugim (van der Pijl 2007, 6).

skoraj vedno tudi etnocentričen. Izjeme, ki so se ukvarjale z drugimi skupnostmi, so se nanašale na navidezno ločevanje vrst, pri čemer so tujce identificirale kot opice, škrate, demone, itd. (*ibid.*). Navidezno ločevanje vrst kot rešitev za nasprotje med ločenim obstojem posameznih skupnosti in skupno človečnostjo vseh skupnosti, je torej tudi posledica procesa, v katerem se je oblikoval kolektivni spomin. Primarna pripadnost ljudi namreč ne pripada drugim človeškim skupnostim ampak njihovim prednikom, ki se po smrti nahajajo na svetem kraju, in so, čeprav ločeni, še vedno vseprisotni (van der Pijl 2010b, 10–11). Samozavedanje skupnosti kot drugačne od drugih se razvije na podlagi iskanja porekla in korenin skupnosti v svetem vesolju drugo-dimenzionalnega časa, v večnosti. Etnogenetski mit je zato tudi kozmološki ('*cosmogonic*') mit (van der Pijl 2010b, 11). Vsakršno kulturno delovanje skupnosti zagotavlja, da slednja ostane del velikega načrta stvari – da ima možnost vrnitve oz. združitve s predniki v večnosti. S tem so najbolj povezani spoštovanje in prepovedi *totema* – glavna med njimi sta prepoved hranjenja z živaljo, ki reprezentira *totem* (gre za simboličnega prednika) in prepoved spolnih odnosov znotraj *totemske* skupnosti (Freud 1919, 53).

Med glavne naloge mita (in religije) spadajo: zagotavljanje, da so dejanja, ki jih ljudje počnejo individualno ali kolektivno, utemeljena in legitimna (van Baaren 1960, 212),²³ razrešitev glavne skrbi vsake skupnosti – potrditev njene upravičene prisotnosti v svetu (van der Pijl 2010b, 22–23) ter mobilizacija skupnosti kot zmožne²⁴ usklajene zavestne akcije (van der Pijl 2010b, 2). Med te 'akcije' spada tudi izkoriščanje narave preko dela, ki njene elemente spremeni v produkcijske sile (van der Pijl 2007, 7), prva med njimi je, kot že zgoraj omenjeno, skupnost sama (Marx 1973, 495). Mit torej ni zgolj kreacija družbene skupine, je tudi konstitutivni element kulture, ki eno skupnost razlikuje od druge. Specifična kozmologija je v preteklosti posamezni skupnosti omogočila, da je osmislila lasten obstoj, vendar je pri tem pogosto zanikala humanost drugih skupnosti preko navideznega ločevanja vrst – takšno delovanje se je v zunanjih odnosih ohranilo skozi celotno človeško zgodovino. V osnovi gre vedno za to, da se vzpostavi 'naravno' večvrednost 'naše strani', ki poleg tega dobi še prizvok svetosti, hkrati pa se drugim, v kolikor sploh imajo pravico do življenja, pripiše sekundarni status (van der Pijl 2010b, 15–16). Velikonja (2003, 7) pravi, da je »vsaka mitologija samolaskanje, zgodba o uspehu svoje skupine ali družbe. Lastno se dojema kot izhodiščno, najboljše, najlepše«. Mit je tudi eno izmed sredstev in načinov, kako retrospektivno

²³ Baaren, Theo van. 1960. *Wij Mensen: Religie en wereldbeschouwing bij schriftloze volken*. Utrecht: Bijleveld. V van der Pijl (2010b, x).

²⁴ Vlogo igra pri premagovanju strahu, opolnomočenju voditeljev in vzpostavljanju avtoritativne prisotnosti (van der Pijl 2010, 2).

spremeniti etnogenezo v dogodek oz. proces, ki je imel 'božji blagoslov' in kako projicirati nacionalno homogenost nazaj v zgodovino (van der Pijl 2010b, 66–67). Najpomembnejši mit vsake družbe je tisti o njenem nastanku, za vzpostavljanje notranje povezanosti in identitete skupnosti pa je najučinkovitejši mit o sovražnikih, izdajalcih in zarotah (Velikonja 2003, 10–11).

Razumevanje vloge mita (in religije) znotraj načinov zunanjih odnosov je pomembno zato, ker so mitološke in verske predpostavke v preteklosti vplivale na način, na kakršnega so skupnosti vstopale v zunanje odnose ter tudi na sam razvoj načinov zunanjih odnosov (van der Pijl 2010b, vii–viii). »/.../ /M/it – tudi politični – je del sodobnosti« (Velikonja 2003, 7). Aktualnosti in pomembnosti mita se zaveda tudi Bottici (2009), ki se ukvarja s filozofijo političnega mita, za katerega pravi, da je njegov glavni cilj, da postane prerokba. Politični mit tako ne more biti 'ponarejen', saj ni le znanstvena teorija o nastanku sveta, ampak je predvsem izraz odločenosti, da se deluje v skladu z njim. Ni pravilen ali napačen, saj želi oblikovati lastno resnico. Posledično niti ni zgolj prerokba, ampak je samoizpolnjujoča se prerokba (Bottici 2009, 366). To pa ne pomeni, da je politični mit kot prerokba vedno verski, niti ni avtomatično znak regresije v primitivne oblike zavesti na eni strani ali oblika napredka na drugi (Bottici 2009, 367). Kot primer samoizpolnjujoče se prerokbe, Bottici (2009) navaja knjigo Samuela P. Huntingtona (1996) *Spopad civilizacij ('The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order')*, saj so po 11. septembru 2001 mnogi začeli verjeti v teorijo, ki je bila ob objavi močno kritizirana (Bottici 2009, 366). Razumevanje delovanja in vloge mita je pomembno predvsem zato, ker ljudje ne ravnamo (vedno) na osnovi racionalnih motivov. Tako pristajanje na mit spopada civilizacij preprečuje, da bi ljudje razumeli, da gre za posameznike, ki 'delujejo', 'sovražijo' in 'se spopadajo' drug z drugim, in da ne gre za cele 'civilizacije', ne glede na pomen, ki se jim ga pripisuje (Bottici 2009, 380). Ker je posvetna prerokba (politični mit) tehnika, ki se je poslužujejo različni politični režimi²⁵ (Bottici 2009, 369) in ker so ljudje veliko bolj dojemljivi za tisto, kar nagovarja njihovo domišljijo kot pa za racionalno argumentacijo, je totalitarna raba (političnih) mitov in ritualov še toliko bolj problematična, saj slednja ne dopušča prostora za kritično presojo kakor tudi ne možnosti za zamišljanje drugačnega delovanja (Bottici 2009, 378, 380).

²⁵ »/.../ /M/itologija je vedno na preprost način izražen »političen« diskurz, čeprav je povedan na »poetičen« način: mito-politika gre vstric z mito-poetiko« (Velikonja 2003, 9).

2.2 Vprašanje 'političnega' in 'mednarodnega'

Marksističnih omejitev na področju mednarodnih/zunanjih odnosov ter političnega kot takega se zaveda tudi Alex Davenport (2011) in širša marksistična skupnost, ki se v zadnjem času ukvarja predvsem z vprašanjem razumevanja političnega in mednarodnega skozi optiko marksizma. Gre za marksistično nezmožnost identifikacije političnega in pojasnitve geopolitike oz. teritorialno ločenih enot, zaradi česar prihaja do vedno vnovične vrnitve k realizmu. Ena ključnih realističnih trditev o naravi političnega obstoja je, da je bilo človeštvo vedno razdeljeno oz. organizirano v (neke vrste) skupnosti, ki so v svoji naravi omejene in partikularistične, in na tak način ustvarjajo identitete skupin, ki se delijo na prijatelje in sovražnike, 'domače' in 'tuje'. Za realizem je torej jasno dejstvo, da politično istočasno oblikuje notranjo enotnost in zunanjo delitev (Davenport 2011, 31). Tudi Gilpin (1986, 305) kot eno izmed treh predpostavk, ki so v ozadju realističnega pogleda na politično življenje, izpostavlja skupino ('group') kot bistvo družbene realnosti. Za *homo sapiensa* pravi, da je plemensko bitje, za katerega je poleg lojalnosti družini najpomembnejša lojalnost plemenu. Danes se za organizirane skupine (v preteklosti plemena) uporablja izraz nacionalna država in za takšne vrste lojalnost nacionalizem. Medtem ko se ime, velikost in organiziranost skupin spreminjajo skozi zgodovino (plemena, mestne države, kraljestva, imperiji in danes nacionalne države), pa dinamika medetničnega konflikta ostaja enaka (*ibid.*). Način organizacije notranjega prostora, kot to poimenuje Davenport (2011, 31), se spreminja, medtem ko pogoji mednarodnega vedno ostajajo enaki – gre za fragmentiranost in nagnjenost h konfliktu. Mednarodno in mednarodni odnosi torej (implicitno) predpostavljajo horizontalno delitev človeštva na narode oz. države, kar je v nasprotju z idealom marksistične misli – popolno enotnostjo človeštva (Berki 1971, 80). Zgodovinski razvoj družbe, kot ga prepostavlja marksistična teorija, vodi od zloma kapitalizma do socializma (in kasneje komunizma), ki presega nacionalne in državne delitve in je po naravi internacionalen, saj je tudi proletariat resnični internacionalni razred, brez nacionalnih vezi in pripadnosti. Vendar Marx in Engels ne uspeta pokazati, da je med kapitalizmom in državo absolutno sovpadanje ter da je kapitalistična država edina možna oblika politične avtoritete, ki še vedno omogoča zunanjo (horizontalno) delitev (Berki 1971, 81, 83–84). Waltz (2001, 127) se tako sprašuje, ali mora biti uničen kapitalizem ali država, če želimo doseči mir. Ali morda oboje? Po drugi strani pa je za Berkija (1971, 84) glavni problem, ali se odprava države potem, ko je kapitalizem premagan, nanaša na njene notranje značilnosti (ohranjanje zatiranja in izkoriščanja razredov) ali na zunanje funkcije – zasledovanje ciljev skupine ljudi, ki je s trajno

poselitvijo omejena na določeno geografsko območje. In v kolikor je govora o pluralnosti takšnih skupin, sploh ni pomebno, kako so poimenovane (narod, država, skupnost).

Tako Marx kakor tudi Engels priznavata obstoj 'narodov'²⁶ (vendar jih ne enačita z 'državami') in se zavedata njihovega trajnega značaja. Ločenost narodov je dana in ne glede na to, kakšen kriterij je uporabljen za takšno ločitev (npr. jezik), bi zahteva po njihovi enotnosti pomenila absorbcijo malih narodov v velike. Vztrajanje na samoodločbi narodov²⁷ kasneje postane 'ključni del poti' proti socializmu, kar vodi do napetosti med končnim ciljem in idealom, ki ga predstavlja popolna enotnost človeške družbe ter začasnim ciljem v obliki narodov, med katerimi ni več antagonizma (Berki 1971, 85–87). Marksistični ideal socializma se sedaj lahko pojavi zgolj kot hegemonija, dominacija močnejših narodov nad šibkejšimi – ni več znakov kapitalizma, vendar pa prav tako ni realizirana najvišja človeška svoboda (popolno poenotenje človeštva). Lahko pa se pojavi v obliki skupnosti neodvisnih narodov, pri čemer sta vidna tako napredek kot tudi svoboda, vendar pa so še vedno prisotne značilnosti kapitalizma – svet, ki ga sestavljajo ločeni narodi, je, ne glede na njihovo notranjo strukturo, še vedno kapitalističen svet (Berki 1971, 101, 105). Strateško sprejemanje določenih pozicij (kot je podpora samoodločbi narodov) za doseg končnega cilja je torej povzročilo vdor t. i. političnega realizma (identifikacija določenih primarnih idealov s pogledi in interesi določenih držav), kar je posledično privedlo do odnosa, ki je vedno bolj naklonjen družbi, deljeni na posamezne enote (države) in je končni cilj (poenotenje človeštva) potisnilo v ozadje oz. pozabo (Berki 1971, 86–88). Petrič (1984, 16) v samoodločbi identificira tudi razredne korenine, ki se nahajajo v dejstvu, da je proletariat »nosilec ideje narodne osvoboditve, emancipacije narodov, in je zato dokončna osvoboditev tako naroda kot posameznika iz spon kapitalističnega izkoriščanja in svetovnega kapitalističnega sistema, možna le ob sočasni odpravi razrednega nasilja in izkoriščanja«. Ob tem se zaveda, da razredna osvoboditev še ne pomeni odprave narodne neenakopravnosti, prav tako ni izključena tuja nadvlada ali narodnostno nasilje. Vendarle zanj samoodločba v najširšem pomenu besede pomeni »dejansk/o/ in dokončn/o/ osvoboditev vseh narodov in vseh ljudi izpod izkoriščanja in dominacije« (*ibid.*).

²⁶ V marksistični teoriji narodi niso absolutne ampak zgodovinske enote, ki so se pojavile skupaj s pojavom buržoazije kot vladajočega naroda. Pričakovano je torej, da bo z nadaljnjim razvojem kapitalističnega načina produkcije nacionalna raznolikost počasi izginila (Berki 1971, 82–83).

²⁷ Petrič (1984, 20) uresničeno samoodločbo razume v obliki svobodnih in enakopravnih narodov, kar je skladno z začasnim ciljem marksizma, čeprav ni popolnoma jasno, ali v takšni ureditvi res ni več nasprotij.

Za namen te naloge in potencial končne analize je potrebno pojasniti še, zakaj je svet, ki ga sestavlja pluralnost ločenih skupnosti, kapitalističen oz. ga zaznamuje antagonizem. Berki (1971, 97–98) antagonizem, ki rezultira v vertikalnem konfliktu znotraj neke skupnosti (sovražnost med družbenimi razredi) in je posledica koncepta zasebne lastnine, razširi na odnose med skupnostmi, kjer se kaže v horizontalnem sporu. Vsi člani neke skupnosti, ki predstavlja celoto (ne glede na to, kako je organizirana), so združeni proizvajalci ('*associated producers*') bogastava te skupnosti, vendar pa ima zgolj peščica članov dejansko lastništvo nad bogastvom. Ne glede na to, kako ta peščica ohranja in nadzoruje svoje lastništvo, dejstvo je, da gre vedno samo za del celote, kar posledično ustvarja napetost s tistimi, ki nimajo lastništva (zasebna lastnina je vedno posledica odtujenega dela) (*ibid.*). Enako dinamiko je mogoče aplicirati tudi širše. Osnovno celoto (enoto) predstavlja ves svet, sestavljen iz skupnosti, organiziranih v države, ki sobivajo. Suverenost jim omogoča izvajanje zunanjih in notranjih odnosov, predvsem pa pomeni, da imajo pravico, da z viri, ki jih imajo na svojem ozemlju, opravljajo tako, kot same želijo. V tem primeru je torej narod lastnik ozemlja, ki se v kontekstu skupnosti narodov pojavlja kot 'zasebna lastnina' (Berki 1971, 102). Da je mogoče takšno razumevanje, za Berkija (1971, 99) fraza 'zasebna lastnina' v marksistični rabi pomeni 'del celote'. Ne nanaša se torej na določeno entiteto, ampak predstavlja položaj v družbi in lahko pomeni tako lastnino v lasti posameznika kot tudi lastnino v lasti skupine – ob predpostavki, da ta skupina vedno predstavlja manjši del celotne skupnosti, kjer ima omenjena lastnina 'svoj vpliv'. 'Zasebno' se torej ne nanaša na naravo entitete, ki si lasti, ampak na dejstvo, da gre za entiteto, katere lastništvo narave (bodisi proizvodov dela ali (naravnih) virov) simbolizira oz. pomeni izključenost drugih iz tega lastništva (*ibid.*). Narodi kot lastniki ozemlja, ki ga suvereno poseljujejo, med seboj, že samo zaradi geografskih danosti, niso enaki. Antagonizem med njimi je sicer mogoče ublažiti, vendar zgolj do točke, ki zagotavlja njihov obstoj – do njihove suverenosti, kar posledično pomeni, da pluralnost takšnih skupnosti in popolna odsotnost antagonizma v njihovih odnosih nista mogoči. Vse dokler skupnosti ohranjajo ozemeljsko suverenost oz. so t. i. lastnice zasebne lastnine v odnosu do celote, ki jo zaznamuje gospodarska soodvisnost, si praktično ne morejo 'pomagati', da se ne bi ozirale nase ('*cannot help but be self-regarding*') (Berki 1971, 103). Odgovor na vprašanje, ali je mogoče dilemo razrešiti s pomočjo koncepta zunanjih odnosov, bo podan v nadaljevanju.

2.3 Načini zunanjih odnosov

Van der Pijl (2007, 24) v svoji analizi razlikuje med štirimi različnimi načini zunanjih odnosov, pri čemer gre, kot že rečeno, za strukture socializacije in determiniranosti, ki so preučevane v relativni izolaciji. V nadaljevanju bodo predstavljeni vsi štirje načini, pri čemer bom začela s trenutno prevladujočim načinom – načinom suverene enakosti, nato bo sledil skok v preteklost in predstavitev plemenskega ter imperialnega/nomadskega načina, končala pa bom z načinom globalnega vladovanja (van der Pijl 2007, 164). Razlog za takšno razvrstitev leži predvsem v že omenjenem dejstvu, da je način suverene enakosti danes prevladujoč. Kot dodaten argument za takšen vrstni red pa navajam še Benka (2000b, 14), ki pravi, da je potrebno začeti z državo,²⁸ ker je slednja izliv »ekskluzivnosti teritorializiranih družbenih skupin, enih nasproti drugim« in se »pojavi kot reprezentant ene družbe nasproti drugi in to vlogo uresničuje na posredni institucionalizirani ravni« ter posledično tudi postavlja »okvire za interakcije na neposredni neinstitucionalizirani ravni«.

2.3.1 Način suverene enakosti

Živimo v svetu ozemeljsko ločenih enot – držav, ki so (vsaj na papirju) suverene in enakovredne (Ustanovna listina Združenih narodov 1948, 2. čl.). Kot prevladujoč način zunanjih odnosov v takšni razdelitvi globalne skupnosti van der Pijl (2007, 163–164) identificira način suverene enakosti, ki je rezultat sinteze med trajno poseljenimi skupnostmi in nomadi – med imperiji in 'barbari' na mejah na območju zahodnega krščanstva. Zahod je torej mejna formacija Rimskega imperija, ki je ob odcepitvi obdržala idejo univerzalne suverenosti. Kot ključna spremenljivka pri sintezi pomorskega nomadstva in imperialnega univerzalizma se je izkazala rekrutacija obmejnih vikinških bojevnikov v funkcijo zaščite imperija. Pomembna značilnost vikinških skupnosti je namreč bila, da so se v toku ene generacije asimilirale v gostiteljsko skupnost (van der Pijl 2007, 87, 110). Njihovi potomci, Normani, pa so v nadaljevanju osvojili Anglijo in Sicilijo ter bili na čelu prve križarske vojne proti turški dinastiji Seljuk. Sočasno s pridobivanjem moči opisane mejne formacije se je razvijal način suverene enakosti držav. Dokončno se je izoblikoval v času verskih vojn med protestanti in kristjani (van der Pijl 2007, 110), zaznamuje pa ga 'dvojno' oblikovanje: po eni

²⁸ Benko (2000, 14) takšen vrstni red prikaza sicer navaja za razvoj mednarodnih odnosov, vendar so zunanji odnosi njihov inherenten in neločljiv del, zato je takšna razvrstitev primerna tudi za predstavitev, v tem primeru, razvoja načinov zunanjih odnosov.

strani se je razvijal na območju angleško-govorečega osrčja (*'heartland'*), po drugi pa na evropskem kontinentu v t. i. državah zasledovalkah (*'contender states'*). Način suverene enakosti naj bi danes predpostavljal končno obliko politične kompartmentalizacije globalne skupnosti, današnja globalna ekonomija in mednarodni odnosi pa potekajo v areni odnosov med osrčjem in državami zasledovalkami (van der Pijl 2007, 164).

V delu van der Pijla (2007) je način suverene enakosti opisan precej razdrobljeno, saj avtor poizkuša zajeti dinamiko dvojnega razvoja načina, kar posledično otežuje identifikacijo posameznih značilnosti in vzorcev slednjega.²⁹ Dodatno definiranje vzorcev otežuje tudi dejstvo, da se poleg ostankov značilnosti in vzorcev preteklih načinov kažejo tudi že obrisi možnega razvoja prihodnjega načina (angleško-govoreče osrčje je že v fazi preseganja delitve) – načina (demokratskega) globalnega vladovanja (van der Pijl 2007, 144). V nadaljevanju bo zato najprej predstavljeno oblikovanje angleško-govorečega osrčja na eni strani in držav izzivalk na drugi, temu pa bo sledil opis temeljnih vzorcev načina suverene enakosti.

Angleško-govoreče osrčje se je vzpostavilo po letu 1820, ko so skupen jezik, kultura in lastniške pravice ponovno združile (takrat) Britanski imperij in Združene države Amerike na skupni liberalni poti in v tej obliki se je globalna hegemonija angleško-govorečega Zahoda ohranila vse do danes (van der Pijl 2007, 143). Etnogeneza Anglije je bila osnovana na množicah migrantov, temelje enotne države pa so postavili Normani (van der Pijl 2007, 136). Pomorski nadvladi Angležev je sledila še pomembnejša čezoceanska združitev angleško-govorečega 'kraljestva' (*'Commonwealth'*) na temeljih jezika, kulture in lastniških pravic. Specifičnost prostovoljnega članstva v *Commonwealth-u* je tudi lastnost, po kateri se angleško-govoreči zahod razlikuje od (ožjih) nacionalizmov (van der Pijl 2007, 141–144). Gre bolj za ozemeljsko in psihološko kategorijo (Bukharin 1929, 112), ki določa širše območje civiliziranosti (določeno na podlagi pravic) in tistim, ki so znotraj tega območja, podeljuje 'človečnost', medtem ko so tisti, ki ostajajo zunaj, barbari. Navidezno ločevanje vrst tako omogoča osrčju, da uveljavlja zahteve nadrejenega civiliziranega obstoja, ki mu legitimno ne more oporekati nobena suverena enakost (van der Pijl 2007, 144). Že skoraj imperialni odnos do preostalega sveta nakazuje na možnost mednarodne skupnosti oz. globalnega *commonwealth-a*, ki ga povezujeta suverena enakost članov in homogenizirajoča liberalna

²⁹ Plemenski način in nomadski ter imperialni način sta opisana precej bolj sistematično – najprej je predstavljen zgodovinski razvoj samega načina in nato bolj podrobno značilnosti vsakega izmed vzorcev znotraj posameznega načina.

kultura, ki ne dopušča odstopanj. Gre za obliko univerzalizma, ki na preostali svet gleda kot na zaostalo anomalijo. Vzorec menjave v osrčju temelji na rasti kapitalističnega načina proizvodnje, z omejitvijo pristojnosti držav na zgolj njihovo poseljeno območje pa ima transnacionalni kapital izredno ugodne in neovirane pogoje za rast. V menjavi s preostalim delom sveta si zato Zahod prizadeva za odprtje trgov kapitalu in zamenjavo tistih, ki nasprotujejo njegovi hegemoniji (*ibid.*).

Razvoj držav izzivalk na kontinentalnem delu Evrope in drugod po svetu (van der Pijl (2007, 169–183) posebej predstavi Francijo, Nemčijo, Italijo in Japonsko ter takrat večnacionalni Avstro-Ogrsko in Sovjetsko zvezo), je potekal na temeljih razpada Rimskega imperija. V primerjavi z osrčjem pa tu ni bilo predhodnega poenotenja razreda in kulture, na tem območju so se zadeve odvijale vzdolž verskih, jezikovnih in kulturnih razmejitev. Zaradi močnih sil zahodnega imperija je morala država iz obrambnih razlogov sčasoma oblikovati omejena ozemlja. Model nacionalne države, ki se je razvil, predpostavlja, da je tujost lahko izključena iz družbe, čeprav so različni nivoji razlik dejansko stisnjeni in vključeni v državo – nacionalnost in državljanstvo jih ne presežeta. Poleg tega ohranjanje delovanja funkcij nacionalne države ob vsej etnični raznolikosti pogosto privede do vojn, množičnih migracij in umorov (van der Pijl 2007, 164–165). Določeni etno-transformativni učinki državne suverenosti so sicer vidni in so rezultat politik vključenosti in pokroviteljstva, jezikovnih politik ter ekonomske redistribucije znotraj države. Kljub temu pritisk Zahoda po liberalizaciji in komodifikaciji oz. ublagovljenju (s transnacionalnim kapitalom) vpliva na učinkovitost države in njeno delovanje – močnejše države izzivalke zato ponavadi pristajajo na kompromise oz. strinjanje z Zahodom in so sprejete v osrčje, medtem ko so šibkejše pogosto 'žrtve' in propadajo, največkrat vzdolž notranjih razlik in identifikatorjev tujosti (*ibid.*).

Poselitev ozemlja v načinu suverene enakosti temelji na načelu suverene enakosti, za čigar temelj se v disciplini mednarodnih odnosov omenja Vestfalski mir leta 1648 (Osiander 2001, 251; van der Pijl 2007, 167), ki se kot zgodovinski dogodek nanaša na podpis pogodb v Münstru in Osnabrücku leta 1648, sklenjenih med Svetim rimskim cesarstvom in Francijo oz. Švedsko, ki sta označevali konec 30-letne vojne (van der Pijl 2007, 167). Sčasoma je v disciplini mednarodnih odnosov nastal konsenz, da sta vestfalski mir in leto 1648 prelomnica, ki označuje začetek modernih mednarodnih odnosov in zato govorimo o t. i. vestfalski državi in vestfalskem sistemu, ki ga sestavljajo suverene, enakovredne ozemeljske države, eno

glavnih načel pa je prepoved poseganja v notranje zadeve posamezne države³⁰ (Schmidt 2011, 602). Vestfalija je tako postala koncept, ki se ga v disciplini mednarodnih odnosov uporablja kot referenco, ki niti ne potrebuje več veliko razlage in (vsaj domnevno) vsi vedo, o čem je govora. V zadnjih letih so se bolj kritični avtorji vendarle ponovno soočili s konceptom in tako danes lahko govorimo o mitu Vestfalije (Osiander 2001), na katerem temeljijo moderni mednarodni odnosi, in ki ga je potrebno 'razbiti', v kolikor želimo preseči obstoječe stanje.

Ena glavnih predpostavk vestfalskega mita je, da je do 30-letne vojne prišlo zato, ker so Habsburžani predstavljali nevarnost novim, samostojnim državam in so zato želeli razširiti in utrditi svoj vpliv in položaj. Razlog pa je bil ravno nasproten – drugi akterji, med njimi Španci, Danci in Francozi, so v resnici želeli zmanjšati vpliv Habsburžanov (Osiander 2001, 252, 260). Če se predpostavlja napačne vzroke za vojno, potem posledično tudi interpretacije pogodb ne morejo biti pravilne – Osiander (2001, 260–261) zavrača klasične interpretacije in pravi, da pogodbe ne odražajo dejanskih razlogov za vojno, ampak so rezultat antipropagande, ki se je v 17. stoletju odvijala proti Habsburžanom. Nadalje vestfalski mir ni ustvaril vestfalskega sistema na osnovi suverene države, ampak je zgolj izpopolnil sistem medsebojnih odnosov avtonomnih političnih enot, ki ni temeljil na teritorialni suverenosti ampak na teritorialni jurisdikciji. To pomeni, da cesarstvo ni imelo centralne vlade, šlo je bolj za režim, znotraj katerega so posamezni teritoriji (Osiander (2001) zanje uporablja izraz '*Landeshoheit*') navzven omejeni z zakoni, ki jih določa cesarstvo, navznoter pa s konstitutivnimi dogovori, ki jih sklepajo drug z drugim (Osiander 2001, 272). Poleg tega pogodbe tudi niso bile sklenjene med suverenimi entitetami ampak med vladarji – med zasebnimi posamezniki in korporativnimi telesi (Teschke 2003, 238). Razbitje vestfalskega mita, ki v modernih mednarodnih odnosih služi kot osnova ('*baseline*') za identifikacijo sprememb ter primerjavo s preteklostjo in za napovedi razvoja v prihodnosti, je zato pomembno iz dveh razlogov: če je osnova napačna, se lahko spremembe zdijo večje in pomembnejše kot pa so v resnici; poleg tega pa takšna osnova implicitno vsebuje tudi idejo

³⁰ Odgovor na vprašanje, kaj dejansko konstituira vmešavanje oz. intervencijo v notranje (in zunanje) zadeve države, nima preprostega in enotnega odgovora. Türk (1984, 18) intervencijo definira »kot pojav, ki vsebuje uporabo vojaške sile ali političnega ali ekonomskega pritiska, katerega dejanski cilj je strateška ali kakšna druga politična ali gospodarska korist« za državo, ki intervenira, »in ki ogroža neodvisnost in suverenost žrtve intervencije.« Skladno s tem je torej načelo neintervencije oz. prepovedi posredovanja »mednarodna prepoved tistih samovoljnih, nasilnih dejanj države, ki pomenijo vmešavanje v notranje ali zunanje zadeve druge države in ki ogrožajo suverenost te države« (Türk 1984, 24). Gre za situacije, ki bi v primeru izpolnjevanja (tudi subjektivnih) pogojev za nastanek vojnega stanja, pomenile agresivno vojno. Bistveno pri identifikaciji nekega delovanja države kot intervencije v notranje zadeve druge države, pa je »pravica države, ki je žrtev intervencije, da opozori na okoliščine, ki po njenem mnenju pomenijo kršitve načela neintervencije« (*ibid.*).

linearnega razvoja – od vesfalskega sistema v post-vestfalski sistem (Schmidt 2011, 219).

Zaščita ozemlja, ki si ga v načinu suverene enakosti (širše gledano) delita na eni strani angleško-govoreče osrčje in na drugi države izzivalke, v osrčju temelji na osnovi sinteze elementov imperija in nomadstva, ki med seboj povezuje mobilni način vojskovanja ter doktrino globalne suverenosti. Razvoj produkcijskih sil omogoča vedno nove oblike mobilnega vojskovanja, ki pa se širijo in prelivajo med vojskujočimi ter posledično na tak način izenačujejo prednosti. Prav tako igra za osrčje pomembno vlogo pomorska nadvlada, ki že vsebuje preseganje nasprotujoče si logike državne suverenosti in globalne skupnosti (van der Pijl 2007, 144–146).³¹

Menjava v načinu suverene enakosti na eni strani poteka preko širjenja nacionalne kulture (največkrat iz angleško-govorečega osrčja v države izzivalke) in na drugi na temeljih merkantilizma (van der Pijl 2007, 24). Razvoj merkantilizma je bil tudi neposredno povezan s centralizacijo politične moči in oblikovanjem zamejenih geografskih regij, saj potrebuje prostor, kjer lahko izvaja trgovinski monopol (Escobar 2003, 38). Širjenje nacionalne kulture pa je bilo v preteklosti povezano s kolonizacijo (neposredno povezano s pridobivanjem novega ozemlja in njegovo zaščito) ter s trgovino s sužnji in množičnimi migracijami. Država, ki ne more več izvažati trgovinskega blaga in drugih dobrin, se pogosto obrne k izvažanju ljudi (van der Pijl 2007, 151). Slednje je mogoče opazovati tudi pri sodobnih migracijah, veliko držav je zato deloma odvisnih tudi od denarnih nakazil emigrantov (Martin 1992, 5–6; White 1999, 840–843; Baldwin-Edwards 2006, 312, 314).

2.3.2 Plemenski način

Prvi identificiran način zunanjih odnosov se je razvil v primarnem procesu socializacije skupnosti in njenega odnosa do zunanje in notranje narave. Pri primarni etnogenezi je šlo v prvi vrsti za odzive skupnosti na izzive in priložnosti, ki ji jih je ponujalo okolje (geografija, podnebje, prisotnost drugih skupnosti, itd.), ter za širjenje mej mogočega (sem spada tudi pokončna hoja) (van der Pijl 2007, 25). Sama etnogeneza se je začela z antropogenezo, z

31 Do teritorializacije morij (Teschke 2003, 201) je začelo prihajati v 17. stoletju – vrhunec je bila Navigacijska listina iz leta 1651, ki je nacionalizirala plovne poti do britanskih otokov (van der Pijl 2007, 140).

evolucijo *hominidov* v človeško vrsto (Megarry 1995),³² v tem procesu je ključno človeško dejanje predstavljala udomačitev časa in prostora (Leroi-Gourhan 1993, 313). To je vodilo do mutacij besed in širjenja jezika na druge skupine, tudi tujce, ter do menjave predmetov in izkušenj na nekonflikten način (van der Pijl 2007, 28). Ker pa so bile v začetku razvoja razlike izredno majhne in so bila tudi sredstva, ki jih je imela skupnost na razpolago, precej omejena, so že drobne variacije v danem trenutku v prihodnosti lahko pomenile velike razlike (van der Pijl 2007, 25–26). Prilagajanje posamezne skupnosti okolju, ki jo je obdajalo, je pomenilo, da bolj kot je bila skupnost prilagojena temu okolju, bolj se je razlikovala od drugih skupnosti, ki so živele v drugačnem okolju (Shirokogorov 1970, 20). O tem, da so se človeške skupnosti že v zgodnjih fazah razvoja identificirale kot enote in so druge skupnosti prepoznavale kot tuje, pričajo institucije, kot so pogrebni rituali, tabu incesta, koncept (razširjene) družine, darila in žrtvovanja (Kelly 2000, 125–127).³³ Kljub temu je bil stik z drugimi skupnostmi iskan zaradi iskanja partnerjev – skupine, ki so štejele zgolj nekaj sto pripadnikov so bile premajhne, da bi bile samozadostne (Buzan in Little 2000, 116 –118;³⁴ van der Pijl 2007, 30). Zaradi načina prehranjevanja (nabiralništvo in lov živali) je bil prvi način obstoja migracijski in šele ko so skupnosti pridobile zadostno količino zemlje za obdelavo, so se lahko naselile za stalno (Marx 1976, 178).³⁵ Prve agrikulturne skupnosti zaradi omejenih možnosti niso mogle preživljati velikega števila ljudi, zato so se tisti na robu naselbin ponovno odpravili v iskanje dodatne zemlje in hrane za živino. Iz tega se je postopno razvil nomadski način življenja (Lattimore 1962, 24–25).³⁶

Trajna poselitev skupnosti je zahtevala dve stvari: organizacijo zaščite (gradnja prvih obzidij) pred tistimi skupnostmi, ki so še naprej vztrajale pri nomadskem načinu življenja in so pogosto napadale naselbine, ter organizacijo življenja, ki je bilo po novem prilagojeno poljedelstvu (van der Pijl 2007, 34). S pričetkom shranjevanja presežnih količin hrane (zalog), so se oblikovali deli skupnosti ('politične elite'), ki se jim ni bilo potrebno več ukvarjati s pridobivanjem hrane, zato so lahko svoj čas namenjali nadzoru obstoječih zalog in njihovi

³² Megarry, Tim. 1995. *Society in Prehistory: The Origins of Human Culture*. New York: New York University Press. V van der Pijl (2007, 26).

³³ Kelly, Raymond C. 2000. *Warless Societies and the Origins of War*. Ann Arbor: University of Michigan Press. V van der Pijl (2007, 30).

³⁴ Buzan Barry in Richard Little. 2000. *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press. V van der Pijl (2007, 30).

³⁵ Marx, Karl. 1976. *Die Ethnologischen Exzerptheft*. Frankfurt: Suhrkamp. V van der Pijl (2007, 33).

³⁶ Pomembno je, da se ne zamenjuje plemenskega in migracijskega načina življenja s plemenskim in nomadskim načinom zunanjih odnosov. Vse primarne skupnosti so bile prvotno nomadske in so šele postopno začele z bolj trajno poselitvijo ozemlja, vendar je način zunanjih odnosov, ki so ga te skupnosti prakticirale, identificiran kot plemenski zaradi produkcijskih sil, ki so jih imele na razpolago.

delitvi (Diamond 1999, 88–90). Dodatno se je s trajno poselitvijo pričel proces urbanizacije in homogenizacije jezika. Zapisovanje, ki je bilo sprva namenjeno vodenju evidenc o zalogah, je skupnosti omogočilo razvoj kolektivnega spomina, ki pa so ga že v tistih časih nadzorovali tisti, ki so imeli moč (ključni vidik družbene discipline) (van der Pijl 2007, 36).

Pravica do **obstoja in poselitve** določenega **ozemlja** (v odnosu do drugih skupnosti) je temeljila na nasledstvu oz. prednikih (*'ancestry'*), *totem* pa je bil tisti, ki je skupnosti podeljeval to pravico. 'Mitološki praoče' (*'mythical progenitor'*), ki je podeljeval življenje, običajno simboliziran v podobi svete živali, je bil tudi vhodna točka iz sveta duhov na zemljo; osrednja točka prepovedi in tabujev. Med njimi so bila najpomembnejša pravila eksogamije (van der Pijl 2007, 44–45) – člani istega plemena (oz. *totema*) med seboj niso smeli imeti spolnih odnosov oz. se niso smeli poročati med seboj (Freud 1919, 5–6). Posebnost plemenskega načina je, da *totem* (in s tem ozemlje) ni bil vezan na točno določeno geografsko območje – ključen vir identitete skupnosti in njene upravičenosti do suverene prisotnosti je bila vez s predniki in nasledstvo (van der Pijl 2007, 24, 45). Meillassoux (1981) piše o domačih skupnostih (*'domestic community'*), znotraj in med katerimi se je pojavljala določena oblika prostega dostopa do zemlje, vode in surovin, ki so jih potrebovali za izvajanje svojih aktivnosti in je temeljila na predhodnih družbenih odnosih (potomstvo, svaštvo). Omenjeni dostop pa ni bil povezan s kasnejšim konceptom lastnine (lastništva zemlje), saj je za posameznika dostop do zemlje pomenil dostop do samooskrbe oz. sredstev za preživetje (*'subsistence'*) tekom celotnega obdobja priprave pridelka, in v končni fazi do semen – brez njih lastništvo zemlje ne bi imelo pomena. Posameznik, ki je bil izključen iz skupnosti, tako ni imel prepovedi dostopa do zemlje, ampak do sredstev za njeno obdelavo (Meillassoux 1981, 35–36). Navezanost na določen del ozemlja se je razvila šele v nadaljnjem procesu etnogeneze³⁷ in se je odvijala med dvema stranema – na eni strani je šlo za popolnoma praktično uporabo prostora in na drugi za sveto povezavo s predniki. Ko preživeli mrtvih niso več uporabljali za prehrano oz. jih niso puščali za hrano živalim, ampak so jih začeli pokopavati, so postali grobovi prostor vrnitve in pomembne povezanosti s predniki (van der Pijl 2007, 45). Zemlja je pridobila značilnosti 'svetega', njena poselitev pa se je izkazovala s prisotnostjo in poimenovanjem. Tudi identiteta skupnosti se je preko jezika prenesla na zemljo oz. poseljen prostor. Ozemlje je bilo lahko razdeljeno na različne 'sektorje', vsak izmed njih je

³⁷ Meillassoux (1981, 36) pravi, da se zavestno zavedanje prilastitve (zemlje) pojavi šele, ko rabo zemlje ogrožajo druge skupnosti in ne na podlagi procesa izkoriščanja ter poselitve zemlje in dela, ki so ga pretekli in sedanji člani skupine vložili vanjo.

služil določenemu namenu, prav tako pa je bil drugim skupnostim pod določenimi pogoji omogočen prehod preko že poseljenega ozemlja. Pomembno vlogo pri poselitvi (ter zaščiti) ozemlja je igrala stopnja razvoja produkcijskih sil – dokler je bil glavni način mobilnosti hoja, je bila poselitev novega ozemlja težja in nevarnejša, ob pojavu kolesa in vlečnih vpreg pa se je situacija bistveno spremenila (van der Pijl 2007, 45–47). Kljub temu osvajanje ozemlja zaradi ozemlja samega v plemenskem načinu ponavadi ni bilo prisotno, prav tako je bila prostorska razdelitev kot jo razumemo danes, prisotna v obliki conske strukture: jedro, ki ga je obkrožala nevtralna cona kot varovalni pas. Cone so postale predmet spora med posameznimi skupnostmi šele v primeru porasta prebivalstva (van der Pijl 2007, 48–49).

Glavna naloga **zaščite** je bilo ohranjanje poselitve ozemlja. Osnovana je bila okrog prvotnega dožemanja enotnega in vseobsegajočega vesolja živih in potencialno nevarnih sil, ki pa so omogočala 'pogajanja'. Ključno pogajalsko vlogo med ranljivo skupnostjo in prostranstvo, ki jo je obdajala, je igral *totem*. Skupnost je častila *totem* v upanju, da bo v zameno dobila zaščito. Slednjo se je v primeru stika z drugimi skupnostmi vedno najprej poizkušalo zagotoviti preko ritualov in obredov, z upoštevanjem pravil in tabujev, ki so obkrožali *totem* (van der Pijl 2007, 49). Plemenski/rodbinski spor oz. maščevanje (*'feud'*) je bilo sredstvo zaščite v primeru, da je nasilje ogrožalo preživetje skupnosti. Ker so imele primarne skupnosti na razpolago omejena sredstva in je bilo življenje cenjeno, je bilo ubijanje upravičeno samo takrat, kadar je obstajal jasen razlog, slediti pa mu je morala tudi pokora (*'atonement'*). Čeprav je institut maščevanja v osnovi najbolje deloval znotraj skupnosti, ki je bila med seboj povezana 's krvjo in zakonom', so se preko interakcije ta pravila prenesla tudi na odnose s tujimi skupnostmi. Na osnovi teh pravil je mir med skupnostmi in njegove kršitve (ki so zahtevale maščevanje), pridobil na pomenu, kar je že kazalo na oblikovanje skupnega normativnega okvirja med skupnostmi (van der Pijl 2007, 49–50). Omejenost razpoložljivih sredstev in števila članov skupnosti je vidna tudi v tem, da vojna (od maščevanja se razlikuje po tem, da ni 'zasebna' in usmerjena samo proti določenim članom skupnosti) ni del strategije zaščite. Prav tako še niso organizirane vojskujoče kaste, ampak zgolj prostovoljna vojska, ki se podaja na plenjenja in raziskovanja (tudi že del menjave). Razvoj dela skupnosti za namene vojskovanja ima namreč že značilnosti širitve mogočega in je prepleten s prehodom iz enega načina zunanjih odnosov v drugega. Specializirani posamezniki oz. deli skupnosti, poklicni zasebni bojavniki so pogosto živeli na obrobju skupnosti, šlo je za t. i. nomadske bojavnike, ki so že bili znanilec in del nomadskega načina oz. načina imperija, ki bo obravnavan v nadaljevanju (van der Pijl 2007, 24, 52).

Menjava je potekala preko izmenjave daril, žensk in drugih dobrin, pri njej pa so pogosto igrali vlogo nomadi. Tisti deli trajno poseljene skupnosti, ki so se zaradi preživetja (živine) odcepili in v delni obliki prevzeli nomadski način življenja, so sčasoma začeli potovati od ene do druge trajno poseljene skupnosti in sodelovati v menjavi³⁸ (van der Pijl 2007, 33). Za maloštevilno skupnost je bila izmenjava v obliki porok pomembna zaradi ohranjanja zadostnega števila članstva in s tem povezanega preživetja skupnosti. Aktivna zakonska politika je zagotavljala sorodstvene vezi z drugimi skupnostmi in tako igrala vlogo tudi pri izvajanju zaščitnih funkcij. Maloštevilčnost primarnih skupnosti je pomenila, da je bilo iskanje partnerjev izven skupnosti ključno – gre za dolgoročni, politični problem zagotavljanja reprodukcije in posledično preživetja. Iskanje partnerjev izven lastne skupnosti (eksogamija), ponavadi v skupnostih, ki so živele na obrobjih, je s pomočjo porok vplivalo na združevanje sorodnih skupin v večje *etnose* (van der Pijl 2007, 39, 55). *Etnos* se v tem procesu pojavi kot objektifikacija, struktura socializacije, ki je avtoritativno uravnavala reprodukcijske aspekte skupnosti. Posebno vlogo pri tem so igrali miti in rituali, ki so določali klan in meje plemena in s tem identiteto, na podlagi katere je prišlo do izbire partnerja. Z resničnim 'tujim', tistimi skupnostmi, ki so imele popolnoma drugačno kulturo in nerazumljiv jezik, še ni bilo komunikacije, saj niso bili del istega kozmosa – vse, kar je bilo izven plemena, je bilo nezakonito (van der Pijl 2007, 39). Poroke med različnimi skupnostmi so vplivale tudi na strukturo znotraj posamezne skupnosti – nadzor nad porokami in posledično nad 'za zakon primernimi ženskami' je postal ključen. Določal je, kdo v skupnosti ima pomemben položaj v zunanjih ('*external*') odnosih (van der Pijl 2007, 56); kontrola starešin se je od nadzora nad materialnimi dobrinami prenesla na nadzor nad ljudmi (Meillassoux 1981, 44–45). Izmenjavo žensk oz. poroke med posameznimi skupnostmi je sčasoma urejala vrsta zahtevnih pravil, ki so določala, kdo se je lahko s kom poročil in kakšna je bila cena oz. dota neveste – gre za komercialni vidik eksogamije, saj je zagotovitev žene pravzaprav pomenila pridobitev nekoga, ki je vodil in opravljal gospodinjska dela (van der Pijl 2007, 57).

Gostoljubje in sprejemanje tujcev je prav tako del menjave v plemenskem načinu – skupnost je na tak način širila meje mogočega (van der Pijl 2007, 45). Manjše skupnosti so bile lahko povabljeni, da postanejo del (večje) skupnosti gostiteljice, vendar so bile njihove pravice in upravičenost do zemlje pogosto omejene. Obstajala je jasna razmejitev med tistimi, ki so bili upravičeni do zemlje zaradi prednikov in med tistimi, ki jim je tako upravičenost podelil

³⁸ Študija Rosmana in Rublove (1976) na primeru medetničnih odnosov med Iranom in Afganistanom je primer za obstoj takšnih odnosov oz. načina življenja tudi v današnjem času.

vodja skupnosti (Apter 1968 52–53, 85).³⁹ Pogosta posledica in rezultat tveganja vključevanja migrantov v skupnost so bili tudi preobrati oz. imigrantsko osvajanje ozemlja, ki je v primarni lasti skupnosti/njihove gostiteljice. Vključene skupnosti so to lahko dosegle zgolj zaradi same številnosti znotraj gostiteljice ali pa ker so v skupnosti dosegle določen položaj oz. so opravljale določena dela, ki so jim omogočila, da so na neki točki nadvladale svoje gostitelje (Meillassoux 1981, 36). Tako gostoljubje kot zgoraj omenjena izmenjava žensk sta tesno povezana s trgovino in trgovanjem med skupnostmi, ki je prepleteno tudi z zaščito prostora. Soočanje z grožnjo nasilja pri trgovanju je potekalo na tri načine: (1) skupnosti so se izogibale neposrednemu stiku, namesto tega so si izmenjevale 'darila', čeprav je v realnosti šlo za delitev dela; (2) v primeru trgovanja je bila 'tujost drugega' izključena – sodelujoči v trgovanju so pridobili poseben status, postali so 'prijatelji', ki se jim ni bilo treba bati nasilja; (3) trgovanje je lahko postalo priložnost za praznik, od tu izhajajo sejmi in festivali (ponavadi povezani tudi z vero in romanji), ki so nudili nevtralnost in imuniteto skupnostim oz. članom posameznih skupnosti, ki so želele trgovati med seboj (van der Pijl 2007, 57–59).

2.3.3 Način imperija oz. nomadski način

Z razvojem zemeljskih imperijev, ki so se začeli oblikovati, ko so bojevniki prevzemali nadzor nad poljedelskimi, trajno poseljenimi skupnostmi (privlačil jih je predvsem presežek dobrin), so se razvijali tudi načini zunanjih odnosov. Imperialni in nomadski način zunanjih odnosov je nasledil oz. presegel plemenskega, odnosi med skupnostmi, ki druga drugo obravnavajo kot tujo, pa so se sedaj urejali hierarhično in znotraj ene jurisdikcije (van der Pijl 2007, 61). Vojskujoča skupnost, ki je prevzela nadzor nad poljedelso, je morala po osvojitvi poskrbeti za zaščito pred novimi tujimi skupnostmi in je pogosto tiste na obrobju imperija tudi rekrutirala za izvajanje zaščite. Zato je mogoče govoriti o dvojnem oz. vzporednem načinu zunanjih odnosov, ki je izhajal iz napetosti med imperiji in nomadskimi bojevniki oz. skupnostmi na imperialnih mejah (*ibid.*).

Imperijem je vladala aristokracija, pogosto tujega izvora, ki je izšla iz plemenske (klanske) družbe. V zameno za ohranjanje položaja, ki ji je omogočal centralizacijo vsega družbenega presežka, je aristokracija opravljala administrativne in zaščitne naloge, kar pomeni, da je bil kompromis bistvo 'cesarske kletke'. Vladanje aristokracije je potekalo preko aparata države, ki

³⁹ Apter, David E. 1968. *Ghana in Transition*. New York: Atheneum. V van der Pijl (2007, 45).

je bila vmesna struktura, preko katere je vladajoča skupnost (kasta ali razred) na dani točki razvoja produkcijskih sil (in tudi stopnje kulturnega razvoja) stopala v stik s širšo skupnostjo in okoljem, ki jo je obdajalo (van der Pijl 2007, 63–64). Cesarske države se zato ne sme enačiti z državo, kot jo poznamo danes – subjekti oz. skupnosti v imperiju so bili kot 'deli telesa', oblikovani pred združitvijo, zato je tudi njihova primarna zvestoba ostala njim, ni bilo zahtev po postavljanju državljanstva na prvo mesto, šlo je preprosto za združevanje skupnosti, prej tujih druga drugi, pod eno avtoriteto. Šlo je za hierarhično akumulacijo etničnih družbenih teles, zato je notranja struktura imperija pogosto odražala plemenski način zunanjih odnosov, rituali in odnosi med skupnostmi znotraj imperija so delovali vzporedno s prisilo in ujetostjo ('*caging*') (*ibid.*). Ker človek ni bil 'pred-programiran' za opazovanje ciklov in planiranje vnaprej (van der Pijl 2007, 34), so v cesarstvu za disciplino znotraj poljedelskih družb skrbeli zakoni. V pisni obliki ter (domnevno) božanskega izvora so zakoni, poleg discipline, zagotavljali tudi razlikovanje med cesarjem in navadnim vodjo – prejemnik takšnih zakonov je bil namreč posrednik med bogom/nebesi in zemeljskimi zadevami. Zaradi specifične sestave imperijev pa se ti zakoni niso nanašali na vse entitete oz. niso veljali za vse enako. Sposobnost, ki je cesarstvom omogočala, da so sprejemali vedno nove in tuje skupnosti, se je namreč kazala v tem, da sta se tujost in etnična identiteta puščali 'zunaj' in da je šlo zgolj za vključitev novih skupnosti, ki so lahko obdržale svoje zakone, jezik, običaje, itd., v večji konglomerat (van der Pijl 2007, 65). Nova osvajanja so bila pot do imperialne sinteze ravno zato, ker so vključevala zunanje odnose v državo (katere *modus operandi* je bil med drugim tudi prisila), ne da bi popolnoma preseгла tujost. Tujost se je deloma pretvorila v hierarhijo razredov (in kast), pri čemer etnične vezi niso popolnoma izginile (van der Pijl 2007, 67). Kaste so bile vedno eden izmed elementov cesarstva, ki so lahko v primeru njegove nepopolne izgradnje postale dominantni način družbene kohezije. To je bilo vidno, kadar so skupnosti znotraj imperija ohranile popolnoma ločene etnične identitete (ohranjal se je plemenski način zunanjih odnosov znotraj enotne hierarhične družbene strukture) ali kadar so določene etnije prevzemale specifične družbene funkcije znotraj cesarstva (van der Pijl 2007, 64–65). Do podreditve in vključitve novih osvojenih skupnosti znotraj cesarstva je prihajalo na enega izmed treh načinov: (1) skupnosti so se podredile že obstoječemu načinu produkcije v cesarstvu; (2) način produkcije osvojenih skupnosti se je obdržal, osvajalec pa je v zameno pobiral dajatev ('*tribute*'); (3) vzpostavil se je popolnoma nov način produkcije – sinteza že obstoječega in na novo osvojenega načina. V vseh treh primerih je bil način produkcije tisti, ki je določal novo distribucijo, ki je sledila po osvajanjih (Marx 1973, 97).

Ko je govora o **ozemlju** v imperialnem in nomadskem načinu, trčimo na eni strani ob dinamiko trajne poselitve cesarstva, ki se zanaša na poljedelsko jedro, in na drugi ob nomadska plemena in plemenska združenja (van der Pijl 2007, 89). Ključno vlogo so igrale meje. Cesarstvo je bilo omejeno z mejo, ki ni bila linija, ampak je šlo za cono, samostojno geografsko enoto (Lamb 1968, 6;⁴⁰ Inayatullah in Blaney 2004, 189). Na tem območju sta se prostorsko usklajejevali 'univerzalna' suverenost cesarstva in dejanska prisotnost nomadov in drugih barbarov. Meje so bile kraj dnevnih srečanj med njimi, pogostost in količina teh srečanj pa je bila tista, ki je pospeševala razvoj (van der Pijl 2007, 76, 89). Mejna cona je imela hkrati pozitivne in negativne vidike, saj je delovala kot prevodnik tako inovacij kakor tudi ljudi (Toynbee 1935, ii: 212–213; iii: 391),⁴¹ hkrati pa je kot cona stika (Inayatullah in Blaney 2004, 9) omogočala tudi pretok bolezni. Mejna območja so predstavljala kraj, kjer so se 'mešala' načela suverenosti in birokratske avtoritete cesarstva z idejo deljenega prostora, ki je bil zapuščina plemenskega načina zunanjih odnosov (van der Pijl 2007, 76–77). Cesarska mesta so delovala na enak način kot mejna območja – tujci, ki so bivali v njih, so lahko ohranili svojo kulturo in navade (skladno z zgoraj omenjeno sposobnostjo vključevanja novih skupnosti v cesarstvo) (van der Pijl 2007, 77, 89). Mobilna poselitev prostora nomadov pa je bila odvisna od klimatskih sprememb, predvsem občasna sušna obdobja so pogosto silila nomade, da so se priključila sosednjim, trajno poseljenim skupnostim (van der Pijl 2007, 98–99).

Cesarstva so na mejnih območjih novačila nomadska plemena (konjenice) za **zaščito** pred drugimi nomadi in barbari. Vključitev mejnih bojevnikov je vplivala na utrditev imperija, ki pa si je takšno vključevanje lahko privoščil šele, če je bilo jedro imperija že utrjeno in sposobno za vojskovanje. Vojaški ustroj so cesarstva pridobila z osvajanji nomadskih plemen (Deleuze in Guattari 2010, 97), katerih glavna naloga je potem postalo vojskovanje. Posebna oblika rekrutacije bojevnikov je bilo tudi vojaško suženjstvo (kot npr. janičarji v času Otomanskega imperija). Ne glede na obliko rekrutacije so vojaški 'pomočniki', enako kot trgovski specialisti, lahko ohranili svojo etnično identiteto. Slednja seveda ne sme biti razumljena kot nacionalna identiteta – ko se je pojavil ta vidik, sta vključevanje in prepoznavanje razlike odpadla, rezultat pa je bilo pogosto etnično čiščenje (van der Pijl 2007, 83). Značilen dialektični odnos med cesarstvi in nomadskimi bojevniki na mejah oz. na nek

⁴⁰ Lamb, Alastair. 1968. *Asian Frontiers: Studies in a Continuing Problem*. London: Pall Mall Press. V van der Pijl (2007, 76).

⁴¹ Toynbee, A. J. 1935 (1934). *A Study of History*. 2nd edn. 3 vols. Oxford: Oxford University Press; London: Humphrey Milford, Royal Institute of International Relations. V van der Pijl (2007, 76).

način med centrom in periferijo (Mann 1986, 82, 120) je spodbujal bogastvo cesarstva, ki je privabljal skupnosti na njegovem obrobju in nomadske bojevnike. Možnost za dejansko osvojitve cesarstva so sicer imeli samo tisti bojevniki in skupnosti, ki so bili dovolj blizu cesarstvu, da so razumeli dinamiko zaščite in menjave, in niso bili popolnoma barbarski. Nomadska plemena, ki so osvojila cesarstvo, so bila kasneje (zaradi trajne poselitve in drugačnega načina življenja) vedno v nevarnosti, da bodo izgubila svoj bojevniški značaj, torej tiste značilnosti, ki so jim v prvi vrsti omogočile osvojitve in ki so bile nujno potrebne za ohranjanje nadzora nad osvojenim ozemljem ter obrambo pred novimi napadi (van der Pijl 2007, 66, 70, 89).

Menjava je v cesarstvu potekala preko treh vzvodov: dajatev, trgovskih diaspor in trgovanja na mejah. Trga, kjer bi bila identiteta univerzalno zamenljiva, še ni bilo, za menjavo je bila etnična drugačnost predpogoj (Buzan in Little 2000, 213).⁴² Posamezniki, specializirani za menjavo so se najraje zadrževali na krajih, kjer je bilo veliko ljudi (mestni trgi, svetišča, sodišča), sčasoma pa so jim bile odobrene tudi pravice do prebivanja v mestih, ne da bi morali opustiti svoje navade, vero in zakone (van der Pijl 2007, 77–78). Trgovci so bili pogosto v funkciji mediatorjev med cesarstvom in barbari, za kar jim je cesarstvo zaračunavalo dajatev, čeprav se pogosto slednja ni razlikovala od trgovanja – šlo je bolj za vprašanje percepcije. V zunanjih odnosih je dajatev kot oblika menjave prav tako predpostavljala hierarhijo, le da je tu prihajalo tudi do situacij, ko je cesarstvo plačevalo dajatve nomadam, odvisno od razmerij moči (*ibid.*). Trgovske diaspore so pogosto razvile mreže, podobne plemenskim sorodstvenim vezem, poleg tega pa so vedno pazile, da so se izognile absorpciji v gostujočo skupnost (ohranjale so svoj jezik, vero) (van der Pijl 2007, 78–79). Trgovanje na mejah in pobiranje dajatev ter oskrbovanje cesarstva z raznoraznimi dobrinami je bila naloga nomadov in pol-barbarskih plemen, kar je pogosto vodilo do sprememb v hierarhiji odnosov (van der Pijl 2007, 80–81).

2.3.4 Način globalnega vladovanja

Za koncept globalnega vladovanja van der Pijl (2007, 199) pravi, da ga je Zahod primarno razvil z namenom servisiranja potreb kapitalističnega načina proizvodnje, preko katerega bogati izkoriščajo planet in njegovo prebivalstvo. Upor takšnemu sistemu je viden na globalni

⁴² Buzan Barry in Richard Little. 2000. *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press. V van der Pijl (2007, 77).

ravni in povzročča vrsto napetosti ter samo še povečuje nasilne spopade po svetu. Danes smo tako priča izčrpanosti družbenega in naravnega okolja, na katerih temelji ekonomska reprodukcija, ki jo preko globalne akumulacije kapitala vsiljuje tržna disciplina (van der Pijl 2007, 198). Poleg tega pa globalni (Zahodni) liberalizem v sodelovanju s kapitalom sili države izzivalke v obrambni položaj, najšibkeje med njimi celo propadajo vzdolž plemenskih fragmentacij, kar posledično sproža migracijske tokove na Zahod (van der Pijl 2007, xii). Rossenau (1992, 7) globalno vladovanje definira kot red brez centralne avtoritete z zmogljivostmi za uveljavljanje odločitev na globalni ravni; Biersteker (2009, 3–4) pa kot vzorčno urejenost (*'patterned regularity'*) z določenim ciljem, ki je nujen, a ne zadosten pogoj za globalno vladovanje. Dodatno je potreben še avtoritativen sistem pravil, ki jih mora sprejemati dovršen del relevantne populacije ter akter, ki upravlja proces na eni strani in omogoča samo-regulacijo na drugi – primer za to je trg ali sklop tržnih mehanizmov, za katerega lahko rečemo, da upravlja (*ibid.*).

K obstoječim definicijam (sistema) globalnega vladovanja, van der Pijl (2007, 199–200) doda način (demokratskega) globalnega vladovanja – gre za način zunanjih odnosov, odnosov med posameznimi skupnostmi znotraj tega sistema, oz. še natančneje, gre za možne točke sprememb, ki se nahajajo v treh vzorcih zunanjih odnosov (poselitev, zaščita in menjava) in lahko privedejo do načina demokratskega globalnega vladovanja. Ker so načini zunanjih odnosov tesno povezani z načini produkcije, je tudi način globalnega vladovanja razvit na osnovi Marxovega (1973) scenarija za transformacijo načina produkcije.⁴³ Slednji predpostavlja dve stvari: prvič, ponovno prisvojitve družbenega delovnega procesa s strani zavestnega 'kolektivnega delavca', ki bi posamezne delavske frakcije (tehnik, oblikovalci, itd.) ponovno združila; in drugič, politično delovanje na področju lastnine in distribucije, katerega namen bi bil ponovna vzpostavitev nadzora nad finančnim svetom (v modernem kapitalizmu je slednji zreduciran na goljufanje in špekulacije). Z namenom zavarovanja dejanske produkcije bi se zato finančne transakcije omejile oz. jih sploh ne bi bilo več (van der Pijl 2007, 199). Takšnemu razvoju načinov produkcije van der Pijl (2007, 200) nato doda tri elemente razvoja načinov zunanjih odnosov. Poselitev prostora bi se urejala v funkcionalni širitvi suverenih sfer, ki bi segale vse od kulturne avtonomije skupnosti, ki zahtevajo ločen obstoj in pravice manjšin, preko subregionalnih (*'sub-regional'*) držav do supra-nacionalnih demokratskih institucij in Združenih narodov. Zaščita bi temeljila na multilateralnem

⁴³ Ker gre za van der Pijl-ovo (2007) interpretacijo Marxa, na podlagi katere je potem razvit način globalnega vladovanja, bo tudi v tej nalogi vzeta avtorjeva interpretacija za pojasnitev načina, in ne direktni Marxovi zapisi.

varnostnem okvirju, ki je na eni strani osnovan na osnovi režima kolektivne varnosti v okviru Združenih narodov, ter na drugi na osnovi policijske akcije za zaščito pred nasiljem. Menjava pa bi temeljila na pravični organizaciji produkcijskih kapacitet, ki mora sovpadati z zgoraj omenjenim razvojem načina produkcije in mora ostati znotraj mej mogočega, ki še dovoljujejo ohranitev biosfere (*ibid.*).

Poselitev prostora oz. zagotovitev ozemlja v globalnem smislu – torej upravičenost obstoja – je že, in bo v prihodnosti še bolj, problematična zaradi biosfere, ki s spremembami vedno pogosteje ogroža človeška življenja (poplave, tornadi, suše, potresi, itd.), kar je posledica izčrpanosti narave zaradi zahodnega načina življenja. Če je bil v 70.-ih letih 20. stoletja Novi mednarodni ekonomski red tisti, ki je sprožil liberalni proces, ki je privedel do točke, v kateri se trenutno nahajamo, postaja ideja vseobsegajočega in univerzalnega okvirja za upravljanje s svetom ponovno aktualna. Združeni narodi se ponovno kažejo kot tisti osrednji okvir, znotraj katerega se koordinirajo naloge za soočanje z izzivi sodobnega življenja (van der Pijl 2007, 200–201). Van der Pijl (*ibid.*) kot primer poda pogovore v Varnostnem svetu leta 2003, pred invazijo na Irak, ko je Francija delovala kot zastopnik večine sveta, ki je nasprotoval vojni.⁴⁴ Pluralizem Združenih narodov bi lahko vplival na začetek procesa demokratizacije držav članic, pri čemer morata demokracija in samouprava (*'self-rule'*) izvirati lokalno, v produkcijskih sferah in v vsakdanjem življenju. Raznolikost sveta ne bi smela biti ovira za predstavljanje na zaporednih nivojih umetno ločenih entitet, kar bi omogočalo transparentno parlamentarno obliko debate političnih zastopnikov kolektivnih interesov. Preseči je potrebno primarno pripadnost skupnosti (to je bistvo 'prave države') (van der Pijl 2007, 201), saj parlamentarna demokracija ni odvisna od močnega občutka skupnosti (Monbiot 2003, 110).⁴⁵

Opustitev zahtev po superiorni suverenosti Zahoda, ki je potrebna za demokratično globalno vladovanje preko Združenih narodov, pa že nakazuje na problematiko **zaščite** ozemlja. Predpogoj za zaščito v načinu globalnega vladovanja je jedrska razorožitev najbolj agresivnih držav (Združene države Amerike, Velika Britanija, Izrael), ki mora biti rezultat demokratičnih procesov znotraj teh držav samih – razorožitev ne more in ne sme biti vsiljena od zunaj (van der Pijl 2007, 202). Kljub temu, da angleško-govoreči Zahod in njegova sionistična izpostava

⁴⁴ Kljub omenjenemu primeru je dejanska (odločujoča) vloga Združenih narodov vprašljiva, o čemer priča funkcija veta v Varnostnem svetu ter vrsta 'samovoljnih' odločitev držav; mednje je mogoče šteti tudi vojaško operacijo mednarodne koalicije pod vodstvom Združenih držav Amerike proti Islamski državi v Iraku in Siriji, ki nima mandata Varnostnega sveta Združenih narodov.

⁴⁵ Monbiot, George. 2003. *The Age of Consent: A Manifesto for a New World Order*. London: Flamingo. V van der Pijl (2007, 201).

(Izrael) ohranjata svojo superiorno suverenost na podlagi idej o izbranem ljudstvu (*'Manifest Destiny'*) oz. kot del imperialnega univerzalizma, ki je zapuščina Anglije iz časov njene odcepitve od Rima, se zdi, da zgodovinska prednost Zahoda kopni. Vsa njegova prednost, ki jo je imel kot posledico dejstva, da se je razvijal kot mejna formacija imperija, in jo je pridobil na račun mobilnega vojskovanja, v luči vojne proti terorju izginja. Zahodno osrčje je vedno bolj potisnjeno v vlogo 'trajno poseljenega', in ni več sposobno spremljati in nadzorovati mobilnosti svojih nasprotnikov (van der Pijl 2007, 202) – gre za dinamiko, kot jo poznamo iz imperialnega in nomadskega načina, ko nomadski bojevniki na mejah cesarstva napadajo in ogrožajo trajno poseljeno skupnost. Vedno večje število oboroženih konfliktov, skorajda že globalno stanje vojne, preko katerega poizkuša Zahod vzpostaviti družbeni red, zato zahteva neprestano in nepretrgano izvajanje moči in nasilja – takšne vojne pa praktično ni mogoče zmagati, zmagovati jo je potrebno vsak dan posebej. Posledično vojne sploh ni več mogoče ločiti od policijske aktivnosti (Hardt in Negri 2004, 14).

Ko je govora o **menjavi** v načinu globalnega vladovanja, ki bi presegala delitev na države osrčja in države izzivalke ter prepad med Severom in Jugom, je prva naloga rešitev dolžniške krize, kar je neposredno povezano z drugo točko Marxovega scenarija za preoblikovanje načina produkcije (van der Pijl 2007, 203). Pomembno vlogo pri oblikovanju vzorca menjave bi lahko predstavljal predlog Johna Maynarda Keynsa (Horsefield 1969, 3–18) o mednarodni valutni uniji (*'International Clearing Union'*), ki bi v kombinaciji s preprečevanjem bega kapitala spodbudil preoblikovanje strukturno neenake menjave v njeno nasprotje. Skupaj z zahtevami po Tobinovem davku na finančne transakcije ter s spodbujanjem pravične trgovine in porabe lokalno pridelane hrane, bi lahko nastal reformni program, za realizacijo katerega pa je potreben družbeni subjekt, ki bi privedel do sprememb (van der Pijl 2007, 203).

Kot nosilca reforme na poti proti demokratičnemu globalnemu vladovanju, van der Pijl (2007, 203–204) vidi upravljavski kader (*'managerial cadre'*). Gre za 'nov srednji razred' strokovnjakov in profesionalcev, ki se je pojavil kot družbena sila, povezana s potencialnim preoblikovanjem družbenih odnosov, ki upravljajo svetovno družbo. Trenutno je večina kadra še vedno vpeta v prizadevanja zagotavljanja Zahodne hegemonije in globalne discipline kapitala, vendar pa kader v kapitalizmu niso kapitalisti, ampak gre zgolj za ideološko pripadnost kapitalističnemu režimu, ki ni podkrepljena z lastništvom produkcijskih sredstev. Kader preko organizacije čim cenejše in čim bolj podvržene delovne sile, ki jo združuje v vedno daljše produkcijske verige, generira družbene sile preko povezovanja in združevanja

delavcev različnih nacionalnosti v en, potencialno vseobsegajoči proletariat (van der Pijl 2007, 204–205). V procesu integracije globalne produkcijske verige, ki zahteva standardizacijo in gibanje v smeri skupnih norm, tudi tujost ne ostane nedotaknjena, ampak mora biti nevtralizirana in presežena. Kot glavne nosilce znotraj upravljaljskega kadra, van der Pijl (2007, 207–211) prepozna naslednje skupine: anti-kapitalistična in alternativna globalizacijska gibanja, nevladne organizacije ter kader v vodilnih (*'mainstream'*) organizacijah, svetovalnih družbah in korporacijah. Internet pa je ena izmed glavnih produkcijskih sil, ki lahko v rokah tistih, ki nasprotujejo kapitalistični suverenosti in Zahodni hegemoniji, dopušča širitev mogočega (van der Pijl 2007, 208).

V pričujočem poglavju je bil predstavljen koncept načinov zunanjih odnosov, skupaj z glavnimi vzorci znotraj posameznih načinov – poselitev, zaščita in menjava, ter ključnimi pojmi znotraj samega koncepta, ki segajo od temeljne enote, skupnosti, preko etnogeneze in navideznega ločevanja vrst do vloge mita in religije. Obravnavano je bilo tudi vprašanje političnega in mednarodnega, s katerim se ukvarjajo razprave v marksističnih krogih. Poglavje je bilo sklenjeno z opisom posameznih načinov zunanjih odnosov kot jih razume van der Pijl (2007) in bodo v zadnjem poglavju analizirani v odnosu do izbranega primera migracij ter v odnosu do vprašanja političnega in mednarodnega. Pred tem bo v prihajajočem poglavju sledila predstavitev primera migracij. Migracije bodo najprej predstavljene na način, kot jih v svojih delih razume in predstavi van der Pijl (2007), nato bo sledil krajši oris fenomena migracij kot takega in na koncu predstavitev specifičnega primera ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU.

Magreb v Evropsko unijo

V pričujočem poglavju bo predstavljen fenomen migracij. Najprej bo predstavljen van der Pijlov (2007) pristop do obravnavanja migrantskih skupnosti in njihovih (zunanjih) odnosov s skupnostmi v državi gostiteljici. Sledila bo podrobnejša predstavitev izbranega primera – ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU, ki bo sestavljena iz splošne predstavitve migracij, zgodovine izbranega primera migracij ter upravljanja teh migracij s strani držav izvora, držav članic in institucij EU, ter opisa položaja migrantov. Zaradi kompleksnosti in obsežnosti bo izbrani primer obravnavan z naslednjimi zamejitvami:

- **Tipsko:** ob zavedanju, da je posamezne migracije izredno težko uvrstiti v določeno kategorijo, ker so vzroki zanje pogosto prepleteni in ne zgolj enoznačni, bom poizkušala obravnavati zgolj ekonomske migracije – legalne in nelegalne oz. regularne in neregularne, pri čemer zaradi že omenjene kompleksnosti ne bo mogoče mimo vprašanja beguncev in iskalcev azila. Dodatno je potrebno omeniti, da je meja med ekonomski migranti in tistimi, ki migrirajo zaradi politične nestabilnosti, zatiranja in etničnih konfliktov, vedno bolj zabrisana (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 4).
- **Geografsko:** obravnavala bom ekonomske migracije iz držav regije Magreb (Libija, Alžirija, Maroko, Tunizija in Mavretanija) v EU. Kot primer posameznih držav članic EU bodo izpostavljene Francija, Italija in Španija.
- **Časovno:** obravnavala bom ekonomske migracije na omenjenem območju, do katerih je prihajalo od konca II. svetovne vojne naprej, pri čemer bo časovna premica razdeljena na tri dele: obdobje od 1945 do 1973, od 1973 do 1989 in od 1989 naprej, s poudarkom na zadnjem obdobju.

3.1 Migracije, kot jih vidi van der Pijl

Ključna značilnost prevladujočega načina zunanjih odnosov, načina suverene enakosti, je delitev sveta na suverene in neodvisne enote – države. Slednje so prevzele vlogo posameznih skupnosti, ko je govora o uradnih in posrednih zunanjih odnosih, kar pa ne spremeni dejstva, da etnogeneza in etno-transformacija potekata še naprej in vplivata na oblikovanje novih

načinov življenja, novih medetničnih okolij in novih načinov izkoriščanja narave, ki nadomeščajo starejše (van der Pijl 2007, 188). Novi načini srečevanj med skupnostmi tudi ne pomenijo, da razvoj poteka zgolj enosmerno, naprej proti novim načinom zunanjih odnosov. Različni faktorji pogosto privedejo do vrnitve starejših/preteklih načinov, kar je posledica regresivnega razvoja produkcijskih sil, vključno z nivojem civiliziranosti skupnosti (*'level of the civilization of the community'*) in kvalitete vloge države (*ibid.*). Takšen razvoj van der Pijl (2007, 89) vidi v pojavu neo-tribalizma v kontekstu migracijskih in begunskih tokov. Kot pomembno prelomnico za takšen razvoj izpostavlja naftno krizo v 70.-ih letih 20. stoletja, ki je prizadela že tako šibke države zasledovalke in skupaj z dolžniško krizo izbrisala njihove razvojne poizkuse. Sposobnost ohranjanja zaščitnih struktur v teh državah (od afriških in latinsko-ameriških držav do bivših republik Sovjetske zveze) je bila ogrožena in omejena, upad izvoza dobrin pa jih je 'prisilil' k izvažanju ljudi. Vedno večje migracijske pritiske je povzročala (in vedno bolj povzroča) tudi izčrpanost družbe in narave zaradi prekomernega izkoriščanja (van der Pijl 2007, 189). Pogosto zato glavna motivacija za emigriranje niso ekonomske prednosti držav prejemnic oz. glavna ovira ni težavna in nevarna pot v ciljno državo, ampak gre preprosto in predvsem za potrebe gospodinjstev in skupnosti po golem preživetju (Davis 2000, 195).

V procesu migracij ljudje ponovno postanejo tujci, njihova etničnost je opredeljena na novo in ker država ne igra več osrednje vloge, posledično prihaja do vrnitve plemenskih vzorcev zunanjih odnosov (van der Pijl 2007, 189). Klein-Beekman (1996, 441) pravi, da gre pri mednarodnih migracijah predvsem za vprašanje prostorske in izvajanje moči preko ozemeljskih praks, saj gre za moment, ko v kontakt stopita državljan ('članstvo' v domači skupnosti se določa v odnosu do družbenega konstrukta tujcev, tistih, ki niso člani) in tujec; moment, v katerem se ponovno določa, kdo je državljan in kdo tujec. Država sicer še vedno posreduje, predvsem ko gre za (re)definiranje meje med državljanom in tujcem (med 'vključenim' in 'izključenim'), vendar pa zaradi migriranja iz ene države v drugo, nobena suverena avtoriteta ne posveča veliko pozornosti vprašanju varnosti migrantov in njihovim zahtevam po prostoru (van der Pijl 2007, 189). Begunski in sprejemni centri se pogosto kažejo kot pravna anomalija; kljub temu, da se nahajajo na ozemlju države gostiteljice, se slednja pogosto poizkuša izogniti odgovornosti in predaja nadzor nad kampi humanitarnim organizacijam. To posledično pusti pravno praznino, ki otežuje preprečevanje nasilja, korupcije in zapostavljanja, saj humanitarni delavci nimajo nobenih strukturnih možnosti in rešitev, ki bi preprečevale nasilje nad manjšinami (Stevens 2006, 66).

Pot migrantov in beguncev v novo državo poteka preko begunskih kampov na namišljenih mejah do kontakta z državo destinacije in končno do legitimnega prebivanja v njej. Prva točka stika z novo državo so torej begunska taborišča in sprejemni centri, kot je ta na Lampedusi. Centri in taborišča so ponavadi prenatrpani in predstavljajo točko, kjer so migracijske poti zaustavljene in (pogosto) usodno soočene z izčrpavajočim izkoriščanjem in stacionarnimi ozemeljskimi strukturami državne suverenosti (van der Pijl 2007, 190–191). Kontakt z bodočo državo gostiteljico emigranti vzpostavljajo na več načinov: šele po nelegalnem vstopu v državo; na dejanski meji med državama; preko veleposlaništva ter tudi preko predstavnikov države gostiteljice, ki v sprejemnih centrih iščejo emigrante s primernimi kvalifikacijami. Gre za korak, ki predstavlja vstop v 'svet razlik', v katerem države uživajo polno moč suverenosti, ki jo uporabljajo zato, da ločujejo razseljene skupnosti na tiste, ki lahko prečkajo mejo in vstopijo v državo, in tiste, ki tega ne smejo (van der Pijl 2007, 191). Zadnja faza migracij, legitimno prebivanje v državi gostiteljici, vključuje tudi možnost vrnitve v državo izvora (ne da bi s tem izgubili pravico do ponovnega vstopa v državo gostiteljico). Možnost (in včasih tudi obveza) vrnitve, je ponovno stvar izbire države gostiteljice in njene regulacije tega področja; medtem ko je na nivoju migrantov povezana s procesi etnogeneze in etno-transformacije (van der Pijl 2007, 191–192) ter mita o kratkoročnem bivanju v državi gostiteljici (*'myth of short-term sojourn'*) (Castles in Miller 1998, 216).⁴⁶ Gre za idejo o končni vrnitvi v državo izvora, zaradi česar emigrantska skupnost ohranja tujost do skupnosti države gostiteljice ter tudi do drugih emigrantskih skupnosti. Odtujenost in tujost sta vidni predvsem v izoliranosti in ločenosti emigrantske skupnosti ter poudarjanju razlik med njo in ostalimi skupnostmi. Skupnost države gostiteljice se na to pogosto odziva z občutki ogroženosti in določanjem del, ki naj jih opravljajo posamezne emigrantske in etnične skupnosti, s čimer se dviguje nivo izkoriščanja in spodkopava solidarnost vzdolž razrednih linij (van der Pijl 2007, 192).

Kot končni rezultat migracij vidi van der Pijl (2007, 193) urbanizacijo, stik kozmopolitanizma elit in tribalizma skupnosti, ki poskušajo obdržati nadzor nad ozemljem, ki ga vidijo kot zadnjo obrambo pred makro-silami, nad katerimi nimajo nadzora (Castells 1994, 29–30).⁴⁷ Zunanji odnosi se tu odvijajo v istem času in prostoru, v mestu sta 'poznano' in 'tuje' nenehno

⁴⁶ Castles, Stephen in Mark J. Miller. 1998. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke: Macmillan. V van der Pijl (2007, 190).

⁴⁷ Castells, Manuel. 1994. European cities, the informational society and the global economy. *New Left Review* I (204): 29–30. V Caterall (2000, 192).

in takoj prisotna. Mesto predstavlja vrelišče priložnosti, vendar obstaja za izključene vrsta ovir, ki jim preprečujejo vstop v svet privilegiranih. Izključene zato neprestano privlači prevladujoči način življenja; utopija drugačnega sveta, ki je poln udobja in varnosti – podobno je bil v plemenski preteklosti ves čas prisoten svet duhov (van der Pijl 2007, 194). Ključna spremenljivka v procesu migracij in urbanizacije je ponovno način produkcije, saj razdrobljen delovni trg ruši tradicionalne strukture tako doma kot v službi. V primeru, da temeljna produkcijska sila (skupnost) izgubi določene psihološke in kulturne kvalitete (nivo izobrazbe, sodelovanje s civilno družbo in občutek (državlanske) časti), se spremeni tudi način zunanjih odnosov s skupnostmi, ki so žrtve enakih regresij in preoblikovanj in jih dojemajo kot tuje, – pride do povrnitve elementov plemenskega načina zunanjih odnosov (*ibid.*).

V plemenskem načinu zunanjih odnosov je pravica do prostora (ozemlja) upravičena na osnovi prednikov. Slednji za migrante, ki se znajdejo v 'praznem prostoru' med državo izvora in negotovo prihodnostjo, postanejo izredno pomembni predvsem, ko je govora o močni čustveni navezanosti, ki je toliko močnejša, kolikor je njihov način življenja zreduciran na golo preživetje (van der Pijl 2007, 189–190). O ozemlju kot takem je govora zgolj, kadar sorodni odnosi razmejujejo določene prostore in jim podeljujejo element 'svetosti' (van der Pijl 2007, 195). Prav tako v času emigriranja ni na voljo nobenih zaščitnih struktur, z izjemo teh, ki se oblikujejo znotraj skupine in v odnosu (idealizirane navezanosti) do prednikov in do države izvora. Castles in Miller (1998, 37)⁴⁸ menita, da se močna regresija v plemenske in verske (fundamentalistične) obrambne mehanizme zgodi kot posledica modernosti in diskriminacije, ki je izkoriščevalska in uničujoča za identiteto. Na 'trg' menjave pa migranti vstopajo preko slabo plačanih služb in opravljanja težkih in nevarnih del, pogosto pristajajo tudi na prodajo lastnih teles. Te vrste menjava jih povezuje z novim svetom, medtem ko z državo izvora ohranjajo stik preko denarnih nakazil ('*remittances*') (van der Pijl 2007, 190).

Pričujoča predstavitev migracij in migrantskih skupnosti, kot jih razume van der Pijl (2007), se ukvarja s tistimi migrantskimi skupnostmi, ki so že na poti in tudi kasneje, ko prispejo v države gostiteljice, v slabšem in podrejenem položaju. Gre za revne, neizobražene in pol-kvalificirane delavce (tako jih prikazujejo mediji), ki so ob prispetju v ciljno državo, če želijo preživeti in ostati, primorani poprijeti za delo, ki (največkrat) ne ustreza njihovi izobrazbi.

⁴⁸ Castles, Stephen in Mark J. Miller. 1998. *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World.* Basingstoke: Macmillan. V van der Pijl 2007, 190.

Van der Pijl (2007) se v svoji analizi migracij ne ukvarja s tistimi migranti, ki jih zajema t. i. fenomen 'beg možganov'. Gre za visoko izobražene migrante, ki s svojim odhodom iz države izvora v slednji pogosto povzročijo pomanjkanje določenih kadrov in s tem še dodatno ohromijo in upočasnijo njen razvoj, medtem ko so v državah gostiteljicah (tudi v Evropi) največkrat zaželeni in iskani. V kakšnem odnosu je ta skupnost s skupnostjo države gostiteljice in ali je, razen v primerih, ko država gostiteljica izrecno rekrutira določene strokovnjake, sploh pomembna njihova izobrazba ob prihodu v ciljno državo? Ali so izobraženi emigranti iz revnih držav zaradi svojega ozadja ravno tako primorani opravljati dela, ki jih člani skupnosti države gostiteljice ne želijo? V nadaljevanju poglavja bodo predstavljene ekonomske migracije iz regije Magreb v EU in upravljanje tega fenomena s strani posameznih skupnosti, kjer se bo poizkušalo med drugim osvetliti in poiskati tudi odgovore na ta vprašanja.

3.2 Zgodovina in teorije migracij

Ena temeljnih značilnosti ljudi je njihovo gibanje (migracija) iz kraja v kraj (Department of Economic and Social Affairs 2002, 1), ki je »razen /v primeru/ izгона in bega, odziv na bolj ali manj kompleksne ekonomske in ekološke, socialne in kulturne eksistenčne in družbene razmere« (Bade 2005, 8). Pravica do svobodnega gibanja je bila prvič mednarodno priznana s sprejetjem Splošne deklaracije o človekovih pravicah (1948), ki v 13. členu pravi, da »ima /vsakdo/ pravico do svobodnega gibanja in izbire prebivališča znotraj meja določene države« ter da »ima /vsakdo/ pravico zapustiti katerokoli državo, vključno svojo lastno, in vrniti se v svojo državo.« V osnovi gre za gibanje osebe ali skupine oseb (prebivalstva) znotraj meja ene države ali preko mednarodnih meja, ne glede na dolžino, strukturo in razloge – v najširšem pomenu besede vključuje migracije beguncev, razseljenih oseb, ekonomskih migrantov in tistih, ki se odločijo za selitev zaradi drugih razlogov (npr. združevanje družine) (International Organization for Migration – IOM 2014a). Migracije same po sebi torej niso 'nevarne', saj imajo, v kolikor so regulirane in upravljane s primerno politiko in ukrepi, lahko pozitiven učinek tako na državo izvora kot tudi na državo gostiteljico, omogočajo prenos znanja in spretnosti ter bogatijo kulturo in izkušnje ljudi (Department of Economic and Social Affairs 2002, 1).

Univerzalno sprejete definicije migranta še ni, izraz se ponavadi uporablja za tiste osebe, ki se svobodno odločijo, da bodo migrirale v drugo državo ali regijo z namenom izboljšanja

svojega materialnega ali družbenega stanja (IOM 2014a). Združeni narodi migrante definirajo kot posameznike, ki prebivajo v tuji državi več kot eno leto, ne glede na vzroke, prostovoljnost ali neprostovoljnost, in ne glede na način – regularnost ali neregularnost,⁴⁹ ki so se ga poslužili, da so prišli v tujo državo. Splošna raba termina migrant ponavadi zajema tudi sezonske delavce, medtem ko so iz takšne definicije izključeni turisti, poslovneži ter tisti, ki potujejo za krajši čas (IOM 2014a). Kljub pomanjkanju enotne definicije, Mednarodna organizacija za migracije (*ibid.*) loči nekaj osnovnih kategorij migrantov:

- 'Dokumentirani' migranti: v državo gostiteljico vstopijo zakonito, v skladu z vsemi pogoji, ki jih slednja določa.
- Ekonomski migranti: državo izvora zapustijo z namenom izboljšanja kvalitete svojega življenja. Termin se pogosto uporablja tudi zato, da se vsaj približno naredi razliko z begunci, ki bežijo pred pregonom v državi izvora, hkrati pa se uporablja tudi za poimenovanje oseb, ki želijo v državo gostiteljico vstopiti brez dovoljenja, s prošnjo po azilu (čeprav do takšnega statusa niso upravičeni) ter za osebe, ki zapuščajo državo izvora z namenom iskanja zaposlitve.
- Neregularni migranti: v državi gostiteljici ali tranzitni državi nimajo urejenega pravnega statusa bodisi zaradi nedovoljenega vstopa, kršitve pogojev vstopa ali ker jim je potekla viza.
- Kvalificirani migranti: so zaradi svojega znanja, kvalificiranosti in usposobljenosti s strani države gostiteljice obravnavani preferenčno, podvrženi so milejšim pogojem vstopa v državo, dolžine bivanja, menjave zaposlitve in združitve z družino.
- Začasni migrantski delavci: so kvalificirani, delno-kvalificirani ali nekvalificirani delavci, ki v državi gostiteljici ostajajo za vnaprej določeno obdobje, ki ga določa pogodba z delodajalcem; gre za t. i. pogodbene delavce.

Podobno kakor ne obstaja univerzalno sprejeta definicija migranta, tudi ni globalnega upravljanja, ki bi pokrivalo celotno problematiko migracij – kljub čezmejni naravi fenomena in medsebojni odvisnosti držav ni nobenega multilateralnega institucionalnega okvirja, ki bi koordiniral delovanje držav, 'Organizacija združenih narodov za migracije' ne obstaja (Betts 2011, 11). Razloge, da je temu tako, poizkuša Betts (2010, 3) pojasniti tudi s teorijo globalnih

⁴⁹ Mednarodna organizacija za migracije se raje poslužuje izraza 'neregularne migracije' namesto 'nelegalne migracije', saj termin 'nelegalnost' implicitno vsebuje kriminalni prizvok in se ga razume kot zanikanje človečnosti ('*humanity*') migrantov (IOM 2014a). V nalogi sta uporabljena oba izraza – skladno s tem, kakšen izraz je bil uporabljen v uporabljeni literaturi.

javnih dobrin (*Global Public Goods Theory*).⁵⁰ Upravljanje zaščite beguncev spada v kategorijo javnih dobrin in je globalno in multilateralno upravljano v okviru Urada Visokega komisariata Združenih narodov za begunce, ki je bil ustanovljen 14. decembra 1950 (The UN Refugee Agency 2014). Ostali tipi migracij ne spadajo v to kategorijo, zato se za posamezna področja razvijajo različni načini upravljanja. Upravljanje migracij nizko-kvalificiranih delavcev in neregularnih migracij spada med t. i. 'klubske dobrine' (*'club goods'*), saj njihova regulacija prinaša določene nekonkurenčne prednosti, ki so regionalno omejene, zato njihovo upravljanje poteka znotraj 'klubov' (npr. regionalnih, medregionalnih). Migracija visoko-kvalificiranih delavcev pa spada v kategorijo zasebnih dobrin (koristi imajo predvsem država izvora, država gostiteljica in migranti), zato njihovo upravljanje največkrat poteka bilateralno in preko unilateralne liberalizacije (Betts 2010, 3).

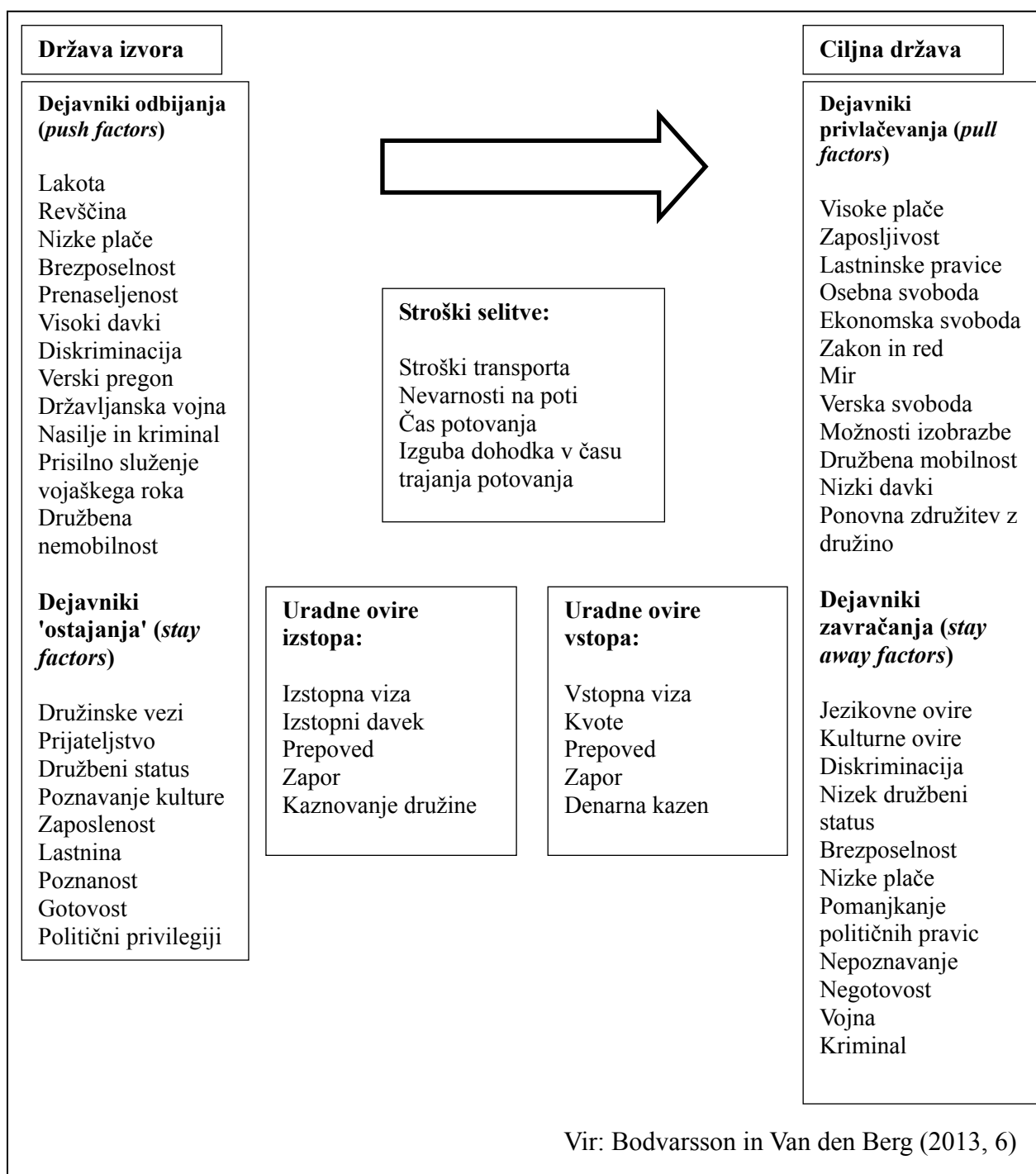
Razlogov, zakaj se ljudje odločijo za migracijo, je veliko, in se pogosto prepletajo oz. ni mogoče izpostaviti zgolj enega, kar posledično otežuje tudi kategorizacijo migrantov. Lovec in Svetličič (2011, 1337) ekonomiko migracij primerjata z ekonomiko mednarodnih investicij in pravita, da »do emigracije pride, ko so koristi migracij višje od stroškov (ekonomskih in neekonomskih)«, pri čemer se »/e/konomske koristi /.../ kažejo v višjih dohodkih, možnostih za delo in izobraževanje v državah imigracije«. Kovač (2003, 50) pa med faktorje, ki vplivajo na odločitev za emigriranje, uvršča razliko v dohodkih, vojne, politične in gospodarske krize, ekonomski položaj posameznika in možnosti transporta v državo gostiteljico, stopnjo tveganja, starost posameznika, idr. Ko je govora o teorijah migracij in vzrokih za migracije, je največkrat izpostavljena teorija o dejavnikih privlačenja in odbijanja (*'push and pull theory'*), ki se ukvarja z vrsto dejavnikov, ki vplivajo na odločitev za oz. proti migraciji in jih je mogoče razvrstiti v 4 kategorije:

- negativni (*'push'*) dejavniki, ki ljudi silijo k selitvi iz domače države;
- pozitivni (*'pull'*) dejavniki, ki ljudi spodbujajo k selitvi v ciljno državo;
- pozitivne spodbude (*'stay incentives'*) oz. dejavniki 'ostajanja', ki ljudi spodbujajo, da ostanejo v domači državi;
- in negativne spodbude (*'stay away incentives'*) oz. dejavniki zavračanja, ki vplivajo na to, da ljudje ostanejo v domači državi (Bodvarsson in Van den Berg 2013, 6).

⁵⁰ Globalna javna dobrina je tista, ki pri stroških in koristih ne razlikuje med državami (koristi vseh držav so enake ne glede na prispevke), prav tako koristi ne spodbujajo tekmovalnosti med akterji, ker poraba ene države ne zmanjša koristi druge države (Betts 2010, 3).

V kolikor so dejavniki ostajanja ('*stay*') in zavračanja ('*stay away*') relativno močnejši od dejavnikov potiska ('*push*') in spodbude ('*pull*'), do migracij v velikem obsegu najverjetneje ne bo prišlo; če pa so, obratno, dejavniki potiska in spodbude relativno močnejši od dejavnikov ostajanja in zavračanja, bo prihajalo do migracij v širšem obsegu (Bodvarsson in Van den Berg 2013, 6). Slika 3.1 prikazuje primere iz vseh štirih kategorij dejavnikov, ki vplivajo na odločitev za oz. proti migraciji:

Slika 3.1: Dejavniki vplivanja ZA in PROTI migraciji

Kompleksnost vzrokov za migriranje in posledično otežena kategorizacija migrantov bo razvidna tudi v nadaljevanju, na primeru ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU. Skupaj z razvojem migracijske politike institucij EU bo predstavljena tudi krajša zgodovina in razvoj migracij na tem območju, sledila pa bo predstavitev migracijskih politik izbranih emigrantskih (Alžirija, Libija, Maroko, Mavretanija in Tanzanija) in imigrantskih držav (Francija, Italija, Španija). Poglavje bo zaključeno z orisom življenja imigrantskih skupnosti po prispetju v Evropo.

3.3 Ekonomske migracije iz regije Magreb v Evropsko unijo

3.3.1 Zgodovina in razvoj fenomena in politik institucij Evropske unije

V sledečem podpoglavju bo predstavljena zgodovina ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU in upravljanje tega fenomena s strani institucij EU. Samo vprašanje migracij in migracijske politike je v EU postalo politično precej pozno – do skupnega urejanja je prišlo šele po koncu hladne vojne oz. vzporedno z vzpostavljanjem schengenskega območja. Pred tem je bila migracijska politika stvar posameznih držav članic, prav tako problematika ni bila razširjena v medijih in širši javnosti. Slednje je še posebej ustrezalo politikom, ki so (in še vedno) preko vprašanja imigracij, integracije in izpostavljanja simbolnih, nacionalnih in emocionalnih specifik, vplivali na volilno telo (Jurca 2008, 12). Kljub prvotni nevpletenosti institucij EU v razvoj migracijske politike v Evropi je smiselno skupaj obravnavati, na eni strani sam razvoj in zgodovino imigracij v Evropo, in na drugi razvoj migracijskih politik institucij EU. V podkrepitev tej odločitvi izpostavljam sledeče: zgodovinsko gledano so določene odločitve, ki so jih sprejemale ustanovne članice (takratne) Evropske skupnosti (ES) (Francija, Italija) oz. so bile sprejete v luči približevanja EU (Španija), ključno vplivale na razvoj migracijskih tokov, medtem ko v zadnjih nekaj desetletjih na migracije pomembno vplivajo prizadevanja in postopen razvoj skupnih evropskih migracijskih in integracijskih politik.

Določena stopnja imigracij iz Afrike v Evropo je bila prisotna skozi vso zgodovino (politično in versko motivirane selitve, migracije elit, trgovcev in študentov ter sezonske migracije delavcev) (Fassmann 2009, 21), medtem ko je do povečanega toka ekonomskih migracij iz Severne Afrike v Evropo prišlo v 50.-ih letih 20. stoletja (Historiana 2014). Po koncu II. svetovne vojne je v evropskih državah primanjkovalo delovne sile, zato je nastajala potreba po tujih delavcih izven Evrope, ki so bili pogosto razumljeni zgolj kot začasni 'gostje' (Martin

1992, 1001; Boswell in Geddes 2011, 29; Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 2). Tuji delavci, ki niso prihajali iz Evrope, so bili ponavadi rekrutirani vzdolž kolonialnih vezi (Francija, Velika Britanija, Belgija, Nizozemska), imeli so določene prednosti na trgu dela in pogosto so bili upravičeni do posebnih pravic, v nekaterih primerih tudi do državljanstva (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 2). Prvi korak v razvoju skupne migracijske politike na nek način predstavlja ustanovitev ES za premog in jeklo, ki so jo po koncu vojne ustanovile Belgija, Francija, Italija, Luksemburg, Nemčija in Nizozemska. S podpisom Rimske pogodbe leta 1957 so našete države sodelovanje razširile tudi na druga gospodarska področja in ustanovile Evropsko gospodarsko skupnost (European Union 2014). Rimska pogodba (1957) je med drugim vzpostavila 4 temeljne svoboščine, med katere spada tudi prost pretok delavcev med državami članicami (48. člen), ki je, čeprav se nanaša na mobilnost znotraj ES, zaradi kasnejšega razvoja in področij vpliva, začetek razvoja skupne evropske migracijske politike (Papagianni 2014, 378).

Naftna kriza v 70.-ih letih in gospodarska stagnacija, ki je sledila, je zaustavila tudi rekrutacijo tujih delavcev v evropske države, večina držav je začela z izvajanjem politike nične migracije (*'zero migration policy'*) (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 2–3). Zaradi naraščanja brezposelnosti v evropskih državah so službe postale 'predmet boja' med domačimi in tujimi delavci, ki pa niso bili samo konkurenca za delovno mesto, ampak so predstavljali tudi grožnjo 'evropskemu' načinu življenja (Martin 1992, 1001; Fassmann 2009, 29). Evropske države so zaprle svoje meje za ekonomske imigrante in začele izvajati politike za zaustavitev imigracij oz. repatriacijo. Kljub takšnim prizadevanjem je veliko delavcev ostalo v Evropi ter si prizadevalo za ureditev dovoljenja za stalno bivanje in združitev z družino (Martin 1992, 1001; Pastore 2002, 107; Fassmann 2009, 29). Glavne posledice zaprtja mej zahodnih evropskih držav so se tako pokazale predvsem na mednarodnem nivoju, kjer je prišlo do razvoja novih migracijskih poti. Nove ciljne države za tujo delovno silo so postale bivše države emigracije na jugu Evrope (Italija, Španija, Grčija), Libija in zalivske države (Pastore 2002, 107). Ponovna gospodarska rast v 80.-ih je sovpadla s povečanim pritiskom severno-afriških imigrantov, ki so v Evropo prihajali predvsem s prošnjo po azilu, hkrati pa je naraščalo tudi število nelegalnih imigrantov. Spreminjala se je tudi klima v Evropi – na eni strani so države svojo pozornost postopno preusmerile na integracijo druge in tretje generacije imigrantskih otrok v družbo držav gostiteljic (Martin 1992, 1001–1002), po drugi strani pa je imigracija dobila prizvok političnega in postopno tudi varnostnega problema, medtem ko je bila funkcionalna gospodarska vloga imigracij vedno bolj zanemarjena (Pastore

2002, 107). V tem obdobju je ES pridobila 6 novih članic, leta 1973 so pristopile Danska, Irska in Velika Britanija, leta 1981 Grčija in leta 1986 Portugalska in Španija (European union 2014). Leto pred tem, 14. junija 1985, je bil podpisan Schengenski sporazum (European Commission 2014a), ki danes velja za temeljni kamen v vzpostavljanju t. i. 'trdnjave Evrope', ki jo obdajata elektronska meja in schengenska periferija – gre za metaforo, ki ponazarja restriktivne in obrambne politike EU do imigrantov in prosilcev azila (Zavratnik Zimic 2001, 68–71; Mavrodi 2010, 3).

S padcem berlinskega zidu in koncem hladne vojne je prišlo do menjave med prej ločenimi območji visokih in nizkih plač, kapital se je začel gibati iz območja visokih, na območje nizkih plač, delavci pa iz območja nizkih v območje visokih plač. Pospešena evropska integracija je državam kot so Italija, Španija, Portugalska in Grčija omogočila večji gospodarski razvoj (Fassmann 2009, 30), bolj sproščeno ozračje v Evropi pa je vplivalo tudi na povečan dotok imigrantov. Imigranti so v Evropo še naprej prihajali prikrito, nezakonito, kot iskalci azila ali pa preprosto kot turisti, in so v državi ostali tudi po preteku vize (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 3). Sprememba politične klime je vplivala tudi na oblikovanje evropske politike, ki se je začela bolj intenzivno ukvarjati z vprašanjem imigracij in azila (Fassmann 2009, 30). Pogodba o EU oz. Maastrichtska pogodba, ki je v veljavo stopila 1. novembra 1993, je, deloma tudi kot odziv na konec hladne vojne in v strahu pred masovnimi migracijami (Boswell in Geddes 2011, 7), v tretjem stebru vključevala sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev, kar je med drugim zajemalo nadzor zunanjih meja ES, boj proti nelegalnim imigracijam in skupno azilno politiko (Treaty on European Union 1992, K.1 čl.; Evropski parlament 2015, 2). Leta 1995 je v veljavo stopil tudi Schengenski sporazum, ki je med državami članicami postopno zmanjševal in odstranil nadzor na notranjih mejah, in posledično krepil nadzor na zunanjih, 'trdih' mejah (Nauditt 2001, 25; European Commission 2014a). Schengensko območje se je postopno širilo in danes zajema 26 držav, 22 držav članic EU (v območje niso vključene Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Irska, Romunija in Velika Britanija) ter 4 države, ki niso članice EU (Islandija, Norveška, Švica in Lihtenštajn) (European Commission 2014a). Vzpostavljen je bil tudi Schengenski informacijski sistem (od aprila 2013 deluje Schengenski informacijski sistem II), ki povezuje centralni evropski sistem s sistemi držav članic in vsebuje podatke, potrebne za identifikacijo oseb, podatke o osebah, ki nimajo pravice vstopa v območje ali se iščejo zaradi kaznivih dejanj, itd. (Informacijski pooblaščenec 2014; European Commission 2014b). V okviru Schengena so države poenotile tudi vizno politiko za državljane tistih tretjih držav, ki za vstop

v schengensko območje potrebujejo vizo (Uradni list EU 2001) – enotno vizo za vstop izda ena država članica in na območju vseh držav, ki so del schengenskega območja, velja za krajše časovno obdobje, od leta 2013 gre za 90 dni, v roku 180 dni od prvega vstopa (European Commission 2014c). Prav tako je oktobra 2011 začel delovati vizni informacijski sistem (*Visa Information System – VIS*), ki povezuje konzulate v tretjih državah (vanj so vključene vse države regije Magreb) z mejnimi točkami schengenskega območja in omogoča lažjo izdajo in nadzor nad vizami, preprečevanje zlorab, pomoč pri prošnjah za azil in pri zaščiti potnikov (EUbusiness 2011; European Commission 2014d). Po podatkih Agencije Frontex (2014b) največ imigrantov v Evropo pride z letalom – večina nelegalnih imigrantov v Evropi ta trenutek je v schengensko območje prišla z veljavnimi potnimi dokumenti in vizo in se po preteku veljavnosti ni vrnila nazaj v državo izvora (de Haas 2008, 5). Zaradi geografske bližine pa so aktualne tudi pomorske poti – v prvih osmih mesecih leta 2014 je samo italijansko obalo doseglo 98.875 emigrantov (v primerjavi z enakim obdobjem leta 2013 gre za povečanje v višini 555%), med njimi prevladujejo podsaharski Afričani (Eritrejci, Malijci, Nigerijci) in Sirci (Frontex 2014e, 3). Glavne pomorske in zemeljske poti za neregularen vstop v Evropsko unijo so:

Zahodna afriška pot: Vodi iz zahodno-afriških držav, predvsem Mavretanije in Senegala, na Kanarske otoke. Glavne države izvora emigrantov na tej poti so Maroko, Senegal, Niger, Nigerija in Mali. Najmočnejši naval imigrantov v tej smeri je bil leta 2006, ko so zaznali skoraj 32.000 nelegalnih prečkanj meje (Frontex 2014c). V zadnjih letih je prišlo do upada imigracij na tej relaciji (leta 2013 zaznanih 250 prečkanj meje, večina imigrantov je prihajala iz Maroka), med glavne razloge za to spremembo pa spadajo: bilateralna sporazuma med Španijo in Mavretanijo ter Španijo in Senegalom; vrsta sporazumov o repatriaciji, sklenjenih med ciljnim državami in državami izvora; vzpostavitev pomorskega nadzornega sistema SIVE vzdolž španske obale; okrepljena mejna kontrola in Skupna operacija Hera pod vodstvom Agencije Frontex (*ibid.*).

Zahodna mediteranska pot: Ta pot zajema tako prehod po morju iz Severne Afrike na Iberski polotok kakor tudi kopensko pot preko španskih enklav Ceute in Mellile na afriškem kontinentu. Večina imigrantov je alžirskega in maroškega porekla, v zadnjih letih je povečano tudi število podsaharskih Afričanov; kot ciljne države pa si imigranti izbirajo Španijo, Italijo in Francijo (Frontex 2014č). Po več tisočih podsaharskih Afričanih, ki so leta 2005 poizkušali preplezati ograjo, ki obkroža mesto Mellila, je Španija sprejela vrsto ukrepov za poostren

nadzor nad mejami, ki so učinkovito zmanjševali migracijski pritisk na tej poti: krepitev mejnih kontrol v glavnih pristaniščih, vzpostavitev že omenjenega pomorskega nadzornega sistema SIVE, povečanje števila patrolj. Na zmanjšanje je vplivala tudi vedno večja brezposelnost na območju EU, kar je pomenilo, da je bilo na voljo vedno manj delovnih mest za imigrante. Od leta 2011 se je število imigrantov (gre po večini za alžirske državljane in podsaharske Afričane) ponovno pričelo dvigati, večina jih poizkuša s prečkanjem ograj, ki obkrožata enklavi Ceuto in Mellilo (*ibid.*).

Centralna mediteranska pot: Poteka iz Severne Afrike preko Sredozemskega morja v smeri Italije in Malte. Izhodiščna država je Libija, kjer se pred nadaljevanjem poti zbirajo migranti iz Zahodne Afrike in držav Afriškega roga. Do leta 2008 je bila to ena glavnih vstopnih točk – v tem letu so v bližini Lampeduse in Malte odkrili skoraj 40.000 imigrantov, večinoma iz Tunizije, Nigerije, Somalije in Eritreje. Po podpisu bilateralnega sporazuma med Italijo in Libijo se je trend skoraj popolnoma umiril, vendar pa je z začetkom arabske pomladi 2011 in nemirov v Tuniziji in Libiji ponovno prišlo do povečanja (Frontex 2014d). V prvih treh mesecih 2011 je na Lampeduso prispelo več kot 20.000 tunizijskih ekonomskih imigrantov, katerih cilj je bila Francija. Po podpisu sporazuma o repatriaciji med Italijo in Tunizijo, se je v zgolj treh mesecih številka zmanjšala za 75%. Več kot 40.000 podsaharskih Afričanov, večinoma je šlo za prosilce azila, ki so bili pod Gadaffijevim režimom izgnani iz Libije, je med marcem in avgustom 2011 prispelo na Lampeduso, Malto in Sicilijo. Po padcu Gadaffija v Libiji se je migracijski pritisk umiril vse do leta 2014, ko je ponovno prišlo do povečanja – večinoma gre za državljane Sirije, Somalije in Eritreje, ki se na pot v Evropo odpravijo v prenatrpanih ladjah in čolnih, ki vse prepogosto ne dosežejo ciljne obale (*ibid.*).

Z začetkom veljavnosti Amsterdamske pogodbe (1997) 1. maja 1999, so bile v I. steber, za katerega je bil značilen prenos dela suverenosti držav članic na ES ter sodelovanje na naddržavni ravni, vključene tudi imigracijska politika, politika azila in vizna politika (Jurca 2008, 17; Papagianni 2014, 377). 63. člen (Amsterdamska pogodba 1997; Fassmann 2009, 30–31) je določal ukrepanje na področju azilne politike, statusa beguncev in razseljenih oseb ter imigracijske politike (vstop, bivanje, vizna politika, nelegalne migracije). Za čim bolj uspešno implementacijo so bili oblikovani tudi trije večletni programi: Program iz Tempere (*Tempere Milestones*) 1999–2004 (European Parliament 1999), Haaški program 2005–2009 (Europa 2009) in Stockholmski program 2010–2014 (Europa 2010; Papagianni 2014, 377). Lizbonska pogodba, v veljavi od leta 2009, je ponovno poudarila razvoj skupne imigracijske

politike, v kontekstu nelegalne imigracije in nedovoljenega bivanja pa je poleg repatriacije prvič omenjena tudi odstranitev (*removal*) nelegalnih migrantov (Lizbonska pogodba 2009, 63a čl.; Hailbronner 2010, 2–3). Poleg tega so vzpostavljena določena temeljna načela, med njimi »načelo solidarnosti in pravične delitve odgovornosti med državami članicami, vključno s finančnim področjem« (Lizbonska pogodba 2009, 63b čl.) in spoštovanje človekovih pravic (Papagianni 2014, 378). Istega leta kot Lizbonska pogodba, je stopila v veljavo tudi Direktiva Sveta 2009/50/ES o pogojih za vstop in prebivanje državljanov tretjih držav za namene visokokvalificirane zaposlitve (Uradni list EU 2009a), ki ureja pridobitev t. i. modre karte in določa pogoje vstopa in bivanja za visoko kvalificirane delavce tretjih držav. Deluje po vzoru ameriške zelene karte in strokovnjakom z visoko izobrazbo (najmanj 3 leta univerzitetnega študija) oz. visoko poklicno usposobljenim (najmanj 5 let delovnih izkušenj) dovoljuje 2-letno bivanje z možnostjo podaljšanja. Vstop je dovoljen tudi družinskim članom imetnikov modre karte, možnost ureditve dolgoročnega bivanja pa se posameznikom odpre po petih letih (Evropski parlament 2008).

Kot del kompenzacijskih ukrepov za ohranjanje ravnovesja med svobodo in varnostjo, ki je po uveljavitvi Schengenskega sporazuma in izbrisu notranjih mej med državami članicami postalo še toliko bolj pomembno, je bila po vrsti začasnih in *ad hoc* ukrepov oktobra 2004 ustanovljena Agencija za vodenje operativnega sodelovanja na zunanjih mejah Evropske unije – Frontex (Frontex 2014b). Glavna naloga Frontex-a je pomoč državam članicam v njihovem skupnem sodelovanju in zajema izvajanje skupnih operacij, usposabljanja, ocene tveganj, raziskave, pomoč državam članicam pri vračanju tujih državljanov nazaj v države izvora, zagotavljanje kapacitet za hiter odziv (*Rapid Intervention Teams – RABITs*) in razvoj informacijskih sistemov (Frontex 2014a). EU se osredotoča predvsem na boj proti neregularnim migracijam po morju (Papagianni 2014, 383), s 1. novembrom 2014 je Frontex začel z izvajanjem skupne operacije Triton, ki jo podpira 26 od 28 držav članic (Delo 2014), glavni nalogi sta zagotavljanje učinkovitega mejnega nadzora in pomoč osebam in plovilom v nevarnosti (European Commission 2014č). Na zakonodajnem področju sta v boju proti nelegalnim migracijam najpomembnejši Direktiva 2008/115/ES Evropskega parlamenta in Sveta, ki določa skupne standarde in postopke za vračanje nezakonito prebivajočih državljanov tretjih držav (Uradni list EU 2008) ter Direktiva 2009/52/ES Evropskega parlamenta in Sveta, ki določa minimalne standarde na področju sankcij za delodajalce, ki zaposlujejo nezakonite imigrante iz tretjih držav (Uradni list EU 2009b).

EU se zaveda, da bo zaradi staranja prebivalstva vedno bolj odvisna od tuje delovne sile. Tudi ob trenutni gospodarski krizi in naraščajočih stopnjah brezposelnosti v državah članicah v nekaterih sektorjih (zdravstvo, tehnologija, znanost) primanjkuje domače delovne sile (Evropska komisija 2011, 2). Z namenom uspešnega dolgoročnega reševanja tega problema, EU usmerja veliko pozornosti v razvoj strategij in pristopov, ki bi se vprašanja migracij lotevali celostno in na globalni ravni. Med takšne ukrepe sodi Globalni pristop k migracijam in mobilnosti (*Global Approach to Migration and Mobility – GAMM*), ki vse od leta 2005 predstavlja glavni splošni okvir zunanje migracijske in azilne politike EU (European Commission 2014e). Znotraj pristopa je prvič jasno izpostavljeno, da mora biti evropska politika migracijsko usmerjena, poleg tega pa še naprej ostaja poudarjena pomembnost človekovih pravic migrantov (Papagianni 2014, 385). V okviru GAMM-a sodelujejo EU, partnerske države in migranti, glavni cilji pa so boljša organizacija legalnih migracij in spodbujanje mobilnosti; preprečevanje neregularne migracije in trgovine z ljudmi ter spodbujanje mednarodne zaščite in krepitev zunanjih razsežnosti azila. Implementacija GAMM-a poteka s pomočjo vrste različnih političnih in pravnih instrumentov (bilateralni in regionalni sporazumi, akcijski načrti, vizni sporazumi, sporazumi o ponovnem sprejemu, idr.), med prednostne sodelujoče države pa spadajo južne in vzhodne evropske sosedne države, ki za EU predstavljajo strateški interes (European Commission 2014f).

Odgovor na vprašanje, kako se posamezne države – na eni strani države emigracij in na drugi strani države imigracij – soočajo s problematiko in upravljanjem migracijskih tokov, bo predstavljeno v nadaljevanju. V sklopu držav emigracije bo predstavljenih vseh pet držav v regiji Magreb – Alžirija, Libija, Maroko, Mavretanija in Tunizija, medtem ko bodo kot države imigracije predstavljene izbrane države članice EU – Francija, Španija in Italija, ki so bile izbrane predvsem zato, ker za veliko večino imigrantov predstavljajo prvi stik z/vhod v Evropo (Španija, Italija) oz. končno ciljno državo (Francija).

3.3.2 Države regije Magreb

Magrebske države so bile v takšni ali drugačni obliki vedno podvržene migracijskim tokovom. V času kolonizacije so bile cilj evropskih emigrantov, medtem ko so po koncu II. svetovne vojne postale države izvora za vso delovno silo, ki jo je Evropa potrebovala za obnovo. V zadnjih dveh desetletjih se tokovi ponovno spreminjajo in magrebske države niso več le države izvora, ampak tudi prehoda in končne destinacije. Po nekaterih podatkih

poizkuša letno v magrebske države vstopiti med 65.000 in 120.000 podsaharskih Afričanov, največ med njimi v Libijo, sledita ji Maroko in Alžirija (de Haas 2008, 5). Vendar je države, glede na njihovo zgodovino migracijskih tokov v EU, mogoče razdeliti v dve skupini: na eni strani so Maroko, Tunizija in delno tudi Alžirija, ki so večino zadnjih 70 let predstavljale vir konstantnega toka emigrantov v Evropo, in so se šele v zadnjih nekaj desetletjih postopno spremenile predvsem v države prehoda in deloma tudi ciljne države za številne imigrante, ki prihajajo iz Podsaharske Afrike; na drugi strani pa sta Libija in Mavretanija, ki nikoli nista imeli velikega števila lastnih emigrantov v Evropo. Libija je vse do nedavnega predstavljala predvsem ciljno državo za afriške in azijske imigrante, medtem ko so se mavretanski emigranti selili predvsem v druge afriške države (Senegal, Mali, Slonokoščena obala, Gambija). Zaradi tako kompleksne slike migracij v magrebski regiji in dejstva, da so ukrepi na področju emigracij in imigracij ponavadi povezani, je nemogoče obravnavati izolirano zgolj emigracije magrebskih državljanov v EU. V analizi bo zato smiselno omenjen tudi dotok afriških imigrantov v magrebske države, bodisi kot ciljne države ali pa zgolj kot tranzitne države.

3.3.2.1 Alžirija

Alžirska zgodovina migracij je tesno povezana s Francijo in sega v dobo kolonializma, ko je tok migracij potekal iz Evrope na afriški kontinent. Večina evropskih emigrantov se je po osamosvojitvi države leta 1962 vrnila nazaj v Evropo, skupaj z njimi pa so začeli emigrirati tudi kvalificirani alžirski delavci (Migration Policy Centre 2013a, 1). Po letu 1973, ko je alžirska vlada enostransko zaustavila emigracije, je do slednjih prihajalo zgolj še na podlagi združevanja družin; ekonomskih migracij kljub stalni brezposelnosti v državi ni bilo (Migration Policy Centre 2013b, 1). Migracijski tokovi so se spremenili po letu 2000: povečalo se je tako število emigracij kakor tudi število držav, v katere Alžirci emigrirajo, razlogi za emigracijo pa so postali bolj raznoliki (Migration Policy Centre 2013a 1, 2013b, 1). Združevanje družin še vedno ostaja pomemben faktor, prihaja pa tudi do emigracije visoko izobraženih delavcev, kar je posledica predvsem visoke stopnje brezposelnosti (posebej med univerzitetnimi diplomanti) in nestabilne politične situacije v državi ter celotni regiji. Obenem se je povečalo tudi število neregularnih emigrantov v Evropo, med njimi so tako alžirski državljanji kakor tudi tuji državljanji (predvsem iz držav Podsaharske Afrike), katerih pot na evropski kontinent poteka preko Alžirije (Migration Policy Centre 2013a, 1)

Zaradi kompleksnih migracijskih tokov se Alžirija migrantske problematike v zadnjih letih loteva bolj sistematično. Leta 2008 je sprejela nov Zakon št. 08-11⁵¹ glede pogojev vstopa, bivanja in kroženja tujih državljanov, februarja 2009 pa je reformirala Kazenski zakonik (Zakon št. 09-01 2009), v katerega je kot kaznivo dejanje dodala tudi neregularen izstop iz države. Razlikuje med neregularnimi emigracijami alžirskih državljanov, tujih državljanov, ki bivajo v državi in tujih državljanov, za katere je Alžirija zgolj tranzitna država. Dodatno so v Kazenski zakonik vpisana tudi kazniva dejanja na področju tihotapljenja migrantov in trgovine z ljudmi (Migration Policy Centre 2013b, 5). Država je sklenila vrsto (dvostranskih) sporazumov glede neregularne migracije, med njimi z Italijo leta 2000, 2004 s Španijo in leta 2008 s Francijo. Alžirija je sklenila tudi Pridružitveni sporazum z Evropsko unijo (Official Journal of the EU 2005), ki med drugim določa ponoven sprejem vseh alžirskih državljanov, ki nelegalno prebivajo v kateri izmed držav članic, kakor tudi nadaljevanje in zaključek pogajanj o ponovnem sprejemu državljanov tretjih držav (84. čl.). Leta 2001 je ratificirala Protokol proti tihotapljenju migrantov po zemlji, morju in zraku in leta 2004 Protokol o preprečevanju, zatiranju in kaznovanju trgovanja z ljudmi, zlasti ženskami in otroki (Migration Policy Centre 2013b, 7). Alžirija je poleg naštetega članica pobude Združenih narodov o Zavezništvu civilizacij, ki pozornost namenja tudi problematiki migracij (Migration Policy Centre 2013b, 7; UNAOC 2014), in si obenem prizadeva za krepitev bilateralnega in regionalnega sodelovanja (z izjemo Maroka) na področju kontrole meja. Z EU in posameznimi državami članicami (Francija, Italija, Španija) pa sodeluje na področju krepitev pravne zmogljivosti in policije (Migration Policy Centre 2013b, 14).

3.3.2.2 Libija

Ko je govora o ekonomskih migracijah iz regije Magreb v EU, je Libija specifičen primer, saj libijskih imigrantov pred krizo 2011, razen poslovnežev in študentov, skorajda ni bilo. Gre za zgodovinsko gledano imigrantsko državo, ki se je zaradi slabšanja pogojev imigrantskih skupnosti postopno spremenila v državo prehoda za vse tiste emigrante, ki želijo doseči Malto in italijanski otok Lampedusa (Migration Policy Centre 2013c, 1). Povečan pretok migrantov med Libijo in sosednjimi državami se je odvijal od leta 2011, ko naj bi libijske meje prečkalo 768.372 tujih državljanov in 422.912 libijskih državljanov, slednji so se po večini že vrnil

⁵¹ Zakonodaja magrebskih držav ter v nadaljevanju Italije, Španije in Francije je zaradi nepoznavanja uradnega jezika posameznih držav povzeta na osnovi različnih člankov in poročil, vendar pa so v literaturi (v kolikor je bilo mogoče) navedeni tudi podatki za dostop do originalnih besedil.

nazaj v domovino. Leta 2012 je bilo po podatkih držav gostiteljic v tujini 100.565 libijskih emigrantov, kar znaša 1,6% libijskega prebivalstva. Od tega jih je bilo v EU 66% (66.344), največ v Italiji – 36.475, sledile pa so ji Velika Britanija, Nemčija in Francija (Migration Policy Centre 2013c, 1–2.).

Razvoj libijske migracijske politike je bil v veliki meri vedno odvisen od potreb po delovni sili, ki jo je zahtevalo gospodarstvo, temelječe na velikih količinah naravnih zalog nafte in plina. Pogosto pa se je migracijsko politiko izrabljalo tudi z namenom vplivanja na sosednje države, države Podsaharske Afrike in na EU (Migration Policy Centre 2013c, 11). Država je bila vse od 60.-ih let 20. stoletja ciljna država imigrantov iz sosednjih arabskih držav kakor tudi držav regije Sahel. Povečano število imigrantov iz Podsaharske Afrike je v državo začelo pritekati v 90.-ih letih kot rezultat libijskega pan-afrikanizma, katerega glavno vodilo je bila politika odprtih vrat za vse državljane držav Podsaharske Afrike. Po eni strani je šlo za posledico širjenja konfliktov v Zahodni Afriki in na Somalskem polotoku, po drugi strani pa je bil to libijski odziv na embargo Združenih narodov (de Haas 2008, 4; Migration Policy Centre 2013c, 1, 7). Po letu 2000 je v okviru pogajanj za ukinitve embarga ter vrnitev tujih vlagateljev v državo Libija začela sodelovati z evropskimi partnericami na področju neregularnih migracij (Migration Policy Centre 2013c, 1, 12). Leta 2004 so bile sprejete pravne spremembe na področju zaposlovanja tuje delovne sile, ki so začele razlikovati med državljani držav, s katerimi Libija ima sklenjene bilateralne sporazume in državljani držav, s katerimi takšnih sporazumov nima (Migration Policy Centre 2013c, 7). Tri leta kasneje je bila (ponovno) uvedena zahteva po vizumu za vse državljane arabskih in afriških držav, z izjemo tistih, ki prihajajo iz magrebskih držav, sprejete pa so bile tudi določene normativne spremembe glede bivanja in dela v državi. Vse to je neznano število migrantov v trenutku spremenilo v neregularne in v naslednjih letih posledično privedlo do množičnih izgonov, večinoma podsaharskih Afričanov (Migration Policy Centre 2013c, 1).

V letu 2000 je država z Italijo podpisala bilateralni sporazum v boju proti terorizmu, trgovini z drogami in nezakonitemu priseljevanju, ki je bil pomemben korak za obe državi tudi na domačem političnem parketu⁵² (Migration Policy Centre 2013c, 11). Politika sodelovanja med

⁵² Italijanska vlada je bila zaradi povečanega števila neregularnih migrantov na obalah Sicilije pod velikim političnim in medijskim pritiskom; Libija se je prav tako soočala z slabšanjem odnosov med imigrantskimi skupnostmi in domačimi delavci, saj je stopnja brezposelnosti med slednjimi naraščala. Jeseni 2000 je v Libiji prišlo celo do nemirov, katerih rezultat je bila smrt več sto podsaharskih imigrantov (Migration Policy Centre 2013c, 12).

Italijo in Libijo se je nadaljevala in leta 2003 je bil sprejet Sporazum o ponovnem sprejemu neregularnih migrantov, ki prispejo na otok Lampedusa (v okviru tega sporazuma je bilo med leti 2006 in 2008 deportiranih 3000 migrantov), leta 2007 pa sta državi sprejeli Sporazum o oblikovanju skupne pomorske patrolje (*ibid.*). T. i. Pakt prijateljstva, ki sta ga Libija in Italija sklenili leta 2008 in je urejal sodelovanje pri vračanju ladij, ki se jih prestreže v mednarodnih vodah, je Evropsko sodišče za človekove pravice februarja 2012 razglasilo za nesprejemljivo (European Court for Human Rights 2012; Migration Policy Centre 2013c, 7). Ne glede na omenjeno se je sodelovanje med Italijo in Libijo še okrepilo s Sporazumom o programih usposabljanja, pridržanja priseljencev in prostovoljnih programih vračanja priseljencev (Migration Policy Centre 2013c, 7). Italija je Libiji v okviru Pakta prijateljstva zagotovila tudi 5 milijard evrov (definirani so bili kot kompenzacija za zlorabe, ki jih je Italija storila v času kolonizacije Libije) in pomoč pri nadzoru obale in morja z namenom prestrežanja ladij še preden dosežejo EU (Araujo 2011, 2)

3.3.2.3 Maroko

Vse od 60.-ih let 20. stoletja je bil Maroko vir imigrantov v države članice Organizacije za sodelovanje in razvoj, glavne ciljne države so bile Francija, Belgija in Nizozemska. Po letu 1980 in spremembah v evropskem gospodarstvu ter omejitvah, ki so jih začele uvajati evropske države, sta novi ciljni državi, predvsem za nižje izobražene in pogosto neregularne emigrante, postali Španija in Italija (Migration Policy Centre 2013č, 1). Vendar pa se tudi Maroko, tako kot večina držav v magrebski regiji, postopno razvija v državo imigracij in prehoda. Večinoma gre za državljane držav Podsaharske Afrike, ki želijo prečkati državo nezakonito in zgolj kot del poti v Evropo, vedno več pa si jih Maroko izbere tudi za ciljno državo (Migration Policy Centre 2013č, 1). Temu primerno se razvija tudi migrantska zakonodaja, ki pokriva tako emigracije kot tudi imigracije. Leta 2003 je Maroko sprejel Zakon o vstopu in bivanju tujcev v Maroku ter neregularni emigraciji in imigraciji (Zakon št. 02-03 2003), ki med drugim določa pogoje in sankcije za neregularne emigracije in imigracije, hkrati pa zagotavlja tudi določene pravice neregularnim migrantom (Migration Policy Centre 2013č, 3). V primeru legalnega prečkanja maroških državnih mej (meja z Alžirijo je zaprta vse od leta 1994), je tako od maroških kot od tujih državljanov zahtevana vstopna viza za ciljno državo, kljub temu da zakon tega izrecno ne predvideva. Z namenom omejevanja neregularne emigracije pa ima Maroko sklenjenih tudi vrsto bilateralnih sporazumov o ponovnem sprejemu maroških državljanov, med drugim s Španijo, Francijo,

Nemčijo, Italijo in Portugalsko. S Španijo in Francijo ima država sklenjene tudi sporazume o bivanju in zaposlovanju (sezonskih) delavcev v teh državah. Od leta 2000 velja Pridružitveni sporazum med Evropsko unijo in Marokom (Official Journal of the EU 2000), katerega del je tudi ohranjanje dialoga o nelegalnih imigracijah v EU in pogojih vračanja neregularnih imigrantov (Migration Policy Centre 2013č, 3–4).

3.3.2.4 Mavretanija

Migracije so del Mavretanije vse od njene osamosvojitve leta 1960, pri čemer je večina emigracij potekala v smeri afriških držav (Senegal, Mali, Slonokoščena obala, Gambija), šele po koncu hladne vojne so se emigracijski tokovi obrnili tudi proti evropskim (in zalivskim) državam. Zaradi potreb po delovni sili so bili v državi od nekdaj prisotni tudi imigracijski tokovi, ki so bili po letu 1990 (zaradi konfliktov v Afriki) močno zaznamovani z begunci in iskalci azila (Migration Policy Centre 2013d, 1). Tudi v tej državi je novo tisočletje prineslo določene spremembe – Mavretanija postopno postaja država prehoda predvsem za tiste neregularne migrante, ki želijo preko njenega ozemlja in Kanarskih otokov priti v Evropo (Migration Policy Centre 2013d, 1–2).

Migracijska politika postopno pridobiva novo podobo, istočasno pa se krepi tudi vloga države na področju evro-mediteranskih migracij, kar slednja izkazuje s svojim sodelovanjem v Dialogu 5+5 (*5+5 Dialogue*) ter kot ustanovna članica Mediteranske unije (Migration Policy Centre 2013d, 6). Reforme so se zaenkrat nanašale na represijo trgovine z ljudmi in tihotapljenja, na vprašanje statusa beguncev in na zaposlitvene pogoje tuje delovne sile. Kljub pogovorom o reformi, ki bi okrepila sankcije za neregularne migracije in vzpostavila zaščitne mehanizme za določene kategorije tujih državljanov, pogoje vstopa in bivanja v državi za tuje državljanke zaenkrat še vedno urejata odloka iz leta 1964 in 1965 (Migration Policy Centre 2013d, 3). V boju z neregularnimi migracijami do katerih prihaja večinoma v kontekstu Mavretanije kot države prehoda, država sodeluje z EU, s katero je, skupaj z drugimi afriškimi in karibskimi državami, sklenila Sporazum Cotonou (Partnership Agreement 2000). V Sporazumu so se podpisnice strinjale, da bodo ponovno sprejele vse svoje državljanke, ki bi nelegalno prebivali na njihovih ozemljih in se dogovorile o nadaljevanju in zaključku pogovorov o ponovnem sprejetju državljanov tretjih držav, v kolikor bi bilo to potrebno. Zavezale so se tudi h krepitvi sodelovanja na področju boja proti nelegalnim migracijam, vključno s tihotapljenjem in trgovino (13. člen). Kot del bilateralnih sporazumov je

Mavretanija s Španijo sklenila tudi Sporazum o kontroli in ponovnem sprejetju migrantov ter s Francijo o vstopu in bivanju (Migration Policy Centre 2013d, 4). Del problematike, ki jo mora država v okviru migrantske politike še urediti, je stik z diasporo. Državni sekretariat za Mavretance v tujini, ustanovljen leta 2008, je bil razpuščen, ko se je zamenjala vlada. Posledica razdrobljene in nekonsistentne migrantske politike so, poleg pomanjkanja stikov z izseljenci, tudi nerazviti kanali preko katerih bi država lahko urejala dotok denarnih nakazil. Glede na to, da je država v storitvenem in izobraževalnem sektorju odvisna od kvalificirane imigrantske sile pa bi bile potrebne tudi iniciative, ki bi izobražene Mavretance, ki trenutno prebivajo v tujini, privabile nazaj v državo (Migration Policy Centre 2013d, 6–7).

3.3.2.5 Tunizija

Tunizijo zaznamuje neprestana emigracija, ki je posledica slabega delovanja trga dela in počasnega procesa demokratizacije. Prvotni tok tunizijskih emigracij je bil usmerjen proti državam zahodne Evrope (v Francijo, Belgijo in Nemčijo), po letu 1970 in uveljavitvi bolj restriktivnih politik v Evropi, pa je prihajalo do emigracij na podlagi združevanja družin, spremenile pa so se tudi ciljne države (Migration Policy Centre 2013e, 1). Danes sta med najbolj 'priljubljenimi' evropskimi državami Španija in Italija, kamor se steka tudi vedno več neregularnih emigrantov, kar je predvsem posledica spremembe Tunizije iz države izvora v državo prehoda za prebivalce Podsaharske Afrike, ki poizkušajo preko njenih obal doseči južno Italijo. Država je v zadnjih letih sicer doživljala gospodarsko rast, a se brezposelnost ni umirila, vedno pogosteje je prizadela tudi najbolj izobražene. Situacija se je še poslabšala s krizo 2011, ki ni vplivala zgolj na povečanje neregularnih, ampak tudi regularnih emigracij (Migration Policy Centre 2013e, 1). Po podatkih Ministrstva za socialne zadeve in Portala za Tunizijce po svetu (*'Portail des Tunisiens à l'Etranger'*) je bilo leta 2012 v Evropi 1.032.412 Tunizijcev, od tega 668.668 (54%) v Franciji in 189.092 (15,4%) v Italiji (Secrétariat d'Etat aux Migrations et aux Tunisiens à l'Etranger 2014, 3).⁵³

Do reforme tunizijskega migracijskega prava je prišlo februarja 2004, vendar je ostala omejena zgolj na krepitev kazenskih sankcij za pomoč pri neregularni migraciji (gre za implementacijo Protokola proti tihotapljenju migrantov po zemlji, morju in zraku). Določbe glede vstopa in izstopa iz države tako državljanov Tunizije kot tudi tujih državljanov še vedno

⁵³ Na dokumentu ni navedena letnica, zato je v citiranju uporabljena letnica dostopa do dokumenta.

ureja zakon iz leta 1975 (modificiran leta 1998, 2004 in 2008) (Zakon št. 1975-40), v veljavi pa ostaja tudi zakon iz leta 1968 (Zakon št. 68-7), ki se nanaša na tuje državljane v Tuniziji (Migration Policy Centre 2013e, 4). Novembra 2012 je država z EU podpisala Akcijski načrt za 2013-2017, ki državi podeljuje status privilegiranega partnerstva (*'Privileged Partnership Status'*), katerega cilj je krepitev finančne podpore, trgovinsko odpiranje in izboljšanje mobilnosti. Obe partnerici Sporazuma sta se dogovorili za dialog na področju migracij z namenom zaključitve Mobilnega partnerstva za sodelovanje na področjih gibanja ljudi, upravljanja z legalnimi migracijami, migracij in razvoja, zaščite pravic migrantov, boja proti nelegalnim migracijam in ponovnega sprejema (*'readmission'*) migrantov v državo izvora (*ibid.*). Poleg Pridružitvenega sporazuma z EU iz leta 1995, je Tunizija s posameznimi državami članicami podpisala tudi bilateralne sporazume: z Italijo leta 1995 o bivanju in delu, leta 1998 o vstopu in ponovnem sprejemu tunizijskih državljanov in državljanov tretjih držav ter leta 2000 o sezonskih delavcih; s Francijo je leta 1998 sklenila Sporazum o vstopu v državo in delu tunizijskih imigrantov, leta 2004 o izmenjavi mladih strokovnjakov med državama ter leta 2008 o ponovnem sprejemu tunizijskih državljanov in skupnem upravljanju migracij (Migration Policy Centre 2013e, 5–6). Tunizija si na vse načine prizadeva za omejevanje tako regularnih kot neregularnih migracij ter za ponovno vračanje tunizijskih emigrantov v domovino (davčne olajšave). Pristop, ki ga ubira na področju emigracij, temelji na sodelovanju s ciljnimi državami, in sega vse od iskanja novih poti in načinov za omogočanje legalne emigracije do zagotavljanja boljše integracije tunizijskih državljanov, ki že živijo v evropskih državah (Migration Policy Centre 2013e, 8).

3.3.3 Izbrane države članice Evropske unije

3.3.3.1 Francija

Francija zgodovinsko velja za eno najstarejših držav imigracije v Evropi. Vse od sredine 19. stoletja pa do naftne krize v 70.-ih letih 20. stoletja je država zaradi pomanjkanja vojakov in kasneje delovne sile ohranjala odprte meje za tuje delavce. Zaprtju mej v času naftne krize je sledila politika združevanja družin in integracije, prav tako je v zadnjih 40-ih letih vprašanje imigracij postalo predmet številnih političnih razprav in mnogokrat tudi najpomembnejša točka v predvolilnih bojih (Wihtol de Wenden 2014, 135). Osnovni francoski zakon o imigraciji je bil sprejet leta 1945 in je Francijo razglašal za državo, odprto za imigrante in njihove družine (Engler 2007; Attardo 2014b), istega leta je bila ustanovljena tudi Nacionalna pisarna za imigracije (*Office National d'Immigration* – ONI), katere naloga je bila državna

rekrutacija tujih delavcev (z izjemo Alžircev) (Wihtol de Wenden 2014, 136). Zaradi neuspešnosti ciljno usmerjene nacionalne rekrutacijske politike (zaželjeni so bili predvsem Italijani), so delodajalci začeli rekrutirati nelegalno delovno silo. Posledično je bilo v prihodnjih letih legaliziranih okrog 200.000 mladih tujih delavcev na leto. Država je imigracijo takrat še vedno dojemala zgolj kot začasni fenomen, zato ni presenetljivo, da je ONI leta 1968 nadziral zgolj 18% vstopov v državo, ostalih 82% je bilo nelegalnih (Wihtol de Wenden 2014, 136). Hkrati z zaprtjem državnih mej v času naftne krize in razvojem politike vračanja imigrantov v države izvora, je bila omejena tudi imigracija na osnovi združevanja družin in imigracija študentov, kar pa je imelo precej omejene rezultate – imigrantske skupnosti so se vedno bolj krepile, predvsem v urbanih naseljih, večina imigracij pa je še vedno potekala na osnovi združevanja družin (Engler 2007; Attardo 2014b).

V 80.-ih in 90.-ih letih je bilo sprejetih veliko zakonov, katerih cilj je bilo omejevanje tako nelegalnih kot tudi legalnih migracij. Zakon »*Bonnet*« je leta 1980 nelegalno imigracijo prepoznal kot veliko grožnjo javnemu redu, zaradi česar so bili (odkriti) nelegalni imigranti odstranjeni iz francoskega ozemlja. Zakon »*Pyrefitte*« (1981) je legaliziral določene oblike nadzora nad migranti, zakon »*Pasqua*« (1986) pa je omejil število imigrantov, ki so lahko prejeli dovoljenje za bivanje ter regionalnim oblastem podelil možnost, da policija nelegalne imigrante odstrani iz Francije. Leta 1991 je nov zakon kriminaliziral pomoč nelegalnim imigrantom pri vstopu v Francijo, reformirani zakon »*Pasqua*« (1993) pa je okreпил represivne ukrepe, ki nelegalnim imigrantom otežujejo vstop v Francijo ter omejil število kategorij imigrantov, ki lahko vstopijo in pridobijo dovoljenje za bivanje (Attardo 2014b). V skladu s sprejemanjem mednarodnih konvencij in kot odziv na vedno večje kritike, so bili konec 90.-ih določeni zakoni reformirani v blažji obliki, sprejeti pa so bili tudi novi, ki so se nanašali na ureditev in pogoje pridobitve begunskega statusa ter državljanstva in na načelo združevanja družin. Velik poudarek v zakonih iz leta 2000 je dobilo vprašanje diskriminacije in boja proti njej, medtem ko je bilo leta 2002 sprejeto razlikovanje med visoko in nizko kvalificiranimi imigranti, kar je nakazovalo obrat francoske politike od politike nične imigracije do pristopa, ki temelji na 'pritoku možganov' ('*brain gain*') (Attardo 2014b).

V letu 2003 je bil predstavljen nov akcijski načrt za integracijo imigrantov, ki je od letno 100.000 novih legalnih imigrantov ob vstopu v državo in kot pogoj za pridobitev dovoljenja za bivanje, zahteval podpis 'integracijske pogodbe'. S podpisom so se imigranti strinjali, da bodo obiskovali jezikovne tečaje in upoštevali navodila o 'vrednotah francoske družbe'.

Istočasno je bilo financiranje organizacij, ki so imigrantom pomagale ohranяти njihovo izvorno kulturo, preusmerjeno v financiranje jezikovnih tečajev in izvajanje asimilacijskih politik (Zappi 2003). V istem letu je Zakon 26 preusmeril pozornost na boj proti nelegalni migraciji, med novimi ukrepi so bili: nadzor županov nad izdajo stanovanjskih potrdil (pogoj za pridobitev kratkoročne vize), uporaba biometričnih viz in podaljšanje priporne dobe (Coste 2008, 64). Leta 2004 so vstop in bivanje tujcev ter vprašanje azila uredili z Zakonikom o vstopu in bivanju tujcev ter azilu v Franciji (*'Code of/on Entry and Stay of Foreigners and Asylum in France'*) (Attardo 2014b). Termin 'izbrana migracija' (*'chosen migration'*) je bil v zakonu prvič uporabljen leta 2006 in je pravzaprav uvajal imigrantske kvote – politika je šla v smer spodbujanja imigracije kvalificiranih delavcev ter omejevanja vseh ostalih (Coste 2008, 64). Leta 2007 je bil sprejet zakon, ki je na eni strani krepil politiko združevanja družin, na drugi strani pa je bil znanilec ostre politike repatriacij, zaradi katere je Francija sklenila tudi vrsto sporazumov z državami izvora (Wihtol de Wenden 2014, 137). Istega leta je bilo ustanovljeno tudi ministrstvo za imigracijo (Coste 2008, 65). Zakon *Besson* iz leta 2011 je še dodatno zaostрил politiko združevanja družin in pogoje za pridobitev azila, prav tako je bila istega leta zaostrena delovna imigracija in uveljavljena prepoved bivanja tujih študentov v državi po zaključku šolanja (Wihtol de Wenden 2014, 137).

Od leta 2005 naprej deluje Francoska pisarna za imigracijo in integracijo (*L'Office Français de l'Immigration et de l'Intégration* – OFII), ki je združila Pisarno za mednarodne migacije (*Office des Migrations Internationales* – OMI) in Socialno službo za pomoč emigrantom (*Service Social d'Aide aux Emigrants* – SSAE) v organ, ki je opremljen s potrebnimi mehanizmi za implementacijo politik ministrstva za imigracijo, integracijo, nacionalno identiteto in skupni razvoj. Med glavnimi nalogami je izvajanje programov državlanske vzgoje in francoskega jezika, ki so del pogodbe o namestitvi in integraciji (*le contrat d'accueil et d'intégration* – CAI) (OFII 2014a). Poleg tega, da pomaga imigrantom, ki se želijo preseliti v Francijo (sodeluje v postopkih imigracije v državo zaradi zaposlitve ali na osnovi združevanja družine, organizira zdravniške preglede za vse registrirane tuje državljane, ki bodo v državi več kot tri mesece, sodeluje pri posebnih postopkih, povezanih s podelitvijo statusa azila, nudi pomoč v primeru vračanja v državo izvora), pomaga tudi francoskim emigrantom, ki se želijo preseliti v drugo državo in sodeluje v boju proti nelegalnemu zaposlovanju tujcev (OFII 2014b).

3.3.3.2 Italija

Migracijska politika Italije, ki se je v zadnjih 30-ih letih spremenila v eno glavnih držav prehoda in ciljnih držav (Fasani 2008, 16; Ambrosini 2014, 199), niha na eni strani od ostrih restriktivnih ukrepov, katerih cilj je zmanjšanje (legalnih in nelegalnih) imigracij in na drugi strani do tihega pristajanja na zaposlovanje nelegalnih imigrantov (Ambrosini 2014, 200–201). Razloge za povečano število imigracij v Italijo gre iskati v ugodni geografski legi (obala Sredozemskega morja in relativna bližina regije Magreb), gospodarski rasti, visokem deležu sive ekonomije in močni strukturni potrebi po tuji delovni sili. K povečanju nelegalnih migracij pa je, poleg splošne geopolitične situacije, prispeval tudi močno omejen dostop do italijanskega trga dela, toleranca nelegalnega zaposlovanja in pozen začetek regulacije in razvoja migrantske politike (Fassani 2008, 16). Ena glavnih značilnosti italijanske migracijske politike je amnestija oz. regularizacija nelegalnih imigrantov. V zadnjih 25 letih jih je bilo opravljenih sedem, zadnja med njimi septembra in oktobra 2012 (Ambrosini 2014, 199–200). Tudi prvi zakon, Zakon 943 (Normattiva 1986), na področju migracij je, poleg regulacije vstopa na italijanski delovni trg, urejal amnestijo za tiste nelegalne imigrante, ki so imeli službo. Kljub regularizaciji 119.000 nelegalnih imigrantov leta 1988 v zakonu ni bilo določenih vstopnih kvot kakor tudi ni bilo nobene razprave o vlogi migracij v italijanski ekonomiji in družbi ter o integraciji migrantov (Ambrosini 2014, 200). Leta 1990 je sledilo sprejetje Zakona 39/1990 (Normativa 1990), katerega glavni namen je bilo omejevanje imigracij z vnaprej določenimi kvotami in delovnim trgom. Zakonitim imigrantom je bila izdana dvoletna viza (za delo, študij, zdravstveno nego ali združitev z družino), vsi (odkriti) nelegalni imigranti oz. tisti, ki jim je potekla viza, pa so morali državo zapustiti v roku 15 dni, v nasprotnem primeru jih je deportirala policija (Struggles in Italy 2014). Izkoriščanje vprašanja imigracij z namenom pridobivanja političnih točk je sovpadalo s spoznanjem, da Italija potrebuje imigrantsko delo, kar se je kazalo predvsem v izenačitvi pravil in postopkov za Italijane in za imigrante (Ambrosini 2014, 200).

Zakon 40/1998 (Normattiva 1998) je urejal dovoljenje in proces pridobitve dovoljenja za stalno bivanje (*'carta di soggiorno'*) ter pridobitve italijanskega državljanstva ter vzpostavljaj centre za pridržanje nezakonitih in neregularnih imigrantov, ki jih čaka prisilna deportacija (Struggles in Italy 2014). Namen zakona je bilo tudi povezovanje pravnega statusa in zaščite ter spoštovanja kulturnih razlik in pravic posameznika, ki pa še niso zajemale volilne pravice dolgoročnih imigrantov (Ambrosini 2014, 200). Trenutno veljavni Zakon 189/2002

(Normattiva 2002) zaostrejuje pogoje vstopa in bivanja v Italiji (Ambrosini 2014, 200) ter uveljavlja strožje norme zoper napeljevanje in pomoč pri nezakonitem imigriranju. Določa tudi, da je dovoljeno vse imigrante, najdene v mednarodnih vodah, vrniti nazaj v državo izvora oz. sosednje države in prepoveduje pristajanje ladij, ki nimajo vize, na italijanski obali (Struggles in Italy 2014). Zakona 125/24 (Normattiva 2008) in 94/15 (Normattiva 2009), ki sta bila del varnostnih določb, sprejetih po zmagi Berlusconija na volitvah leta 2008, sta kriminalizirala nelegalno imigracijo in med ukrepi navajala: dolžnost vseh javnih uslužbencev, da prijavijo nelegalne imigrante; kaznivost pomoči nelegalnim imigrantom; dolžnost učiteljev, da prijavijo vse nedokumentirane otroke, ki obiskujejo pouk; možnost organizacije neoboroženih civilnih patroljnih skupin (Struggles in Italy 2014); prepoved izvajanja upravnih postopkov za nelegalne imigrante (npr. poroke); definiranje nelegalne prisotnosti v državi kot zločin, idr.⁵⁴ (Ambrosini 2014, 201). Prisilna deportacija v mednarodnih vodah, ki jo ureja Zakon 189/2002 (Normattiva 2002), je bila ugotovljena za nasprotujočo 13. členu Splošne deklaracije človekovih pravic (1948), ki določa pravico vsakega posameznika, da zapusti svojo državo; posredno in pogosto pa je v nasprotju tudi s Konvencijo o statusu beguncev (1951), saj se, namesto zagotavljanja oz. nudenja zaščite, v državo izvora vrača tudi begunce. Redna praksa je postala prisilno pridržanje, vsi nelegalni in neregularni imigranti, ki jih italijanska policija odkrije na ozemlju Italije, pa morajo biti identificirani in deportirani v državo izvora. Ker osebni dokumenti omogočajo lažjo identifikacijo in posledično deportacijo, veliko imigrantov svoje dokumente 'izgubi' oz. se predstavljajo pod lažnimi imeni (Struggles in Italy 2014). Zakon 189/2002 (Normattiva 2002) tudi določa, da morajo imigranti, če želijo regularizirati svoj status, izpolnjevati vrsto pogojev, pri katerih je pogosto potrebno tudi sodelovanje delodajalca.⁵⁵ S tem je družbena odgovornost za 'prijazno' imigrantsko politiko preložena na stran delodajalca, ki mora zagotavljati dostojno življenje zaposlenih imigrantov. Žal so delodajalci s temi pogoji v poziciji, v kateri ponovno lahko izsiljujejo in izkoriščajo nelegalne imigrante (Struggles in Italy 2014). Kot odziv na vedno večje število nelegalnih imigrantov, ki želijo v Italijo priti preko prečkanja Sredozemskega morja in z namenom preprečevanja ponovitve tragedije iz oktobra 2013, ko je v ladijski nesreči umrlo več kot 360 imigrantov (BBC 2013), je italijanska vlada 18. oktobra

⁵⁴ Večina ukrepov je bila zaradi odločb italijanskega Ustavnega sodišča in institucij EU opuščena (Ambrosini 2014, 201).

⁵⁵ Imigranti morajo biti zaposleni vsaj tri mesece; delodajalec mora sprejeti obvezo, da bo delavca zaposlil za nedoločen čas oz. pogodbeno za vsaj eno leto in mu zagotavljal plačo v višini najmanj € 700 na mesec plus € 100 v stroških; vsi pogoji pa morajo biti izpolnjeni v roku 10 dni po predložitvi vloge za regularizacijo (Struggles in Italy 2014).

2013 začela z operacijo *Mare Nostrum*, ki se je končala 31. oktobra 2014.⁵⁶ Med glavne cilje operacije so spadali izboljšanje pomorske varnosti in patroljnih poti po morju, boj proti trgovini z ljudmi in pomoč pri humanitarnih nesrečah emigrantov na poti v Evropo. V sklopu operacije so v 364 dnevih in 421 posredovanjih rešili 150.810 migrantov, zasegli 5 matičnih ladij in pred roko pravice privedli 330 domnevnih tihotapcev (Ministero della difesa 2014).

3.3.3.3 Španija

Španija, vrsto let država emigracij, je po vstopu v EU postala ciljna država za veliko število imigrantov (González-Enríquez 2014, 339), do glavnega obrata migracijskih tokov je prišlo že v času naftne krize, ko se je emigracija upočasnila, medtem ko je imigracija postopno naraščala (Ortega Pérez 2003). Večina imigrantov prihaja iz Severne Afrike in Latinske Amerike (Ortega Pérez 2003; Library of Congress 2013), leta 2012 je v državi bivalo od 12% (2.730.907 državljanov držav izven EU in še dodatnih 2.563.710 državljanov držav članic EU) (IOM 2014b) do 14% imigrantov (González-Enríquez 2014, 339). Kljub izrazito migracijskemu profilu države, pa se je migracijska politika na špansko politično agendo uvrstila šele v sredini 80.-ih let prejšnjega stoletja in minilo je še nadaljnjih deset let, preden je postala ena najpomembnejših tem, s katerimi se še danes ukvarja španska politična elita (Attardo 2014a).

Prvi korak v oblikovanju španske imigracijske zakonodaje je bil storjen leta 1985 pod vlado Stranke socialistov in je bil del španskih pogajanj za vstop v ES. Španija je v okviru sprejema evropske zakonodaje, ki omejuje imigracijo državljanov držav, ki niso članice ES, sprejela Zakon 7/1985 o pravicah in svoboščinah tujcev v Španiji (Noticias Juridicas 1985), ki je imigracije obravnaval kot začasni fenomen in se je osredotočal predvsem na upravljanje migrantov, ki so že v državi. Imigranti so bili obravnavani kot delavci, ki potrebujejo predvsem regulacijo s strani ministrstva za delo, zakon pa je določal, da lahko imigranti vložijo zahtevo za dovoljenje za delo in bivanje šele potem, ko že imajo ponujeno službo. Poleg tega, da je bilo zaradi takšne obravnave imigrantov oteženo združevanje družin, je bilo veliko imigrantov potisnjenih v nelegalen status (Ortega Pérez 2003). Leta 1994 je politika migracij zajela tudi načelo združevanja družin, z reformo Zakona 7/1985 dve leti kasneje pa je bila imigracija že prepoznana kot strukturni fenomen. Reformiran zakon je urejal pravice

⁵⁶ V operaciji je z ladjo Triglav sodelovala tudi Slovenija (Delo 2014).

imigrantov do izobrazbe, enakosti, pravnega nasveta in prevajalca (kadar je v stiku z državnimi oblastmi); vzpostavljen je bil sistem kvot za začasne delavce, prav tako pa je bila oblikovana kategorija stalnega bivanja (Attardo 2014a).

Januarja 2000 je bil sprejet Zakon 4/2000 o pravicah in svoboščinah tujcev v Španiji in njihovi integraciji (Noticias Juridicas 2000), ki je bil rezultat iniciative iz leta 1998, ki so jo sprožile tri opozicijske politične stranke. Zakon poleg širšega političnega konsenza zaznamuje prehod od politik kontrole imigracijskih tokov k politikam širšega razumevanja imigracije in integracije v Španiji. Za to je bilo, poleg potrditve pravic imigrantov, zaslužno razumevanje imigracij kot trajnega fenomena ter oblikovanje političnih in administrativnih instrumentov za njegovo upravljanje (Ortega Pérez 2003). Po kritikah vladajoče stranke (*Partido Popular*), da je preveč permisiven in ni v skladu z bolj restriktivnimi politikami EU, je bil zakon reformiran in sredi leta 2001 je v veljavo stopil Zakon 8/2001 (Refworld 2000), ki se je osredotočal na politiko izdajanja viz in dovoljenj za delo in bivanje. V skladu z evropsko politiko je urejal tudi področje dostopa in kontrole, integracijo legalnih imigrantov in omejevanje neavtoriziranih imigracij ter naslavljal sporazume o sodelovanju z glavnimi državami pošiljateljicami. Uvedene so bile delovne kvote glede na kratkoročne in dolgoročne potrebe trga dela, kar je vodilo do letnega določanja kvot za tuje delavce in posredno omejevanje imigracij, kar se je odražalo v postopnem zmanjševanju višine kvot (Ortega Pérez 2003). Zakon 8/2000 je bil tudi izhodiščna točka Globalnega programa za regulacijo in koordinacijo zadev tujih prebivalcev in imigrantov v Španiji (*'Global Programme to Regulate and Coordinate Foreign Residents' Affairs and Immigration in Spain'*). T. i. Načrt Greco (*'Plan Greco'*) je med leti 2001 in 2004 v okviru španskega Ministrstva za notranje zadeve in Oddelka za imigracijo, naslavljal: globalno koordinirano oblikovanje imigracij kot zaželenega fenomena v Španiji; integracijo tujih prebivalcev in njihovih družin v skladu z njihovim aktivnim prispevkom k rasti Španije; ureditev sprejemanja imigrantov v Španijo z namenom zagotavljanja mirnega soobstoja s špansko družbo in upravljanje z mrežo zavetišč za begunce in razseljene osebe (Ortega Pérez 2003; Attardo 2014a).

Strateška načrta državljanstva in integracije 2007–2010 in 2011–2014 sta zagotavljala politične smernice za integracijo kot dvosmerni proces, v katerega niso vključeni le imigranti ampak tudi nacionalno prebivalstvo. V Strateškem načrtu 2011–2014 je poudarjena tudi vladna strategija boja proti rasizmu in ksenofobiji in načela nediskriminacije, prepoznavanja državljanskih aktivnosti in medkulturnosti (Library of Congress 2013). Danes politika

imigracije temelji na vizah (Zakon 4/2000), ki jih potrebujejo državljani vseh držav, razen preostalih držav članic EU in držav, s katerimi ima Španija sklenjene bilateralne sporazume. Cilj vizne politike je omejevanje nelegalnih migracij ter hkrati zagotavljanje zadostne količine delovne sile za potrebe španskega trga dela. Vize delijo vstop in bivanje tujcev v državi na: prehodno ali kratkoročno bivanje; bivanje; bivanje in delo; sezonsko bivanje in delo ter študij in raziskave (Library of Congress 2013). Boj proti nelegalnim imigracijam poteka s pomočjo viz, katerih glavna naloga je preventiva – kontrola imigracij pred samim vstopom v državo, hkrati pa so se okrepile mejne kontrole ter koordinacija in sodelovanje Španije z imigrantskimi državami. Izboljšane in nadgrajene so bile tehnološke prvine na mejnih točkah, okrog enklav na afriškem kontinentu pa je bila ograja nadgrajena z ameriško tehnologijo. Skupaj z operacijami, ki jih izvaja Frontex, je bil na območju Gibraltarja in Kanarskih otokov vzpostavljen tudi nadzorni program SIVE (Library of Congress 2013). Izvajanje mejnih kontrol vse bolj pogosto sega preko španskega teritorija in deluje na principu blokiranja izhoda in ne preprečevanja vstopa (*'blocking exit instead of preventing entry'*) (Garcés-Mascareñas 2010).

Izredno težki pogoji legalnega vstopa imigrantov v državo ter nizko število letnih kvot in težave tako pri rekrutaciji v državah izvora kot tudi nadaljnje zaposlovanje, so rezultirali v oblikovanju močnega sistema nelegalnih imigracij v Španijo. Kljub pravnim omejitvam, so imigranti še vedno prihajali v državo in zapolnjevali pomanjkanje delovne sile. Posledično je prihajalo do vrste popravnih mehanizmov, katerih cilj je bila regularizacija statusa nelegalnih imigrantov (Garcés-Mascareñas 2010). Eden takih ukrepov je bil tudi Kraljevi odlok 2393/2004 (Noticias Juridicas 2004), s katerim je Španija želela urediti legalen status večine neregularnih imigrantskih delavcev v državi. Za pridobitev legalnega statusa so morali izpolnjevati sledeče pogoje: bivanje v državi že vsaj šest mesecev pred začetkom veljavnosti Odloka, nekaznovanost in pogodba o zaposlitvi za vsaj šest mesecev (Library of Congress 2013). Bolj odprto politiko imigracij po letu 2005, katere cilj je bilo zmanjšanje nelegalnih imigracij, je zaustavila gospodarska kriza, ki je vodila do zmanjšanja potreb po imigrantskih delavcih in posledične politike vračanja imigrantov v države izvora ter v veliko primerih tudi do izgube legalnega statusa (Garcés-Mascareñas 2010; González 2014).

3.3.4 'Ocena' migracijskih politik

Predstavitev razvoja migracijskih tokov v zadnjih 70-ih letih na območju magrebske regije in

EU ter kratek prelet migracijskih politik vpletenih akterjev, nam daje vsaj približen pregled nad situacijo. Tako institucije EU in posamezne države članice kakor tudi magrebske države si (vsaj na videz) prizadevajo za kontrolirano in regulirano legalno migracijo in omejitev oz. zaustavitev nelegalne/neregularne migracije. Vendar pa so evropske države zaradi staranja prebivalstva v situaciji, ko so v določenih sektorjih vedno bolj odvisne od tuje delovne sile in morajo, predvsem zaradi splošne negativne nastrojenosti evropskih javnosti, najti način, kako zmanjšati oz. popolnoma odpraviti neregularno imigracijo in istočasno zadostiti rastoči potrebi delodajalcev po uvozu nizko-kvalificirane delovne sile (Doomernik in Jandl 2008b, 19). Na drugi strani tudi države izvora nimajo pretirane želje po 100% uspešnosti omejevanja migracij, saj denarna nakazila, ki jih prejemajo od svojih emigrantov, zanje predstavljajo velik finančni in razvojni vir (White 1999, 843; Baldwin-Edwards 2006, 15). Po podatkih Svetovne banke (The World Bank 2014) sta leta 2012 tako Tunizija kot Maroko prejela več denarnih nakazil s strani svojih emigrantskih skupnosti, kot pa je bila skupna vrednost tujih neposrednih nakazil in uradne razvojne pomoči v omenjenih državah.⁵⁷ Denarna nakazila emigrantov v državo izvora imajo multiplikativen učinek, ekonomski in človeški razvoj je v pozitivni korelaciji z denarnimi nakazili (Lucas 2008, 192).⁵⁸ Kjub temu so učinki emigracij in denarnih nakazil emigrantov za države izvora lahko tudi negativni in poglobljajo strukturo družbene odvisnosti, vplivajo na inflacijo, tečaj in konkurenčnost (Lucas 2008, 163;⁵⁹ Lovec in Svetličič 2011, 1342–3).

Doomernik in Jandl (2008a) sta v zborniku *Modes of Migration Regulation and Control in Europe* zbrala poročila o migracijskih politikah v devetih evropskih državah⁶⁰ in na njihovi osnovi prišla do nekaterih zaključkov o stanju migracijskih politik v Evropi. Ugotavljata, da se migracijske politike delijo na tri kategorije: prva, ki ji je namenjeno tudi največ pozornosti, obravnava nezaželene migrante (neregularni/nelegalni migranti, iskalci azila in tisti, ki v Evropo pripotujejo na osnovi združevanja družine) in je usmerjena v omejevanje in nadzor. Druga se nanaša na zaželene migrante, gre za visoko izobražene in kvalificirane delavce, določene tipe sezonskih delavcev in etnične ('*co-ethnic*') migracije, medtem ko tretja ureja migracije državljanov držav članic EU znotraj EU (Doomernik in Jandl 2008c, 203). Nadzor

⁵⁷ Tunizija je leta 2012 prejela 2.265.714.118 dolarjev denarnih nakazil, Maroko pa 6.507.907.642 dolarjev (The World Bank 2014).

⁵⁸ Lucas, Robert E. B. 2008. International migration and economic development. Lessons from Low-income countries. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing Ltd. V Lovec in Svetličič (2011, 1341).

⁵⁹ Lucas, Robert E. B. 2008. International migration and economic development. Lessons from Low-income countries. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing Ltd. V Lovec in Svetličič (2011, 1342).

⁶⁰ Avstrija, Belgija, Francija, Nemčija, Italija, Nizozemska, Španija, Švica, Velika Britanija.

nad migracijami v EU se vedno bolj krepi in je hkrati tudi vedno bolj eksternaliziran (*'externalised'*) – nadzor se pomika na zunanje meje schengenskega območja oz. še dlje – v države izvora. Ukrepi na tem področju segajo od sinhronizacije postopkov za pridobitev vize do vedno širšega omrežja uradnikov za zvezo na področju imigracij (*'Immigration Liaison Officers'*) in pregledov pred samim odhodom iz države ter vzporednih pregledov po vstopu na schengensko območje. Krepitev nadzora nad zunanjimi mejami, ki je usmerjen predvsem na južno mejo, obsega izboljšane nadzorne sisteme, ustanovitev posebnih skupin (v okviru agencije Frontex) ter tudi postavitev fizičnih ovir, ki naj bi preprečevale prihod nelegalnih migrantov (ogradi okrog španskih enklav Ceute in Melille v Alžiriji) (Doomernik in Jandl 2008c, 204–205). Tudi notranji nadzor v posameznih državah članicah je opaznejši – med vidne znake takšnega trenda spada določilo o obveznem nošenju osebne dokumenta (Belgija, Francija, Nemčija, Španija, Nizozemska) in nenapovedane kontrole in identifikacije na cesti (Francija, Velika Britanija). Prizadevanja za omejitev nelegalnih migracij so izzvala še dva trenda – vračanje migrantov nazaj v države izvora (posamezne države članice imajo to urejeno bolje kot je na nivoju EU) ter razširjenost pripornih centrov za vse, ki v državi bivajo nelegalno in čakajo na vrnitev v državo izvora. Vse bolj pogosto pa je v 'boju' z nelegalnimi migracijami vključena tudi družba držav gostiteljic; v Nemčiji in Veliki Britaniji je tako mogoče prisotnost nelegalnih imigrantov prijaviti na posebni anonimni številki (Doomernik in Jandl 2008c, 206–208). Kljub vsem novim ukrepom, ki bi preprečevali nove nelegalne migracije (vedno višje kazni za tihotapljenje ljudi in kontrola nad sklenitvijo navideznih zakonov), so delovna mesta pogosto izvzeta iz vseh kontrol, kar pomeni da je implementacija imigracijskih pravil tam izredno redka. Omenjeno je skupaj s pogosto uporabo regularizacijskih programov v posameznih državah članicah znak, da države niso popolnoma predane urejanju migracijskega področja oz. dopuščajo izjeme glede na potrebe trga dela (*ibid.*).

Prevladujoči trend migracijskih politik v EU je osredotočen predvsem na omejevanje in preprečevanje nelegalnih imigracij in hkrati na sekuritizacijo migracijskega vprašanja. Večina ukrepov, ki jih sprejemajo institucije EU in države članice, se nanaša na krepitev varnostnih ukrepov, ki segajo od ustanovitve Agencije Frontex, vzpostavitve obalnih patrolj do sporazumov o ponovnem sprejemu migrantov v države izvora in izboljšav tehnologij zaznavanja nelegalnih imigracij (Baldwin-Edwards 2006, 321). Imigranti so zreducirani na grožnjo, ki ogroža varnost 'trdnjave Evrope', ki v obliki metafore loči (in hkrati predpostavlja) tiste, ki so 'notri' in 'varni', od tistih, ki so 'zunaj' in 'čakajo ter prežijo' (Banjac 2009, 93).

»Trdnjava je /.../ postavljena ravno zato, da brani, da preprečuje vdor zunanjega, ki pa je ravno zato, ker se ga tisti, ki so notri, zavedajo, vedno hkrati tudi znotraj. /.../ /J/e konstitutivni del notranjega« (*ibid.*). Zavračanje imigrantov se posledično oblikuje »na fantazmi o obstoju zunanjega sovražnika /in/ /i/migranti se pogosto znajdejo v tej vlogi« (Pajnik in Zavratnik Zimic 2003, 6). In kar še povečuje 'občutek nevarnosti' in grožnjo, je 'sovražnikova' številnost – v medijih je moč zaznati opozorila o prenatrpanosti sprejemnih centrov, prenaseljenosti (največkrat omenjenega) otoka Lampeduse in preprosto neobvladljivi številnosti imigrantov, ki ne le, da v Evropo vstopajo nelegalno, to počnejo tudi v zelo obsežnem številu (Banjac 2011, 125).⁶¹ Ohranjanje in stopnjevanje občutka ogroženosti se ohranja tudi z vedno novimi odgovori in strategijami za odpravo problema migracij (Banjac 2006, 94). Evropska migracijska politika je tako stvar varnosti ne samo, ko je govora o kvantiteti ukrepov, ampak tudi, ko je govora o kvaliteti. Številnost ukrepov in njihova nezmožnost naslavljanja zadostne pozornosti zaščititi pravic migrantov, ki se znajdejo v neregularnem položaju, tako samo še krepi idejo t. i. trdnjave Evrope (Papagianni 2014, 380).

V kontekstu (ne)uspešnosti migracijskih politik je potrebno omeniti še dva paradoksa, ki sta neposredna posledica omenjenih politik. EU in države članice v okviru ene izmed strategij zajezitve migracij sodelujejo in pomagajo pri pospeševanju razvoja držav izvora, saj velja prepričanje, da bo z zmanjšanjem ekonomskih razlik med državami upadlo tudi število imigrantov (White 1999, 840). Vendar pa to, ironično, povzroča nastanek dodatnih okoliščin, ki spodbujajo emigracije, saj neoliberalne politike, ki jih spodbuja EU, ogrožajo politični in ekonomski razvoj magrebskih držav. Države se morajo z odprtjem ekonomij (brez pravih in primernih mehanizmov) soočiti s konkurenco na strani dobave (*'supply-side'*) in uveljaviti politike, ki najverjetneje ne bodo pronicale navzdol (*'trickle down effect'*). Za države obstaja nevarnost, da bodo postale manj stabilne in posledično manj privlačne za tuje investitorje, kar pomeni da bodo še naprej nagnjene k ohranjanju 'dobave migrantov' (*'supply push' of migration*). Drugi paradoks pa je posledica stroge regulacije in omejitve regularnih migracij, ki ju izvaja EU. Omejevanje regularnih načinov vstopa na evropsko ozemlje vpliva na povečanje neregularnih migracij – če želijo ljudje emigrirati in za to ni regularnih in zakonitih možnosti, se bodo posluževali neregularnih/nelegalnih poti vstopa v državo (Bade 2005, 503). Vse to za seboj prinese vrsto posledic, med njimi razcvet tihotapstva in trgovine z ljudmi,

⁶¹ V resnici večina imigrantov, ki emigrira iz podsaharske Afrike in želi preko magrebskih držav potovati naprej proti Zahodu, ne uspe doseči Evrope in ostane 'ujeta' v prav tako revnih magrebskih državah (Baldwin-Edwards 2006, 316).

kršitve človekovih pravic in v najslabšem primeru, ki ga lahko opazujemo tudi na Sredozemskem morju, številne smrti.

3.3.5 Migranti

V tem delu magistrske naloge bo predstavljeno življenje magrebskih emigrantov, ki jim je uspelo doseči Evropo. Kako ohranjajo stike z državo izvora in navezujejo stike z državo gostiteljico? S kakšnimi problemi in ovirami se soočajo? To je le nekaj vprašanj, na katera bom poizkušala podati odgovore.

3.3.5.1 Diaspore in stik z državo izvora

Emigranti s svojim odhodom ne vplivajo zgolj na ciljno državo ampak tudi na državo izvora oz. v prvi vrsti na kraj izvora, od koder so odšli. Z njihovim odhodom se pogoji in razmere nepovratno spremenijo (tako v državi izvora kot tudi v državi gostiteljici), rezultat pa je (pogosto) še več migrantov (Doomernik in Jandl 2008b, 22). Gre za krožno vzročnost ('*cumulative causation*'), ki jo sprožijo emigranti s pošiljanjem denarnih nakazil sorodnikom v državi izvora. Slednji si lahko na račun tega v primerjavi z okolico finančno opomorejo, medtem ko so njihovi sosedi podvrženi relativnemu pomanjkanju. Posledično se tudi sosednja gospodinjstva odločajo za to, da enega izmed članov pošljejo v tujino. In ker migracije ponavadi potekajo vzdolž ustaljenih družbenih vezi, tudi novi emigranti migrirajo v kraje, kjer že bivajo njihovi predhodniki (Massey, Goldring in Durand 1994; Massey, Durand in Malone 2002).⁶² Takšno preseljevanje je lahko zgolj začasno (z namenom izboljšanja finančne situacije), lahko pa gre za dolgoročno selitev, kjer nakazila predstavljajo trajen finančni vir družini v državi izvora, in ki lahko privede do združevanja družine v državi gostiteljici (Doomernik in Jandl 2008b, 22) ter posledičnega razvoja diaspor v državah gostiteljicah.

Razvoj diaspor in vzpostavitev stika med magrebskimi imigranti v Evropi in državami izvora je potekala različno od države do države. Medtem ko Libija in Mavretanija na tem področju še vedno zaostajata, so Alžirija, Maroko in Tunizija naredile velik razvoj, ki se je začel že z njihovo osamosvojitvijo izpod kolonialne oblasti. Po osamosvojitvi je večina emigrantov iz

⁶² Massey, Douglas S., Luin Goldring in Jorge Durand. 1994. 'Continuities in Transnational Migration: An Analysis of Nineteen Mexican Communities. *American Journal of Sociology* 99 (6): 1492–1533; in Massey, Douglas S., Jorge Durand in Nolan J. Malone. 2002. *Beyond Smoke and Mirrors: Mexican Immigration in an Era of Economic Integration*. New York: Russell Sage Foundation. V Doomernik in Jandl (2008b, 22).

teh držav prihajala iz najrevnejših in marginaliziranih delov in kljub temu, da so bili ob odhodu deležni tudi državnih spodbud (države so na tak način zmanjševale brezposelnost in notranjo politično nestabilnost), so bili po emigraciji s strani držav izvora pogosto deležni sumničavega in ignorantskega odnosa. V državah izvora so emigrante po dekolonizaciji največkrat videli kot politične nasprotnike, zato so vlade ustanovljale organizacije (t. i. *'amicales'*), katerih uradna naloga je bila zagotavljanje kulturne in socialne podpore emigrantskim delavcem (veliko teh organizacij je to tudi počelo); neuradno pa so bile te organizacije povezane z notranjimi ministrstvi in so v resnici nadzorovale delovanje in aktivnosti emigrantov (Collyer 2010, 28). V Tunizijo so se potem, ko je na oblast prišel Ben Ali, mnogi emigranti začeli vračati in pozitiven učinek, ki so ga imeli na gospodarski razvoj države, je vlado spodbudil, da je leta 1988 institucionalno uredila stik z diasporo – ustanovljena je bila Pisarna za Tunizijce v tujini (*'Office des Tunisiens à l'Etranger'*). Temu je leta 1990 sledil Maroko z ustanovitvijo Fundacije Hassana II za Maročane, ki bivajo v tujini (*'Fondation Hassan II pour les Marocains Résidant à l'Etranger'*) in leta 1994 Alžirija z odprtjem Komisije za zunanje zadeve in alžirsko skupnost na tujem (*'Commission des affaires étrangères et de la communauté algérienne à l'étranger'*) (Collyer 2010, 28–9). Glavni razlog za to spremembo v politiki so bila denarna nakazila, ki so jih emigranti pošiljali v države izvora, deloma pa tudi razvojni učinki emigrantov, ki so se vrnil nazaj v državo izvora. Danes so v vseh treh državah vezi z diasporami institucionalizirane in organi, ki so pristojni za emigrantske skupnosti, se nahajajo znotraj vlad, kar pomeni, da jim je omogočen določen vpliv na razvoj državnih politik (Collyer 2010, 29).

Kako pomembna je diaspora za Alžirijo, se kaže v stalnih prizadevanjih alžirske politike po ohranjanju stika in povezanosti z alžirsko diasporo po svetu. Aktivna vloga emigrantov v domači državi je zagotavljena z ureditvijo volilne pravice, s katero imajo pravico do glasovanja na alžirskih volitvah vse od leta 1997 (potrjeno tudi z reformo leta 2012), v Državnem ljudskem zboru (*'National People's Assembly'*) pa je 8 sedežev (od tega 4 za ženske) namenjenih predstavnikom alžirskih državljanov, ki so razseljeni po svetu. Prav tako je alžirska vlada v zadnjih nekaj letih ustanovila vrsto vladnih teles, ki se ukvarjajo ravno z izseljeniško tematiko (Migration Policy Centre 2013b, 5, 7, 10). Predstavniki države se srečujejo z alžirskimi skupnostmi po svetu in se posvetujejo o njihovi situaciji in težavah ter jih spodbujajo pri vključevanju v razvoj in integracijo v državo gostiteljico. Izvajajo tudi vrsto programov, katerih namen je ohranjanje stika z domovino in zajemajo vse od učenja nacionalne zgodovine in družbeno-kulturnih vrednot do učenja jezika in sodelovanja z

državami gostiteljicami z namenom izboljševanja priložnosti alžirskih emigrantov (Migration Policy Centre 2013b, 12). Tudi Maroko ima izredno številčno diasporo in denarna nakazila, ki jih prejema s tega naslova, predstavljajo drugi največji vir prejemkov v trdi valuti, takoj za turizmom, ki pa se praktično prav tako 'napaja' iz emigrantov, ki prihajajo v domovino na poletni dopust (Migration Policy Centre 2013č, 2). Številčnost diaspore in njena vloga v finančni strukturi Maroka sta razloga, da je ohranjanje močnih vezi z izseljenci izredno pomembna prioriteta države. Za to področje skrbi ministrstvo za maroško skupnost, ki prebiva v tujini, in migracije (*'Ministry in Charge of Maroccans Living Abroad and Migration Affairs'*), že omenjena Fundacija Hassana II za Maročane, ki bivajo v tujini ter od leta 2007 Svet maroške skupnosti, ki prebiva v tujini (*'Council of the Moroccan Community living abroad'*). Nova ustava, sprejeta junija 2011, pa med drugim zagotavlja varstvo pravic Maročanov, ki bivajo v tujini (ter tudi tujcev, ki bivajo v Maroku) in volilno pravico za vse maroške izseljence (Migration Policy Centre 2013č, 4). Revolucija leta 2011 je v Tuniziji ponovno postavila v ospredje stik z diasporo. Na volitvah je bilo 18 od 217 parlamentarnih predstavnikov izvoljenih za zastopanje tunizijskih emigrantov. Zanimanje za sodelovanje z diasporo pa sega vse od povezovanja političnih strank s tunizijskimi skupnostmi v tujini, do iniciativ civilne družbe in oblikovanja kulturnih programov za ohranjanje arabske in muslimanske identitete tunizijskih emigrantov. Oktobra 2011 je bil v okviru ministrstva za socialne zadeve ustanovljen tudi Državni sekretariat za tunizijske izseljence (*'Secrétariat d'Etat aux Migrations et aux Tunisiens à l'Etranger'*) (Migration Policy Centre 2013e, 8).

3.3.5.2 Imigrantske skupnosti

Ob gledanju televizijskih poročil in prebiranju časopisnih člankov, ki poročajo o skupinah imigrantov, ki vstopajo v Evropo preko Sredozemskega morja oz. ostajajo ujeti v migracijskih centrih, se imigrante največkrat povezuje in identificira z revščino. Pri tem se pogosto pozabi, da predvsem nelegalna migracija ni poceni in je, ne glede na kvaliteto in varnost poti, slednjo potrebno plačati. Večina neregularnih migrantov ponavadi ne izhaja iz najrevnejšega sloja družbe, saj so za pot v Evropo morali imeti možnost tako varčevanja kakor tudi zadolževanja (Historiana 2014). Največkrat gre za relativno dobro izobražene in situirane emigrante, prav tako ponavadi ne gre za 'žrtve' tihotapcev in preprodajalcev, večina med njimi se za emigracijo odloči sama (de Haas 2008, 4). Govoriti je mogoče celo o t. i. »migraciji elit« in begu pred revščino, ne iz revščine, saj največkrat emigrirajo mladi iz mestnega srednjega sloja, ki imajo univerzitetno ali poklicno izobrazbo, medtem ko najrevnejši nimajo ne denarja

za potne stroške niti informacij o potovanju (Bade 2005, 495–496).⁶³

Poler Kovačič in Erjavec (2010) se v svoji študiji ukvarjata z odgovorom na vprašanje, kako migranti ali kot jih imenujeta avtorici, 'sodobni Drugi', vidijo EU. Zanima ju, kakšne predstave imajo imigranti o EU pred imigracijo in kako se te spremenijo potem, ko dejansko zaživijo na evropskem kontinentu. V ta namen sta opravili vrsto intervjujev z imigranti iz Afrike,⁶⁴ ki trenutno bivajo v Trstu. Ugotovili sta, da imigranti Evropo dojemajo kot homogeno entiteto ter da njihova pot ni bila usmerjena proti specifični državi članici, ampak preprosto proti Evropi (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 174–175). Imigranti informacije o Evropi pred samim potovanjem pridobivajo večinoma preko treh kanalov. Prvi vir informacij so afriški mediji, ki ne le v novicah, ampak tudi in predvsem v zabavnem programu, predstavljajo idealizirano podobo Evrope (zgodbe o afriških delavcih, ki so v Evropi obogateli in se nato vrnili v domovino). Nadalje velik del pri ustvarjanju privlačnosti poti v Evropo igrajo trgovci z ljudmi in tihotapci, ki svoje 'storitve' pogosto 'oglašujejo' kar po modelu 'tri za ceno dveh' (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 175). Tretji vir informacij pa so emigranti sami, ki domačim pripovedujejo lažno zgodbo o njihovem življenju in uspehu v Evropi, saj se bojijo, da bodo v nasprotnem primeru (v kolikor povedo resnico o njihovi situaciji v Evropi) razočarali in osramotili družino (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 175–176). Po prihodu v Italijo je večina intervjuvancev spremenila mnenje in sedaj Evropo vidi kot represivno 'državo' – sami so svojo državo zapustili, da bi pobegnili nasilju, a so že na poti in nato po samem prispetju v Evropo, ponovno postali žrtve nasilja. Evropo vidijo tudi kot 'državo' modernega suženjstva in prostor izkoriščanja, ki je večje in hujše od izkoriščanja v Afriki – za njih je tretji svet postala Evropa, ne Afrika (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 176–179). Vsi intervjuvanci potrjujejo, da je Evropa do njih hladna, rasistična in nečloveška. Prav tako nihče med njimi Evrope nima za drugo domovino, kjer živijo 'po lastni volji' – v Evropi ostajajo, ker se v Afriko ne morejo vrniti revni in ker so njihove družine, ki so jim finančno pomagale pri potovanju, sedaj odvisne od njih (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 179–180).

Večina imigrantov, ki prihaja v Evropo, je moških, mlajših od 35 let, čeprav tako starost kot

⁶³ Bade (2005, 495–6) v knjigi kot vir (zapis je takšen kot ga je uporabil avtor) navaja: Nuschler, op. cit. 1994, str. 32 – 34; Hans-Joachim Hoffmann-Nowotny, »Weltmigration – eine soziologische Analyse«, v: Walter Kälin in Rupert Moser (ur.), Migrationen aus der Dritten Welt, 2. Izd., Bern, 1991, str. 31 ss.; Santel, op. cit., 1995, str. 167.

⁶⁴ Imigranti, s katerimi so bili opravljeni intervjuji, so sicer prihajali iz Eritreje (6), Somalije (5), Nigerije (3) in Sudana (3) (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 173–174) in torej ne neposredno iz držav regije Magreb, vendar je njihov pogled na problematiko in njihovo doživljanje imigracije kljub temu pomembno za namene te naloge.

spol variirata glede na državo destinacije, zgodovino migracij države izvora in migracijsko politiko države izvora in državo destinacije (Schramm 2008, 5). Več kot 50% Alžircev ima nizko stopnjo izobrazbe in so zaposleni predvsem v posredniških poklicih (tehnik, ročni delavci, prodajalci) (Migration Policy Centre 2013b, 2). Profil tunizijskih emigrantov se je v zadnjih letih izboljšal – povečuje se emigracija visoko-kvalificiranih in univerzitetno izobraženih posameznikov, ki je med leti 2005/2006 in 2009/2010 narasla iz 14,1% na 22,9% (Migration Policy Centre 2013e, 2–3). Tudi struktura emigrantov, ki prihajajo iz Maroka, se je v zadnjih 70-ih letih korenito spremenila. V času rekrutacije tuje delovne sile, ki je potekala do naftne krize v 70.-ih, so maroške imigrante predstavljali večinoma moški, ki so prihajali iz osiromašenih ruralnih območij. Učinkovitost rekrutacije v tistem času je bila vidna v akumulaciji emigrantov, ki so prihajali iz iste vasi in so imigrirali v isti kraj, kjer so živeli drug ob drugem in pogosto tudi delali v istem podjetju (EUMAGINE 2014). Po zaprtju evropskih mej za tujo delovno silo in povečanju migracij na osnovi združevanja družin, pa se je spremenil izvor in profil maroškega emigranta: iz maroških prestolnic so emigrirali mladi in izobraženi, študenti, ženske ter visoko kvalificirani delavci. Po koncu hladne vojne so maroški emigranti razširili število ciljnih držav, kar jim je omogočilo vzpostavitev transnacionalnih mrež in krožnih migracij. Pomembno vlogo so si zagotovili v trgovinskem sektorju, kjer so prav tako vzpostavili trgovske mreže, ki delujejo med evropskimi državami in državami izvora (*ibid.*). Vendarle po nekaterih podatkih njihov družbeno-ekonomski položaj temelji na nizki ravni izobrazbe (v Italiji in Španiji je takšnih emigrantov več kot 75%) in nizko-kvalificiranih poklicih (Migration Policy Centre 2013č, 1–2).

3.3.5.3 Imigranti, države gostiteljice in Evropska unija

Imigranti v stik z državo gostiteljico vstopajo preko delovnih razmerij, ki se – odvisno od načina njihovega vstopa – nahajajo v formalnem oz. neformalnem gospodarstvu, ponavadi pa dela, ki jih opravljajo, niso privlačna domači delovni sili in se nahajajo v sektorjih, kot so gradbeništvo, predelava, kmetijstvo, negovalna dela (Pajnik, Bajt in Herič 2010, 2). Države gostiteljice poskušajo legalne migrante v svojo družbo vključiti preko integracijskih politik, pri čemer tiste politike, v katerih je integracija razumljena kot dvosmerni proces, ki vodi do izenačenja priložnosti za imigrante in 'domačine', po večini ostajajo zgolj črka na papirju, brez učinkovitih mehanizmov za uspešno in hitro delovanje. Obstoječe strategije niso sposobne nasloviti specifičnih problemov in situacij, v katerih se znajdejo imigranti, med njimi so največkrat nižje izobraženi in slabše plačani delavci ter ženske (Pajnik, Bajt in Herič 2010, 2).

Integracijske politike in politike vključevanja migrantov v posamezne države članice se sicer razlikujejo. Francija se pri integraciji migrantov sooča (predvsem) z dvema težavama: prva se nanaša na vprašanje religije in verskih simbolov (znan je zakon iz leta 2004, ki prepoveduje nošnjo 'nastopaških' ('*ostentatious*') oblačil v šoli) in izpostavlja predvsem sekularizem kot eno pomembnejših vrednot; druga pa na preizkušnjo postavlja t. i. vrednoto bratstva ('*fraternite*'), saj sta družbeni prepad in etnična diskriminacija v službi, šoli, stanovanjski politiki in s strani policije vedno večja (Wihtol de Wenden 2014, 143–144). Tujci v Franciji (z izjemo državljanov drugih članic EU) na lokalnih volitvah ne morejo izvajati volilne pravice, saj je ta vezana na volitve senatorjev, na katerih imajo pravico glasovanja samo Francozi. Država se sicer trudi preko partnerstva med notranjim ministrstvom ('*Home Ministry*') in rektorjem velike mošeje v Parizu ohranjati institucionaliziran dialog predvsem z imigranti muslimanske vere (v Franciji jih živi kar 5 milijonov) (Wihtol de Wenden 2014, 144–145).

V Italiji so ostre anti-imigracijske kampanje pustile močan pečat na družbeni percepciji imigrantov. Večinski del družbe sedaj zavrača imigrante in jih dojema kot grožnjo, medtem ko se lokalne oblasti predstavljajo kot varuhi družbenega reda. Da bi izboljšali svojo podobo v javnosti, so tudi imigranti začeli s svojo kampanjo – *L'Italia sono anch' io* ('Tudi jaz sem Italija'), ki pa učinka na spremembo zakona o državljanstvu in volilni pravici na lokalnih volitvah ni imela (Ambrosini 2014, 202). V nasprotju z v javnosti prisotnimi anti-imigracijskimi kampanjami sta prisotnost in delo (tudi nelegalnih) imigrantov na področju gospodinjestev in negovalnih del ('*domestic and care work*') tolerirana tako s strani oblasti kakor tudi javnosti (Ambrosini 2014, 207). Participacija imigrantov v političnem življenju Italije je še vedno precej omejena, čeprav se v zadnjih letih ustanavljajo določena telesa, predvsem na lokalni ravni ('*Consulte comunali*' in '*Consigliere straniero aggiunt'o*'), ki lahko na sestankih občinskih uprav podajo svoja mnenja glede imigracijskih zadev, ne morejo pa glasovati in vplivati na zakonodajo. Tudi sami imigranti se pritožujejo, da so v omenjenih telesih preslabo zastopani, da imajo premalo oz. sploh nič vpliva na lokalno politiko in da pogosto sploh niso obveščeni o obstoju teh organov. Za pravice delavcev, tudi imigrantskih, po italijanski tradiciji skrbijo sindikati, vendar so v preteklih letih tudi imigranti poizkušali organizirati proteste, primer je 'dan stavke imigrantov' ('*immigrant day of strikes*') 1. marca 2010, ki pa ravno zaradi italijanske sindikalne tradicije ni bil preveč uspešen (Ambrosini 2014, 205–206).

Ena največjih ovir, s katerimi se pri integraciji soočajo imigranti v Španiji, je dostopnost

stanovanj (*'access to housing'*); pomanjkanje najemniških stanovanj in hiš ter posledično visoke najemnine pa vodijo do prezasedenosti najetih prostorov. Do nesoglasij med gostiteljsko družbo in imigrantskimi skupnostmi prihaja tudi zaradi ignoriranja družbenih problemov, ki nastajajo ob sobivanju različnih kultur v sosedskih skupnostih. Kljub vsemu imigranti postopno krepijo svojo vlogo v javnem družbenem življenju (vidno predvsem pred krizo) kot predstavniki imigrantskih skupnosti, kot del uveljavljenih političnih strank, v prostovoljnih organizacijah, sindikatih, študentskih svetih, idr. (González-Enríquez 2014, 346–8).

Družbena omrežja imigrantov iz Magreba (s poudarkom na Maroku in Alžiriji), ki so se naselili v mestu Alicante v Španiji in težave, s katerimi se soočajo, v svojem članku analizira Yolanda Aixela Cabre (2007). Po podatkih zadnjega popisa iz leta 2011 (Instituto Nacional de Estadística 2014) v Alicanteju živi 8.701 Alžircev in 29.270 Maročanov, v primerjavi s preostalimi imigrantskimi skupnostmi pa so precej opazni tudi navzven, predvsem zaradi načina oblačenja (dželaba, hidžab), prehrabnih navad (ne jejo svinjine in ne pijejo alkohola) ter običaja, da pomembne praznike, kot je ramadan, praznujejo kot skupnost (Cabre 2007, 87). Čeprav se tudi med Magrebčani razlike (Maročani večinoma emigrirajo zaradi ekonomskih razlogov, Alžirci zaradi družbeno-političnih in so bolj izobraženi), večina v Alicanteju opravlja slabo plačano delo, zaposleni pa so tako v formalnem gospodarstvu (prodaja, strežba, gradbeništvo) kot tudi v neformalnem (predvsem kmetijska in gradbeniška dela ter poulična prodaja) (*ibid.*). Negativna podoba, ki jo imajo Španci o imigrantih ('drugih'), ima dolgo zgodovino, vendar se je situacija še poslabšala s terorističnimi napadi 2001 v New Yorku, 2004 v Madridu (večina napadalcev je bila magrebskega porekla) in 2005 v Londonu. V Alicanteju so uradne oblasti začele s kampanjami, uperjenimi proti Magrebčanom, ki vedno težje dobijo službo tudi zaradi načrtnega nadomeščanja magrebske delovne sile z delovno silo iz Latinske Amerike, poleg tega pa se soočajo tudi s težavami pri iskanju stanovanja ter vpisu otrok v šole in vrtce. Domačini vse imigrante iz Magreba dojemajo kot pripadnike ene skupine/skupnosti, ki jih največkrat nazivajo kar z izrazom 'Mavri' (*'Moors'*) in le redko z 'Arabci', 'muslimani' ali 'Magrebčani'. Negativnost domačinov je osredotočena predvsem na verski aspekt imigrantov in imigracij, in zaradi vseh islamofobnih napadov, ki se odvijajo na dnevni bazi, se večina Magrebčanov počuti zavrnjene in nezaželene (Cabre 2007, 88–89). Vse to se posledično odraža v oblikovanju skupnostnih vezi med muslimani, ki prebivajo v Alicanteju, saj jim solidarnost znotraj skupine nadomešča 'praznino', ki nastane zaradi izključenosti iz družbe države gostiteljice. Kraj, kjer so se zbirali

muslimani in tudi prostor stika in komunikacije s preostalimi skupnostmi, je bil Islamski kulturni center v Alicanteju (*'Centro Cultural Islámico de Alicante'*)⁶⁵ oz. 'mošeja'. Gre za objekt, ki je bil po eni strani prostor molitve, po drugi pa je predstavljal kraj, kamor so se Magrebčani lahko zatekli po pomoč in nasvet. Storitve, ki jih je opravljal in ponujal Center, so bile namenjene tako pripadnikom magrebskih skupnosti kakor tudi Špancem. Obiskovali so ga zakonci iz mešanih zakonov, učitelji in drugi lokalni prebivalci (ki so se želeli poučiti o islamski veri) ter lokalne oblasti in policija (ki neuradno celo priznava, da je od odprtja Centra vzdušje bolj sproščeno, pojavlja pa se tudi manj konfliktov). V Centru so izvajali tudi pouk arabskega in španskega jezika, organizirali dobrodne in zbiralne akcije za tiste, ki so potrebovali pomoč ter delili hrano, ki jim jo je dal Rdeči križ (Cabre 2007, 90–92).

Na podlagi napisanega v tem poglavju je mogoče še enkrat izpostaviti, kako kompleksen fenomen so migracije ter da za njihovo upravljanje ni preprostega in enotnega recepta. Kakšen doprinos k njihovem razumevanju in analizi prinaša koncept zunanjih odnosov in ali je van der Pijlova (2007) analiza migracij zadostna, bo predstavljeno v naslednjem, sklepnem poglavju, kjer bo opravljena tudi aplikacija koncepta na izbrani primer ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU in nato podana njegova ocena. Del zaključnega poglavja pa bo namenjen razpravi o nerazrešenem problemu geopolitične realnosti in potencialnem doprinosu koncepta zunanjih odnosov k njegovi razrešitvi.

⁶⁵ Odlok o zaprtju Centra je bil sprejet že julija 2001, vendar je bila implementacija začasno zaustavljena zaradi kritik in nasprotovanj. Center so mestne oblasti kljub vsemu decembra 2005 zaprle, kot razlog so navedle delovanje brez obratovalnega dovoljenja in nezadostne varnostne ukrepe. Ker je bila s tem zaprta edina 'mošeja' v mestu, so muslimani protestirali z izvajanjem molitve na glavni mestni plaži (Cabre 2007, 91). Glede na informacije, dostopne na internetu, se zdi, da je zdaj center ponovno odprt (Islamic Finder 2014).

4 Sklepno vrednotenje koncepta načinov zunanjih odnosov s pomočjo izbranega primera

V pričujočem poglavju bo koncept načinov zunanjih odnosov ovrednoten na osnovi njegove aplikacije na izbrani primer migracij. V prvi vrsti me bo zanimalo, ali je koncept sploh mogoče aplicirati na naš primer in kakšna je njegova analitična uporabnost. Preko analize bom poizkušala odgovoriti na že v uvodu zastavljena vprašanja o pojavnosti zgodovinskih vzorcev načinov zunanjih odnosov (kje, kdaj, zakaj in v kakšni obliki se pojavljajo) in možnih posledicah, ki jih ima uporaba različnih načinov zunanjih odnosov s strani skupnosti, ki so v teh odnosih. Zaradi sistematičnosti in preglednosti analize bo primer analiziran po delih: najprej posamezni elementi, ki so ključni v načinih zunanjih odnosov (skupnost, prostor, zaščita, menjava) in nato pojavnost posameznih načinov, kot jih je mogoče identificirati na primeru. Sledila bo ocena doprinosa koncepta k diskusiji o vprašanju razumevanja političnega in mednarodnega skozi optiko marksizma ter njegova relacija do realizma. Na podlagi identifikacije posameznih elementov in načinov zunanjih odnosov in njihovi aplikaciji na primeru, bo na koncu poglavja podano sklepno vrednotenje koncepta za točno izbrani primer, na splošno in v odnosu do marksizma/realizma.

4.1 Aplikacija koncepta na izbrani primer migracij

4.1.1 Glavni elementi koncepta zunanjih odnosov na izbranem primeru migracij

4.1.1.1 Skupnost

Skupnost je kot temeljna produkcijska sila (Marx 1973, 495) tista, ki določa in podeljuje 'stopnjo tujosti' skupnostim, s katerimi stopa v odnose. V osnovi gre za eno izmed sposobnosti, ki so skupnosti na razpolago v njenem odnosu z okoljem kot takim; gre za eno izmed produkcijskih sil, ki so ji na voljo (van der Pijl 2007, 9). Sočasno s tem se poraja eden ključnih problemov, ki je hkrati tudi vzrok vsega antagonizma v odnosih med različnimi skupnostmi. Gre za percepcijo drugačnosti, ki se jo pripisuje posameznim skupnostim in pogosto temelji na osnovi bioloških razlik (rasno razlikovanje). Pri tem se pozablja, da *ethos* ni biološka kategorija (vsi ljudje smo, ne glede na to, kateri 'skupnosti' 'pripadamo', del ene, skupne, človeške vrste), ampak gre za zgodovinsko kategorijo, ki se je razvila z namenom zajemanja skupnih lastnosti ljudi, ki pripadajo neki skupini (najsaj bo to narod, narodna skupnost, pleme, ipd.) (van der Pijl 2007, 4). Naturalizacija drugačnosti in navidezno

ločevanje vrst, ki sta posledici procesa odtujene socializacije, vodita do neenakosti tako v obliki odnosov dominacije/podrejenosti kakor tudi izkoriščanja (Inayatullah in Blaney 2004, 118–119; van der Pijl 2007, 9). Proces migracij pa je tisti, ki še dodatno poudarja in izpostavlja drugačnost med skupnostmi, saj vodi pripadnike posameznih skupnosti oz. kar cele skupnosti, v prostor/območje drugih skupnosti. Drugačnost v takšnih odnosih postane še bolj kompleksna in razpršena ter tudi bolj izpostavljena (van der Pijl 2007, 4), kar je mogoče opazovati tudi v našem primeru.

Pri migracijah iz Magreba v EU je mogoče reči, da prihaja do odnosov med (vsaj) štirimi različnimi skupnostmi: skupnostmi držav gostiteljic, skupnostmi držav izvora, migrantskimi skupnostmi in skupnostjo EU kot celoto. EU, v osnovi subjekt *sui generis*, ki ga sestavlja 28 suverenih držav članic (oz. 28 različnih skupnosti, organiziranih v države, ki tudi same niso homogene), svojo (umetno ustvarjeno) 'homogeno skupnost' in (predvsem) občutek evropskega državljanstva šele oblikuje. Identiteta se vedno oblikuje v odnosu do Drugega in za ustvarjanje evropske identitete so v vlogo Drugega postavljene na eni strani Združene države Amerike (kot konkurenca) in na drugi barbarski in nelegalni imigranti (Poler Kovačič in Erjavec 2010, 171). Poleg tega, da se identiteta gradi na razlikovanju in poudarjanju, kaj vse Evropa ni in kaj vse so imigranti, ter obratno, se preko procesov integracije poizkuša oblikovati tudi skupne politike, stališča, načela in vrednote, ki bi povezovalе vse državljanе EU. Med skupne evropske vrednote, ki jih določa Lizbonska pogodba (2009, člen 1a) tako spadajo: »spoštovanje človekovega dostojanstva, svobode, demokracije, enakosti, pravne države in spoštovanja človekovih pravic«. Kljub temu se pogosto zdi, da te vrednote in pravice veljajo samo za 'prave' Evropejce, imigranti, ki prihajajo na evropska tla, so vse prepogosto deležni izkoriščanja in ravnanja, ki ni v skladu s temi načeli.

Drugi del 1a člena Lizbonske pogodbe (2009), ki pravi, da EU temelji tudi na spoštovanju pravic pripadnikov manjšin, je v kontekstu migracij enako pomemben kot prvi, a pogosto še bolj zapostavljen. Čeprav ni razvidno, ali se člen nanaša zgolj na t. i. zgodovinske (narodne, etnične, jezikovne in verske) manjšine ali velja tudi za t. i. nove manjšine, kot so pogosto poimenovane migrantske skupnosti, so v določenih državah imigranti in njihovi potomci uvrščeni v skupino etničnih manjšin (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 11). Na tej točki se v kontekstu varstva pravic manjšin pojavi vprašanje definicije manjšin, na osnovi katere je mogoče izvajati varstvo pravic pripadnikov takšne manjšine. Zaradi državocentričnosti normativnega okvirja enotna definicija termina (narodna) manjšina ne obstaja – države se kot

glavni akter pri upravljanju z manjšinami niso uspele poenotiti (Roter 2009, 121). Obstaja pa neko splošno razumevanje pojmovanja manjšin na podlagi niza konstitutivnih elementov oz. objektivnih (*de facto* obstoj posebne skupnosti, številčna podrejenost, nedominanten položaj, državljanstvo in dolgotrajni ter trdni stiki z državo bivališča) in subjektivnih (želja po ohranjanju kulture) kriterijev (Roter 2009, 136; Roter 2012). Etničnost je odvisna od dojetanja samega sebe in tega, kako te dojemajo drugi (ni objektivni kriterij – lahko se veže na jezik, kulturo, vero), zato se tudi percepcija mej med manjšino in prevladujočo skupnostjo spreminja v času migracij (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 11). Na opaženost in percepcijo neke skupnosti v državi kot (etnične) manjšine torej ne vpliva zgolj njena številčnost, ampak tudi njena drugačnost – še posebej, če je skupnost fenotipsko drugačna (npr. barva kože) ali pa so kulturne razlike tako opazne, da manjšina izstopa (npr. način oblačenja – nikab, burka, turban) (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 11). Vse to v kombinaciji z neobstojem enotne definicije državam omogoča, da zgoraj našteje konstitutivne elemente manjšine interpretirajo in upoštevajo zgolj v meri, ki zadovoljuje njihove interese, varstvu pravic migrantskih skupnosti pa se izogibajo tako, da jih uvrščajo med t. i. nove manjšine, ki jih ne zajema dozdajšnje (zgoraj opisano) razumevanje manjšin.

Zagotovo je mogoče reči, da se migrantske skupnosti iz regije Magreb od evropskih skupnosti razlikujejo tako fenotipsko kakor tudi kulturno. Vpliv na to, kako se bo imigrantska skupnost oblikovala oz. prilagodila na novo okolje, ima poleg primarnega okolja države gostiteljice tudi medetnični pritisk in obnašanje države gostiteljice do imigrantske skupnosti. Morda ravno zaradi fenotipskih in kulturnih razlik vidijo države gostiteljice imigrantske skupnosti iz Magreba kot grožnjo svojim skupnostim in načinu življenja, še posebej ko prihaja do posploševanj in enačenj imigrantov ter islamske vere s terorizmom. Študija primera družbenih omrežij imigrantov iz Magreba v Alicanteju (Cabre 2007) kot pomembnejše ovire, s katerimi se soočajo imigranti, izpostavlja ravno sovražno nastrojenost skupnosti države gostiteljice, ki je še posebej usmerjena v smeri imigrantov islamske veroizpovedi ter s tem povezano naraščajočo islamofobijo. Največkrat se takšni občutki oblikujejo zaradi percepcije drugačnosti in očitkov, da se imigranti ne integrirajo v družbe držav gostiteljic (ker še vedno prakticirajo islam, se drugače oblačijo, prehranjujejo, itd.). Žal ima takšno obnašanje na imigrantske skupnosti pogosto raven obraten učinek – imigranti se, soočeni s takimi očitki, nezaželeni in izolirani iz družbe, pogosto obrnejo nazaj proti državam izvora in tistim elementom, ki jim dajejo občutek pripadnosti in okrog katerih lahko oblikujejo svojo identiteto. V primeru imigrantov iz magrebskih držav je eden takih elementov zagotovo vera,

ki pa je hkrati tudi eden izmed bolj ločevalnih (*'dividing'*) elementov v odnosu z gostiteljskimi skupnostmi, kjer povečini prevladuje krščanska tradicija. Med razloge, zakaj imigrantska skupnost ohranja tujost oz. distanco do gostiteljske skupnosti, spada tudi želja oz. mit o vrnitvi nazaj v državo izvora. Ideja, da je selitev zgolj začasna in zato ni potrebna popolna asimilacija v novo družbo ter ohranjanje močnih stikov z domovino, so torej lahko dodatna ovira pri vključevanju imigrantske skupnosti v državo gostiteljico. Na tej točki je potrebno razumevanje obeh vpletenih strani. Države gostiteljice si (upravičeno) želijo integracijo imigrantov v svojo družbo, vendar pa se to ne bi smelo enačiti z asimilacijo. Multikulturalizem ne bi smel biti opuščen zgolj zato, ker se določeni posamezniki oz. skupine posameznikov ne želijo integrirati. Za imigrante, ki zapuščajo za sabo vse, kar poznajo, so v novem okolju običaji, tradicija in vera pogosto edino, kar jim omogoča neko določeno strukturo in oporo. Ohranjanje tega zato ne bi smel biti temelj za izključevanje in sovraštvo. Kljub temu bi morali imigranti razumeti, da so s selitvijo implicitno pristali na določene spremembe, ki bi jih morali vzeti v zakup in se nanje prilagoditi ter spoštovati kulturo, običaje in pravni red države gostiteljice.

4.1.1.2 Prostor (ozemlje)

Ko govorimo o prostoru v odnosu med imigrantskimi skupnostmi in državami sprejemnicami, je jasno, da pri tem ni mišljen dejanski prostor in ozemlje, saj so meje držav določene. Govora je predvsem o družbenem prostoru, ki si ga morajo imigrantske skupnosti šele prisvojiti, medtem ko ga želi država gostiteljica ohraniti zase. 'Boj' za tak prostor se lahko odvija na več področjih oz. nivojih. Evropske države se zagotovo najbolj bojijo, da bi imigrantske skupnosti pridobivale na družbenem prostoru in bi njihov način življenja začel spodkopavati zahodni način življenja, ki prevladuje v Evropi. Ta aspekt je zato neločljivo povezan z zaščito ter tudi menjava, o katerih bo govora v nadaljevanju. Glede na to, da evropske države potrebujejo imigrantsko delovno silo, magrebske države pa denarna nakazila, ki jih pošiljajo diaspore, se zdi, da bi tako enim kot drugim najbolj ustrezalo, če bi imigrantske skupnosti v evropskih državah (tiho) zasedle 'prostor', ki v javnosti ne bo viden na prvi pogled, prevzele opravljanje del, ki jih Evropejci ne želimo opravljati in pošiljale presežek denarja nazaj v države izvora ter podpirale še tamkajšnjo ekonomijo.

Dejanski prostor oz. ozemlje se v delovanju imigrantske politike v EU določa v obliki conske strukture ozemlja, ki spominja na tisto, ki je bila v veljavi v času nomadskega/imperialnega

načina zunanjih odnosov. Conska struktura se tako deli na center (tudi del ostrčja) in periferijo. Periferne države so v zaščiti pred imigranti ključne, saj celotna zadeva deluje na osnovi preprečevanja vstopa 'sovražnika' v sam center. Države članice znotraj EU ozemlja (center) namreč zaradi izbrisa notranjih mej nimajo več primarnega nadzora nad tem, kdo vstopa v schengensko območje; za to so sedaj rekrutirane mejne, periferne države in tudi že države izvora. Obramba in zaščita pred migranti se torej ne izvajata le na Sredozemskem morju in v državah članicah, ki so na mejah EU, ampak se jih tudi izloča in se ju opravlja že na ozemljih samih držav izvora.

4.1.1.3 Zaščita

V odnosu imigrantskih skupnosti in držav gostiteljic smo v kontekstu zaščite soočeni na eni strani z različnimi načini zaščite in na drugi, z različnimi 'predmeti' zaščite. Ko van der Pijl (2007) govori o zaščiti v kontekstu zunanjih odnosov, slednjo iz (osnovne) zaščite prostora/ozemlja razširi na vrsto aktivnosti, s katerimi poizkuša skupnost, poleg ozemlja, obdržati tudi svoj način življenja ali sektor, v katerem dominira (van der Pijl 2007, 21). V izbranem primeru migracij imamo opravka z odnosi med skupnostmi, katerih ena prednostnih nalog je (vsaj na prvi pogled) zaščita lastnega načina življenja. Na eni strani je evropski, Zahodni način življenja (gre za glavno značilnost t. i. angleško-govorečega, Zahodnega ostrčja), na drugi pa imamo imigrantske skupnosti, ki, ne samo, da izhajajo iz t. i. držav zasledovalk, imajo tudi dolgo zgodovino islamske tradicije, ki je v nasprotju s krščansko tradicijo Zahoda. V odnosih med tako različnimi skupnostmi se zdi zaščita načina življenja ena ključnih prioritet.

Na evropski strani se občutek nujnosti zaščite evropskega (zahodnega) načina življenja in evropskih (zahodnih) vrednot povečuje na račun politik sekuritizacije in ustvarjanja (pogosto) umetnega občutka ogroženosti. Tudi mediji s svojimi poročanji o trumah imigrantov, ki poizkušajo priti v Evropo, in bolj pogosto kot ne izpostavljanju negativnih zgodb imigrantov, ne pomagajo pri zmanjševanju ksenofobije in diskriminacije. Predvsem po terorističnih napadih (2001 – New York, 2004 – Madrid, 2005 – London) se je odnos do muslimanskih imigrantov močno spremenil. Vse pogosteje prihaja tudi do zamenljivosti izrazov 'musliman' in 'terorist' (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 11). Na Švedskem je bilo glede na rezultate neke raziskave, kar 44% vprašanih v anketi, žrtev verbalnih napadov v stilu 'terorist',

'bin Laden', 'Pojdi domov!' (Larson 2005, 32).⁶⁶ Zagotovo pa se bo odnos do imigrantov, in še posebej do imigrantov islamske veroizpovedi, še dodatno zaostрил po napadih v Parizu januarja letos.

V kontekstu imigracij iz regije Magreb je potrebno izpostaviti tudi naraščajoči problem nacionalizma v evropskih državah, ki je v odnosu do naraščajoče islamofobije pogosto predstavljen kot zaščitni mehanizem. Borochoy (1972, 140)⁶⁷ pravi, da se problem nacionalnosti pojavi, ko je razvoj produkcijskih sil nacionalnosti v konfliktu s stanjem pogojev produkcije. V evropskih državah in Evropski uniji kot taki je mogoče videti razvoj nacionalizma in nacionalne pripadnosti na osnovi paradigme o homogeni skupnosti in izločeni tujosti, kar pa ne zadovoljuje nujnih pogojev produkcije za preživetje. Zaradi upada rojstev je za preživetje nujno potrebna tuja delovna sila, kar v osnovi pomeni, da je potrebno tujosti ponovno odpreti vrata. To ustvarja problem in trenja, saj se pozablja, da tujost ni bila nikoli popolnoma izločena in da so popolnoma homogene skupnosti zgolj mit, ki služi poenotenju skupnosti (ne glede na to, v kakšni obliki je organizirana). Evropske države želijo 'drugačnost' in 'tujost' imigrantov s procesi integracije in asimilacije čim bolj odpraviti oz. prikriti, da vsaj ne bo vidna 'na prvi pogled'. Na takšen način je mogoče razumeti tudi prepoved nošenja pokrival, ki zakrivajo obraz (mednje spadajo tudi burke in nikab), ki jo je sprejela Francija in je bila potrjena tudi na Evropskem sodišču za človekove pravice (2014). Francija je med svojimi argumenti navajala nujnost prepovedi zaradi zagotavljanja enakosti spolov, človekovih pravic in spoštovanja ter zagotavljanja človekovega dostojanstva (Politikis 2014). Odločitev naj bi bila torej sprejeta na osnovi spoštovanja pogojev, ki omogočajo skupno življenje, vendar je takšno prepoved prav tako mogoče razumeti kot poizkus odstranitve vidnih znakov prisotnosti drugačne/tuje skupnosti znotraj države.

Zaščita, ki jo izvajajo EU in države gostiteljice, pa se ne izvaja zgolj, ko so imigrantske skupnosti že znotraj evropskih skupnosti in je potrebno 'ščititi' evropski način življenja. Izvaja se tudi precej bolj vidna in dejanska zaščita ozemlja, ki se kaže pri omejevanju migracij in prehodu tujcev preko zunanjih meja EU. Prvi vidni znak takšne zaščite se niti ne izvaja na evropskih tleh, ampak kar na afriškem kontinentu, kjer sta okrog enklav Ceute in Melille postavljeni več metrov visoki ograji, katerih namen je fizična preprečitev prečkanja

⁶⁶ Larson, Göran. 2005. The impact of global conflicts on local contexts: Muslims in Sweden afer 9/11 – the rise of islamophobia or new possibilities? *Islam and Christian-Muslim Relations* 16 (1): 29-42. V Cabre (2007, 99).

⁶⁷ Borochoy, Ber. 1972. *Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Problem*. Westport, Conn.: Greenwood Press. V van der Pijl (2007, 21).

imigrantov na evropska tla. Drugi pa se kaže v ladijskih patroljah na Sredozemskem morju, ki pa so vedno pogostejše postavljene v dvojno vlogo: (1) preprečujejo oz. zavračajo ladje z imigranti, še preden prispejo na evropske obale; (2) rešujejo (in s tem ščitijo) življenja imigrantov, ki se znajdejo v nevarnosti. Do zaščite evropskega ozemlja in načina življenja ter omejevanja imigracij pa ne prihaja več zgolj na dejanski meji, ampak je tudi ta dejavnost potisnjena v magrebske države, ki morajo same omejevati prehod in odhod imigrantov na evropski kontinent. Pokazatelji zaščite na evropskem ozemlju pa so zagotovo tudi centri za migrante, kontrole osebnih dokumentov, celo možnost anonimne prijave nelegalnih imigrantov.

4.1.1.4 Menjava

Podobno kot pri prostoru in zaščiti, je eno izmed področij, na katerem poteka menjava med imigrantskimi skupnostmi in državami gostiteljicami tudi kultura in način življenja. Za države članice EU, ki delujejo v načinu suverene enakosti, je širitev nacionalne kulture eden izmed glavnih vzorcev menjave. Svoj način življenja in kulturo, ki jo želijo ohranjati, pa v Evropo prinašajo tudi imigrantske skupnosti. Jasno je, da bo ob sobivanju skupnosti z različnimi kulturami prihajalo do prelivanja in 'menjave' med njimi, vendar evropska družba (in pogosto tudi posamezne imigrantske skupnosti) ni pripravljena na takšno (medsebojno) menjavo. V suverenem načinu zunanjih odnosov, preko katerega operirajo države članice in (v določeni meri tudi) EU, širjenje nacionalne kulture poteka iz angleško-govorečega osrčja v smeri držav izzivalk (van der Pijl 2007, 24), in ne obratno.

Na točki menjave so EU in države članice zagotovo v boljšem položaju kot imigrantske skupnosti in tudi države izvora. S pozicije moči so tako vize in vizna politika eden glavnih 'korenčkov' v odnosu z državami izvora, ki ga izrabljajo za dosego svojih ciljev (Papagianni 2014, 382). Premoč držav gostiteljic se kaže tudi, ko je predmet menjave delo oz. delovna sila. V želji, da ostanejo v Evropi, so imigranti pripravljene pristati na opravljanje slabo plačanega dela, ki se pogosto izvaja v težkih razmerah in ga Evropejci ne želimo opravljati. V želji po boljšem življenju in zaščiti so pripravljene pristati tudi na izkoriščanje, česar se evropske države zavedajo, po drugi strani pa so evropske družbe pripravljene na t. i. suspenz tujosti, vsaj dokler je delovna sila poceni in ne povzroča preveč težav z domačo skupnostjo (gostiteljico). To se kaže tudi v pasivnosti in zadržanosti evropskih držav in EU kot celote, ko je potrebno sprejemati bolj ostre ukrepe proti delu na črno in neregularnim imigracijam.

Podobno si tudi magrebske države ne prizadevajo pretirano za zaustavitev toka emigracij, saj so denarna nakazila diaspor velik finančni vir za te države.

4.1.2 Identifikacija in analiza posameznih načinov zunanjih odnosov na izbranem primeru migracij

Države članice EU – države gostiteljice, in države izvora – magrebske države, delujejo na osnovi načina suverene enakosti. Gre za suverene države, ki imajo ekskluzivno ozemeljsko pristojnost in delujejo na predpostavki, da je tujost izključena iz države. Države gostiteljice in njihove skupnosti zato imigrante vidijo kot nevarnost njihovi enotnosti in obenem (ironično) pozabljajo, da imigrantsko delo pravzaprav potrebujejo, v kolikor želijo ohranjati svoj način življenja, ki ga hkrati želijo zaščititi pred imigrantskim vplivom. EU na točki ozemlja deluje po eni strani na osnovi načina suverene enakosti, predvsem z oblikovanjem schengenskega območja, nad katerim izvaja suvereno pristojnost; medtem ko po drugi strani uporablja tudi elemente, ki spadajo v način imperija. Pri tem je mišljena predvsem conska struktura delitve ozemlja (center – periferija) in oblikovanje neke vrste zaščitnega območja (*'buffer zone'*) okrog EU, kamor je mogoče uvrstiti Sredozemsko morje, kjer evropske ladje prestrezajo imigrante in jih pogosto tudi vračajo nazaj v magrebske države. Med poizkuse oblikovanja zaščitnega območja je treba uvrstiti tudi sklepanje sporazumov o vračanju imigrantov, ki jih države članice EU sklepajo z magrebskimi državami.

Za imigrantske skupnosti v Evropi lahko rečemo, da v odnosu do ozemlja delujejo na osnovi tako plemenskega kakor tudi nomadskega načina zunanjih odnosov. Za primarne skupnosti je bila navezanost oz. posedovanje določenega ozemlja odvisna od *totem*-a, ključen vir upravičenosti do prisotnosti neke skupnosti na določenem ozemlju pa je bila njena vez s predniki (van der Pijl 24, 45). Vezanost na preteklost in prednike je vidna tudi pri imigrantskih skupnostih, še posebej pri migracijah v obdobju po dekolonizaciji. Emigranti iz magrebskih držav so se selili predvsem v bivše kolonizatorke (klasičen primer za to so migracije iz Alžirije v Francijo), prav tako pa so tudi evropske države uradno rekrutacijo delavcev iz tujine vodile na osnovi preteklih kolonialnih vezi (Velika Britanija, Nizozemska, Francija, Belgija) (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 2). Nadalje se navezanost na oz. pomen prednikov in s tem tudi sled zgodovinskega načina zunanjih odnosov v moderni obliki kaže tudi na strani držav sprejemnic, predvsem ko je govora o podeljevanju državljanstva, ki se ga lahko podeli na podlagi države rojstva oz. kraja rojstva (*'ius soli'*) ali na podlagi genealoškega oz.

sorodstvenega izvora (*'ius sanguinis'*), ki upošteva prednike – državljanstvo staršev in starih staršev (Triandafyllidou, Gropas in Vogel 2014, 9). Nomadski način pa lahko identificiramo pri oblikovanju imigrantskih diaspor v državah gostiteljicah, ki tako kot v času imperijev trgovske diaspore vzdržujejo distanco do skupnosti gostiteljice in ohranjajo svojo kulturo, jezik in verske prakse.

Nemogoče je reči, da katerakoli posamezna skupnost, ki jo obravnavamo v našem primeru, deluje zgolj na osnovi enega izmed načinov zunanjih odnosov. Prevladujoči način je nedvomno način suverene enakosti, če ne zaradi drugega, že samo zato, ker imajo skupnosti, organizirane v države, premoč nad vsemi ostalimi skupnostmi, saj trenutna organizacija sveta temelji na suverenosti in ozemeljski ločenosti držav. Vendar pa takšna razdelitev sveta še ne predpostavlja, da se ne bodo sčasoma oblikovale nove skupnosti, še posebej zato, ker tudi trenutna razdeljenost sveta ne temelji na homogenih skupnostih. In te nove skupnosti bodo prav tako iskale svoj prostor, znotraj katerega bodo lahko delovale in se razvijale. Med takšne skupnosti zagotovo spadajo migrantske skupnosti, ki zaradi apriorne podrejenosti, ki je posledica sistemske ureditve, ne morejo delovati na osnovi načina suverene enakosti, kot ga predpostavlja van der Pijl (2007). Iz tega izhaja, da je njihovo delovanje osnovano na drugem načinu, ki pa, kot kaže analiza, ni zgolj plemenski, ampak vsebuje tudi elemente nomadskega načina zunanjih odnosov. Prav tako skupnosti, organizirane v države, ne delujejo zgolj na osnovi načina suverene enakosti, ampak še vedno ohranjajo elemente preteklih načinov ter se hkrati že premikajo proti novemu načinu oz. se vsaj del elementov načina globalnega vladovanja že vidi (sem lahko štejemo organizirane policijske akcije in EUROPOL znotraj EU).

4.2 Koncept načinov zunanjih odnosov ter vprašanje 'političnega' in 'mednarodnega'

Obravnavani koncept načinov zunanjih odnosov ne razreši marksističnega paradoksa, ki je bil predstavljen v prvem delu naloge. Van der Pijl (2007) v svoji postavitvi koncepta izhaja iz skupnosti, ki predstavlja temeljno enoto, ter nasprotja med skupno človečnostjo in ločenimi skupnostmi, ki so predpogoj, da sploh prihaja do (zunanjih) odnosov, kot jih preučuje. Razlog za nastanek oz. oblikovanje ločenih skupnosti pripisuje tudi geografiji oz. okolju, v katerem se skupnosti razvijajo – primarno okolje (geografija) in medetnični pritisk sta glavna vpliva

pri oblikovanju posamezne skupnosti (Shirokogorov 1979, 12). Medetnični pritisk pa je prav tako odvisen od geografije – podobni geografski pogoji so omejeni na manjša območja, kar pomeni, da se nanje najbolje prilagodi omejeno število skupnosti, ki živijo na tem območju. Te skupnosti se zato razlikujejo od skupnosti, ki živijo na območju z drugačnimi geografskimi pogoji, nadalje pa stik med tako različno razvitimi in prilagojenimi skupnostmi še dodatno vpliva na njihov razvoj. Boročov (1972, 137)⁶⁸ za produkcijske sile pravi, da so odvisne od naravnih pogojev, od geografije, in ker je prva produkcijska sila skupnost, je tudi njen razvoj odvisen od geografskih danosti, ki niso povsod enake. Na podlagi tega je mogoče skleniti, da van der Pijl (2007) povezuje elemente marksizma s političnim realizmom in pristaja na realistično predpostavko o obstoju različnih skupnosti, ker je zanj ravno napetost med skupno človečnostjo vseh skupnosti in (ozemeljsko) ločenostjo teh istih skupnosti (skupaj z produkcijskimi silami, ki jih ima posamezna skupnost na voljo), *modus operandi* zunanjih odnosov, kot jih sam razume (van der Pijl 2007, 31).

Povezovanje marksizma in klasičnega realizma v teoriji mednarodnih odnosov izpostavlja tudi Lovec (2013, 282): »/.../ /Klasični realizem/ namreč s pomočjo kritične politične ekonomije dobiva podlago, ki omogoča njegov razvoj v smeri izvornih problemov in domnev Carra in Morgenthaua, kritična politična ekonomija pa s širitvijo v odnose med državami dobiva ustrezno nadgradnjo, ki omogoča njeno celovito uporabo v poznem 19. in 20. stoletju kot obdobju moderne države kot osrednje politične tvorbe.« Carr (1987)⁶⁹ in Morgenthau (1995)⁷⁰ namreč »/dopolnita/ Marxovo razlago prerazporejanja⁷¹ kot posledico tržnih odnosov z razlago prerazporejanja na primeru empiričnega predmeta meddržavnih odnosov« (Lovec 2013, 84–85). Opažata namreč, da »liberalne institucije v meddržavnih odnosih vodijo k relativnim koristim posameznih skupin organiziranih v države« (Morgenthau 1994, 114),⁷² rezultate takšnih koristi pa pojasnjujeta z »obstojem moči v družbenih odnosih, ki vodijo v ravnanje, usmerjeno h koncentraciji teh sredstev« (Carr 1978, 62; Morgenthau 1994, 79).⁷³ Če je prerazporejanje od dela h kapitalu nujno zaradi reprodukcije kapitala, ki potem zahteva

⁶⁸ Boročov, Ber. 1972. *Nationalism and the Class Struggle: A Marxian Approach to the Jewish Problem*. Westport, Conn.: Greenwood Press. V van der Pijl (2007, 20).

⁶⁹ Carr, Edward Hallett. 1978. *The 20 years crisis 1919-1939. An introduction to the study of international relations*. London: The Macmillan press. V Lovec (2013, 84).

⁷⁰ Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS. V Lovec (2013, 84).

⁷¹ Gre za prerazporejanje družbenih virov od dela h kapitalu (Lovec 2013, 282).

⁷² Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS. V Lovec (2013, 279).

⁷³ Morgenthau, Hans. 1995. *Politika med narodi*. Ljubljana: DZS in Carr, Edward Hallett. 1978. *The 20 years crisis 1919-1939. An introduction to the study of international relations*. London: The Macmillan press. V Lovec (2013, 84).

nadaljno prerazporejanje (Lovec 2013, 74), potem je »prerazporejanje sredstev od držav z manjšim obiljem kapitala k državam z večjim obiljem kapitala«, ki je »posledic/a/koncentracije posameznih virov kot sredstev moči« in vpliva »na oblikovanje ravnotežij moči kot celote« (Lovec 2013, 84), mogoče razumeti kot nujno za reprodukcijo razmerij med državami, ki so članice osrčja ali centra in državami zasledovalkami oz. perifernimi državami.

Način globalnega vladovanja, kot ga je razvil van der Pijl (2007, 199–200), na točki poselitve prostora oz. ozemlja predpostavlja multiplikacijo suverenih območij, ki ne zajemajo več zgolj skupnosti, organiziranih v države, ampak lahko sežejo ožje (manjšine, kulturno avtonomne skupnosti) ali širše (subregionalne države, supra-nacionalne demokratične skupnosti, Združeni narodi), medtem ko bi zaščita temeljila na multilateralnem varnostnem okvirju (na eni strani sistem kolektivne varnosti, na drugi policijske akcije). Če to primerjamo s cilji, ki jih zasleduje marksistična teorija, dolgoročni cilj – enotnost človeštva ni dosežen, nasprotno, predpostavlja se še dodatna multiplikacija ločenih enot, s čimer se še širi koncept zasebne lastnine v kontekstu 'lastništva' ozemlja (kot je opisano v poglavju 2.2), kar posledično pomeni, da kapitalistična dinamika ostaja. In s tem ostaja tudi antagonizem, zato tudi srednjeročni cilj ni izpolnjen – ločenost skupnosti, med katerimi ni več antagonizma. Da avtor predpostavlja obstoj antagonizma, je razvidno iz ohranjanja zaščitnih funkcij znotraj načina globalnega vladovanja. Hkrati že sama vključitev zaščite kot enega izmed temeljnih vzorcev načinov zunanjih odnosov kaže na avtorjevo sprejemanje še ene izmed realističnih predpostavk – da so mednarodne zadeve v osnovi konfliktne (Gilpin 1986, 304).

4.3 Ovrednotenje koncepta načinov zunanjih odnosov in sklep

Van der Pijl (2007, 2010, 2014) je koncept razvil v treh knjigah, in če je prva knjiga namenjena sami razlagi in analizi delovanja koncepta načina zunanjih odnosov, in druga knjiga podkrepi prvo, s tem ko v zgodbo vpelje tudi vlogo mita in religij, je zadnji, tretji del trilogije težje razumeti kot del enotne zgodbe. Zadnja knjiga se ukvarja s prevladujočim načinom zunanjih odnosov, načinom suverene enakosti oz. je v celoti namenjena disciplini mednarodnih odnosov, ki se je razvila na Zahodu in je 'v službi' angleško-govorečega osrčja ter tudi sama pomaga pri perpetuaciji obstoječega sistema. Ideja in logika te tretje knjige sta sicer razumljivi, vendar v oči zbode, da koncept načinov zunanjih odnosov v celi knjigi (kljub naslovu *The Discipline of Western Supremacy: Modes of Foreign Relations and Political Economy, Volume III*) skorajda ni omenjen. Dodatna kritika knjige se nanaša na migracije,

kot so obravnavane v tem delu in so v prvi knjigi omenjene šele na koncu, in bolj kot ne, služijo za prikaz vračanja preteklih načinov zunanjih odnosov v sedanjost. Migracije v kontekstu selitve plemen, nomadov, osvajanja novih ozemelj, so sicer del prikaza zgodovinskega razvoja koncepta, vendar pa se migracije in migranti kot samostojna skupnost pojavijo šele ob koncu knjige, ko želi avtor koncept aktualizirati in dejansko ponazoriti načelo načinov zunanjih odnosov.

Na vprašanje, ali je koncept načinov zunanjih odnosov ustrezen za analizo izbranega primera ekonomskih migracij iz regije Magreb v EU, je mogoče le delno odgovoriti pritrdilno. Zagotovo poznavanje logike koncepta in posameznih temeljnih elementov omogoča neko dodatno širino, s katero je mogoče natančneje analizirati in razumeti primer. Vendar pa za poznavanje določenih elementov, ki to omogočajo in so del koncepta – skupnost, identiteta, *etnos*, navidezno ločevanje vrst, idr., niti ni potreben sam koncept, saj so bili posamezni elementi že pred tem razviti vsak zase. Za sam primer migracij koncept omogoča razumevanje oblikovanja identitet in *etnosa* ter obnašanja posameznih skupnosti, še posebej, ko je govora o zaščiti njihovega načina življenja. Dodatno je zaradi razumevanja, kako so v času imperijev lahko izključili tujost in opravljali menjavo, mogoče razumeti dualnost evropskega obnašanja do imigrantov. Dokler je govora o menjavi, ki poteka na relaciji 'poceni' imigrantske delavne sile v zameno za življenje v Evropi, se zdi, da tujost ni problematična. Slednja postane izpostavljena in se prelevi v pereč problem, ko pridemo do menjave oz. zaščite načina življenja. Ob aplikaciji koncepta in analizi izbranega primera ostaja pomislek, ali so določeni vzorci in načini zunanjih odnosov dejansko vidni v odnosih in delovanju posameznih skupnosti ali pa gre preprosto za iskanje tistih elementov, ki ustrezajo konceptu in posameznim načinom zunanjih odnosov in posledično le za potrjevanje oz. zavračanje koncepta.

Koncept načinov zunanjih odnosov je torej na izbranem primeru uporaben le delno, kot samostojen element pa ima prav tako kar nekaj pomanjkljivosti. Kar je razvidno iz razumevanja koncepta in je še kako aktualno tudi v kontekstu migracij iz regije Magreb v EU in njenem soočanju s to problematiko je, da so vsak sistem in red (*'order'*) ter vsaka ideologija podvrženi spremembi in bodo na neki točki začeli razpadati. Prav to se trenutno dogaja Zahodu, katerega domet ter nadzor upadata in se v svetu ponovno bolj izpostavljajo različne tradicije in tipi različnih družb (van der Pijl 2007, vii, 2). Ker so tako države članice, EU kot celota ter tudi magrebske države v precejšnji meri odvisne od i(e)migrantskega dela, i

bilo potrebno k zadevi pristopati precej bolj sistematično in odločno. Na eni strani je potrebno urediti vzroke, ki silijo migrante v selitev, še posebej tiste, ki so se v begu pred opustošenjem v državi izvora in v želji po boljšem življenju pripravljene podati na tvegano pot preko Sredozemskega morja. Na drugi strani pa se morajo države članice in EU kot celota soočiti z dejstvom, da brez tujega dela ne bo šlo in temu ustrezno tudi urediti področje migracij. Nelegalne in neregularne migracije bodo prisotne, vendar jih je mogoče s primerno urejenim sistemom zmanjšati, pri čemer vračanje ladij, polnih nelegalnih imigrantov nazaj v države izvora ni rešitev. Dodatno je v luči dejstva, da je tuja delovna sila v Evropi nujna, potrebno, poleg integracije imigrantov, vzgajati in izobraževati tudi skupnosti držav gostiteljic, saj bo v nasprotnem primeru, zaradi nepoznavanja in ignorance, porast ekstremnih nacionalizmov in islamofobije še večji.

Kot pozitivno je pri van der Pijl-ovem (2007) razvoju koncepta načinov zunanjih odnosov potrebno izpostaviti enega njegovih temeljnih poudarkov, in sicer, da je 'mednarodno' zgolj zgodovinsko specifično in da so mogoče tudi drugačne oblike odnosov med posameznimi skupnostmi. Z vpeljavo koncepta navideznega ločevanja vrst in nasprotja med skupno človečnostjo in ločenimi skupnostmi v središče odnosov med skupnostmi, nedvomno doda dodano vrednost k razumevanju antagonizma, ki smo mu priča. Vendar pa ravno s postavitvijo skupnosti v središče koncepta pristane na horizontalno delitev človeštva ter s tem na temeljno realistično predpostavko o obstoju več skupnosti. S postavitvijo antagonizma v središče prav tako še dodatno podpira realistično trditev o konfliktnosti mednarodnih zadev, vendar pri tem naredi korak naprej, saj kot zunanje odnose obravnava tudi odnose med skupnostmi, ki niso nujno razmejene z nacionalno mejo, ampak predvsem na temeljih percepcije tujosti. Kljub vsemu s tem nismo nič bližje odgovoru, kako naj na Marxu utemeljene teorije razumejo in obravnavajo geopolitiko in problematiko 'mednarodnega', ne da bi, tako kot se je to zgodilo van der Pijl-u (2007), v končni fazi vseeno pristale na realističnih predpostavkah.

V kontekstu odnosa med marksizmom in političnim realizmom je potrebno omeniti tudi pomemben premik znotraj discipline mednarodnih odnosov, ki se zgodi od varnostne problematike k politični ekonomiji. Politični realizem in geopolitika sta namreč izhodiščno usmerjena na meddržavno – varnostno problematiko, medtem ko z novim pristopom osnova postane globalna politična ekonomija. Strange (1994, 218) tako trdi, da je širitev klasičnega razumevanja polja politike in akterjev, ki delujejo v njej ter odkrivanje, kdo in kako izvaja moč z namenom vplivanja na rezultate, glavni cilj študija mednarodne politične ekonomije

namesto mednarodnih odnosov. Mednarodna politična ekonomija tako ne bi smela biti poddisciplina mednarodnih odnosov, ampak ravno obratno. Z razvojem polja mednarodne politične ekonomije so bile izzvane tudi določene ontologije realizma o pomembnosti ekonomskih odnosov, vlogi in zmožnostih vojaške sile pri razreševanju določenih problemov med industrializiranimi državami in vlogi nedržavnih akterjev (Ravenhill 2008, 540–1). Glede na omenjeno, je torej prispevek van der Pijla (2007, 2014), ne glede na to, da s svojim konceptom ne uspe razrešiti marksistične dileme, pomemben na točki, ki širi državocentrično razumljene zunanje (mednarodne) odnose na odnose med posameznimi skupnostmi (vključitev nedržavnih akterjev – skupnosti). Prav tako s prikazom odnosa med angleško-govorečim osrčjem in državami zasledovalkami določa širši okvir znotraj katerega se ti odnosi odvijajo – bodisi akademski (npr. v znanosti o mednarodnih odnosih) bodisi v praksi (mednarodne politike oz. politične ekonomije).

Nobena teorija, naj bo marksistična, realistična ali katerakoli druga, ne more rešiti realnih problemov ljudi, ki so posledica geopolitične razdeljenosti sveta in načina suverene enakosti. Vendar pa je moč teorij (in konceptov) v tem, da nam omogočajo pogled na določen problem skozi lečo različnih predstav in predpostavk ter na tak način odpirajo možnosti zamišljanja drugačnih (boljših) rešitev. Tako kot je enotnost človeštva končni cilj marksistične misli, se tudi v realistični poziciji skriva upanje, da bo razum nekega dne prevzel nadzor nad strastmi (Gilpin 1986, 321), ki obvladujejo posameznike in njihova dejanja. Do tedaj pa je potrebno spoštovanje in razumevanje drugih, tistih, ki se nam na prvi pogled zdijo drugačni; razumevanje, da so posamezniki tisti, ki počnejo (negativne) stvari in jih zato ni mogoče posploševati na celotne skupnosti in narode, in zavedanje, da smo vsi ljudje, pripadniki iste vrste, ne glede na raso, spol, nacionalnost, vero, in druge karakteristike in prepričanja, ki nas ločujejo in imamo zato pravico do človeka vrednega življenja.

5 Literatura

- Althusser, Louis. 2000. *Izbrani spisi*. Ljubljana: Založba *cf.
- Ambrosini, Maurizio. 2014. Italy. V *European Immigration. A Sourcebook*, ur. Triandafyllidou, Anna in Ruby Gropas: 199–210. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing.
- Amsterdamska pogodba, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji, Pogodbe o ustanovitvi evropskih skupnosti in nekatere z njimi povezane akte*. 1997. Dostopno prek: http://www.svz.gov.si/fileadmin/svz.gov.si/pageuploads/Primarna_zakonodaja/Amsterdamska.pdf (14. februar 2014).
- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London, New York: Verso.
- Araujo, Sandra Gil. 2011. *Libya and EU migration policy*. Dostopno prek: http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/cbcd725ca060c68a46d3631499cc8de2.pdf (19. november 2014).
- Attardo, Antonella C. 2014a. Spain. Immigration law and policy. *Legislationline*. Dostopno prek: <http://www.legislationline.org/topics/country/2/topic/10/subtopic/33> (28. november 2014).
- 2014b. France. Immigration law and policy. *Legislationline*. Dostopno prek: <http://www.legislationline.org/topics/country/30/topic/10/subtopic/33> (29. oktober 2014).
- Bade, Klaus J. 2005. *Evropa v gibanju. Migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba *cf.
- Baldwin-Edwards, Martin. 2006. 'Between a Rock & a Hard Place': North Africa as a Region of Emigration, Immigration and Transit Migration. *Review of African Political Economy* 33 (108): 311–324.
- Banjac, Marinko. 2009. (Ne)zaželeni sosed: grožnja in varnost v diskurzu evropske imigracijske politike. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 6 (27/28): 90–101.
- 2011. Vse, kar šteje: Vloga numerizacije v evropskem vladovanju in evropskih migracijskih politikah. V *Dvajset let slovenske državnosti. Izbrani politološki vidiki*, ur. Toplak, Cirila: 123–145. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- BBC. 2013. Lampedusa Boat Tragedy: Migrants 'raped and tortured', 8. november. Dostopno

- prek: <http://www.bbc.com/news/world-europe-24866338> (10. november 2014).
- Benko, Vladimir. 2000. *Zgodovina mednarodnih odnosov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Berki, R. N. 1971. On Marxian Thought and the Problem of International Relations. *World Politics* 24 (1): 80–105.
- Betts, Alexander. 2010. *Global Migration Governance – the Emergence of a New Debate*. Dostopno prek: <http://www.imi.ox.ac.uk/pdfs/global-migration-governance-policy-brief> (22. oktober 2014).
- 2011. Introduction: Global Migration Governance. V *Global Migration Governance*, ur. Betts, Alexander: 1–32. Oxford: Oxford University Press.
- Bidet, Jacques in Stathis Kouvelakis, ur. 2008. *Critical Companion to Contemporary Marxism*. Boston, Leiden: Brill.
- Biersteker, Thomas J. 2009. *Global Governance*. Gradivo pri predavanjih 'Globalno vladanje', šolsko leto 2012/13.
- Bodvarsson, Örn B. in Hendrik Van den Berg. 2013. *The Economics of Immigration. Theory and Policy*. New York: Springer.
- Boswell, Christina in Andrew Geddes. 2011. *Migration and Mobility in the European Union*. London: Palgrave Macmillan.
- Bottici, Chiara. 2009. Philosophies of Political Myth, a Comparative Look Backwards: Cassier, Sorel and Spinoza. *European Journal of Political Theory* 8 (3): 365–382.
- Boundless.com. 2014. *The Three Laws of Thermodynamics*. Dostopno prek: <https://www.boundless.com/chemistry/textbooks/boundless-chemistry-textbook/thermodynamics-17/the-laws-of-thermodynamics-123/the-three-laws-of-thermodynamics-496-3601/> (19. maj 2014).
- Braudel, Fernand. 1979. *Civilization and Capitalism, Vol. I: The Structures of Everyday Life. The Limits of the Possible*. London, Glasgow, Sydney, Auckland, Toronto, Johannesburg: William Collins Sons & Co Ltd.
- Bukharin, Nikolai. 1929. *Imperialism and World Economy*. London: Martin Lawrence Limited.
- Cabre, Yolanda Aixela. 2007. Muslims in Spain. The Case of Maghrebis in Alicante. *Journal for the Study of Religions and Ideologies* 6 (17): 84–100.
- Callinicos, Alex in Justin Rosenberg. 2008. Uneven and combined development: the social-relational substratum of 'the international'? An exchange of letters. *Cambridge Review of International Affairs* 22 (1): 77–112.

- Caterall, Bob. 2000. Informational Cities: Beyond Dualism and Toward Reconstruction. V *A Companion to the City*, ur. Bridge, Gary in Sophie Watson, 192–206. Malden, Oxford, Carlton, Berlin: Blackwell Publishers Ltd.
- Collyer, Michael. 2010. The Changing Status of Maghrebi Emigrants: The Rise of the Diaspora. V *Viewpoints: Migration and the Maghreb*, ur. Middle East Institute, 28–29. Washington D.C.: Middle East Institute.
- Coste, Frédéric. 2008. Report from France. V *Modes of Migration Regulation and Control in Europe*, ur. Doomernik, Jeroen in Michael Jandl, 19–26. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Davenport, Alex. 2011. Marxism in IR: Condemned to a Realist fate? *European Journal of International Relations* 19 (1): 27–48.
- Davis, Mike. 2000. *Magical Urbanism. Latinos Reinvent the U.S. City*. London, New York: Verso.
- De Haas, Hein. 2008. *The Myth of Invasion: The inconvenient realities of African migration to Europe*. Oxford: International Migration Institute.
- Deleuze, Gilles in Félix Guattari. 2010. *Nomadology: The War Machine*. Seattle: Wormwood Distribution.
- Delo. 2014. Konec operacije reševanja migrantov Mare Nostrum, 1. november. Dostopno prek: <http://www.delo.si/svet/evropa/konec-operacije-reševanja-migrantov-mare-nostrum.html> (10. november 2014).
- Department of Economic and Social Affairs: Population Division. 2002. *International Migration Report 2002*. New York: United Nations.
- 2013. *International Migration Report 2013*. New York: United Nations.
- Diamond, Jared M. 1999. *Guns, Germs and Steel: The Fates of Human Societies*. New York: W. W. Norton & Company, Inc.
- Doomernik, Jeroen in Michael Jandl. 2008a. *Modes of Migration Regulation and Control in Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- 2008b. Introduction. V *Modes of Migration Regulation and Control in Europe*, ur. Jeroen Doomernik in Michael Jandl, 19–26. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- 2008c. Conclusions. V *Modes of Migration Regulation and Control in Europe*, ur. Jeroen Doomernik in Michael Jandl, 203–212. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Engler, Marcus. 2007. France. *Focus Migration*. Dostopno prek: <http://focus-migration.hwwi.de/France.1231.0.html?&L=1> (29. oktober 2014).
- Erikson, Erik. 1985. Pseudospeciation in the Nuclear Age. *Political Psychology* 6 (2): 213–

- Escolar, Marcelo. 2003. Exploration, Cartography and the Modernization of State Power. V *State/Space. A Reader*, ur. Brenner, Neil, Bob Jessop, Martin Jones in Gordon MacLeod, 29–52. Malden, Oxford, Carlton, Berlin: Blackwell Publishers Ltd.
- EUBusiness*. 2011. New Visa Information System goes live – guide, 13. oktober. Dostopno prek: <http://www.eubusiness.com/topics/living-in-eu/visa-system> (12. november 2014).
- EUMAGINE. Imagining Europe from the Outside*. 2014. Morocco. Dostopno prek: http://www.eumagine.org/pages/eumagine_country_details.aspx?cid=1 (18. november 2014).
- Europa. Summaries of EU legislation. 2009. *The Hague Programme: 10 priorities for the next five years*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/l16002_en.htm (14. februar 2014).
- 2010. *The Stockholm Programme*. Dostopno prek: http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/fundamental_rights_within_european_union/jl0034_en.htm (14. februar 2014).
- European Commission. 2013a. *Schengen Area*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/> (19. januar 2014).
- 2013b. *Immigration*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/index_en.htm (25. februar 2014).
- 2013c. *Irregular immigration*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/immigration/irregular-immigration/index_en.htm (19. januar 2014).
- 2014a. *Schengen Area*. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/> (19. januar 2014).
- 2014b. *Schengen Information System (SIS)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system/index_en.htm (24. oktober 2014).
- 2014c. *Border crossing*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/border-crossing/index_en.htm (24. oktober 2014).
- 2014č. *Frontex Joint Operation 'Triton' – Concerted efforts to manage migration in the Central Mediterranean*, Press Release Database, 7. oktober. Dostopno prek: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-566_en.htm (3. november 2014).
- 2014d. *Visa Information System (VIS)*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/borders-and-visas/visa-information-system/index_en.htm (12. november 2014).

- 2014e. *Global Approach to Migration and Mobility*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration/index_en.htm (17. november 2014).
- European Court for Human Rights. 2012. *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*. Dostopno prek: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231#{"itemid":\["001-109231"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109231#{) (20. oktober 2014).
- 2014. *Case of S.A.S v. France*. Dostopno prek: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145466#{"itemid":\["001-145466"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145466#{) (25. november 2014).
- European Parliament. 1999. *Tampere European Council 15 and 16 October Presidency conclusions*. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm (14. Februar 2015).
- European Union. 2014. *A peaceful Europe – the beginnings of cooperation*. Dostopno prek: http://europa.eu/about-eu/eu-history/1945-1959/index_en.htm (11. november 2014).
- Evropska komisija. 2011. *Sporočilo Komisije Evropskemu parlamentu, Svetu, Evropskemu ekonomsko-socialnemu odboru in Odboru regij: Globalni pristop k vprašanju migracij in mobilnosti*, 18. november. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0743&from=EN> (14. februar 2014).
- Evropski parlament. 2008. *Modra karta za visokokvalificirane delavce iz tujine*. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20081107FCS41562+0+DOC+XML+V0//SL#title2> (24. oktober 2014).
- 2015. *Kratki vodič o Evropski uniji: Maastrichtska in Amsterdamska pogodba*. Dostopno prek: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sl/FTU_1.1.3.pdf (13. februar 2015).
- Fasani, Francesco. 2008. *Undocumented Migration. Counting the Uncountable. Data and Trends across Europe*. Dostopno prek: http://irregular-migration.net/typo3_upload/groups/31/4.Background_Information/4.4.Country_Reports/Italy_CountryReport_Clandestino_No v09_2.pdf (12. februar 2014).
- Fassmann, Heinz. 2009. European migration: Historical overview and statistical problems. V *Statistics and Reality. Concepts and Measurements of Migration in Europe*, ur. Fassmann, Heinz, Ursula Reeger in Wiebke Sievers: 21–44. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Freud, Sigmund. 1919. *Totem and taboo. Resemblances between the psychic lives of savages and neurotics*. New York: Moffat, Yard and Company.
- Friedman, J. Lawrence. 2001. Erik Erikson on Generativity: A Biographer's Perspective. *Psychoanalysis and History* 3 (2): 179–192.

- Frontex. 2014a. *Mission and Tasks*. Dostopno prek: <http://frontex.europa.eu/about-frontex/mission-and-tasks> (25. oktober 2014).
- 2014b. *Origin*. Dostopno prek: <http://frontex.europa.eu/about-frontex/origin> (25. oktober 2014).
- 2014c. *Western African Route*. Dostopno prek: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-african-route> (25. oktober 2014).
- 2014č. *Western Mediterranean Route*. Dostopno prek: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/western-mediterranean-route> (25. oktober 2014).
- 2014d. *Central Mediterranean Route*. Dostopno prek: <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/central-mediterranean-route> (25. oktober 2014).
- 2014e. *Concept of reinforced joint operation tackling the migratory flows toward Italy: JO EPN-Triton to better control irregular migration and contribute to SAR in the Mediterranean Sea*, 28. avgust. Dostopno prek: [http://www.avvenire.it/Cronaca/Documents/JOU%20Concept%20on%20EPN-TRITON%20\(2\).PDF](http://www.avvenire.it/Cronaca/Documents/JOU%20Concept%20on%20EPN-TRITON%20(2).PDF) (3. november 2014).
- Garcés-Mascareñas, Blanca. 2010. Migration Policy in Spain. *Migration Citizenship Education*. Dostopno prek: <http://migrationeducation.de/48.0.html> (29. oktober 2014).
- George, Alexander L. in Andrew Bennett. 2005. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge, London: MIT Press.
- Gilpin, Robert G. 1986. The Richness of the Tradition of Political Realism. V *Neorealism and its Critics*, ur. Robert O. Keohane, 301–321. New York: Columbia University Press.
- Gledhill, John. 2000. *Power and its Disguises: Anthropological Perspectives on Politics*. London: Pluto Press.
- González, Daniel. 2014. Spain's welcome mat for immigrants wearing thin. *Azcentral.com*. Dostopno prek: <http://www.azcentral.com/news/articles/global-immigration-spain.html> (29. oktober 2014).
- González-Enríquez, Carmen. Spain. V *European Immigration. A Sourcebook*, ur. Triandafyllidou, Anna in Ruby Gropas: 199–210. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing.
- Habermas, Jürgen. 1982. *Problemi legitimacije u kasnom kapitalizmu*. Zagreb: Biblioteka Naprijed.
- Hailbronner, Kay. 2010. *Implications of the EU Lisbon Treaty on EU Immigration Law*. San Diego: Center for International and European Law on Immigration and Asylum. Dostopno prek: <http://migrationfiles.ucdavis.edu/uploads/rs/files/2010/hailbronner-implications-of->

- the-eu-lisbon-treaty.pdf (24. oktober 2014).
- Hardt, Michael in Antonio Negri. 2004. *Multitude: War and Democracy in the Age of Empire*. New York: The Penguin Press.
- Historiana, your portal to the past. 2014. *Post-colonial migration to Europe from North Africa*. Dostopno prek: <http://historiana.eu/case-study/post-colonial-migration-europe> (19. januar 2014).
- Horsefield, J. Keith. 1969. Proposals for an International Currency (or Clearing) Union (February 11, 1942). V *The International Monetary Fund 1945 – 1965: Twenty Years of International Monetary Cooperation*. Volume III: Documents, 3–18. Washington, D. C.: International Monetary Fund.
- Huntington, Samuel P. 1996. *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Inayatullah, Naeem in David L. Blaney. 2004. *International Relations and the Problem of Difference*. New York, London: Routledge.
- Informacijski pooblaščenec. 2014. *Splošno o schengenskem informacijskem sistemu (SIS)*. Dostopno prek: <https://www.ip-rs.si/varstvo-osebni-podatkov/inspekcijski-nadzor/schengen/splosno-o-schengenskem-informacijskem-sistemu-sis/> (24. oktober 2014).
- Instituto Nacional de Estadística. 2014. *Population and Housing Census 2011. National, Autonomic and Provincial results: Population by sex, nationality (Spanish/Foreign) and country of birth*. Dostopno prek: <http://www.ine.es/jaxi/tabla.do?path=/t20/e244/avance/p01/11/&file=04004.px&type=pcaxis&L=1#nogo> (18. november 2014).
- International Organization for Migration – IOM. 2014a. *Key Migration Terms*. Dostopno prek: <http://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/about-migration/key-migration-terms-1.html#Migrant> (18. oktober 2014).
- 2014b. *Spain*. Dostopno prek: <https://www.iom.int/cms/en/sites/iom/home/where-we-work/europa/european-economic-area/spain.html> (29. oktober 2014).
- Islamic Finder. 2014. *Masjid Rahma, comunidad islamica de alicante*, 29. september. Dostopno prek: <http://www.islamicfinder.org/getitWorld.php?id=41562> (18. november 2014).
- Jurca, Jerneja. 2008. *Migracijski tokovi z Bližnjega Vzhoda kot varnostno vprašanje EU*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Južnič, Stane. 1980. *Kolonializem in dekolonizacija*. Maribor: Obzorja.
- Klein-Beekman, Chris. 1996. International Migration and Spatiality in the World Economy: Remapping Economic Space in an Era of Expanding Transnational Flows. *Alternatives*:

- Global, Local, Political* 21 (4): 439–472.
- Konvencija o statusu beguncev – Convention relating to the Status of Refugees*. 1951. Dostopno prek: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/StatusOfRefugees.aspx> (14. februar 2014).
- Kovač, Bogomir. 2003. Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem. V *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, ur. Pajnih, Mojca in Simona Zavrtnik Zimic: 43–81. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Lasswell, Harold D. 1930. *Psychopathology and Politics*. London: The University of Chicago Press, Ltd.
- Lattimore, Owen. 1962. *Studies in Frontier History. Collected Paper 1929-58*. London: Oxford University Press.
- Leroi-Gourhan, André. 1993. *Gesture and Speech*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- Library of Congress. 2013. *Citizenship Pathways and Border Protection: Spain*. Dostopno prek: http://www.loc.gov/law/help/citizenship-pathways/spain.php#skip_menu (28. oktober 2014).
- Lizbonska pogodba*, ki spreminja Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi evropske skupnosti. 2009. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/files/RS_-2008-004-00021-MP~P001-0000.PDF#!/pdf (12. november 2014).
- L'Office Français de l'immigration et de l'intégration – OFII. 2014a. *Background*. Dostopno prek: http://www.ofii.fr/qui_sommes-nous_46/background_167.html (19. november 2014).
- 2014b. *Role*. Dostopno prek: http://www.ofii.fr/qui_sommes-nous_46/role_80.html (19. november 2014).
- Lovec, Marko. 2013. *Ontološka realistična analiza reform skupne kmetijske politike Evropske unije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lovec, Marko in Marjan Svetličič. 2011. Globalizacija, migracije in kriza. *Teorija in praksa* 48: 1335–1355.
- Mann, Michael. 1986. *The sources of social power. Volume I. A history of power from the beginning to A. D. 1760*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo: Cambridge University Press.
- Martin, Philip. 1992. Migration and Development. *International Migration Review* 26 (3): 1000–1012.
- Marx, Karl. 1973. *Grundrisse: Introduction to the Critique of Political Economy*. London, New York: Penguin Group.

- Marx, Karl in Friedrich Engels. 1998. *The German Ideology including Theses on Feuerbach and Introduction to the Critique of Political Economy*. New York: Prometheus Books.
- Mavrodi, Georgia. 2010. *The other side of "Fortress Europe": Policy transfers in the EU and the liberalizing effects of EU membership on Greek immigrant policy*. Dostopno prek: http://www.uni-bielefeld.de/tdrc/ag_comcad/downloads/Workingpaper_89.pdf (19. januar 2014).
- Meillassoux, Claude. 1981. *Maidens, Meal and Money. Capitalism and the domestic community*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Migration Policy Centre. 2013a. *Migration facts: Algeria*. Dostopno prek: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/fact_sheets/Factsheet%20Algeria.pdf (20. oktober 2014).
- 2013b. *MPC – Migration Profile: Algeria*. Dostopno prek: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Algeria.pdf (20. oktober 2014).
- 2013c. *MPC – Migration Profile: Libya*. Dostopno prek: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Libya.pdf (20. oktober 2014).
- 2013č. *MPC – Migration Profile: Morocco*. Dostopno prek: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Morocco.pdf (20. oktober 2014).
- 2013d. *MPC – Migration Profile: Mauritania*. Dostopno prek: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Mauritania.pdf (20. oktober 2014).
- 2013e. *MPC – Migration Profile: Tunisia*. Dostopno prek: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Tunisia.pdf (20. oktober 2014).
- Ministero della difesa. 2014. *Marina Militare: Mare Nostrum Operation*. Dostopno prek: <http://www.marina.difesa.it/EN/operations/Pagine/MareNostrum.aspx> (10. november 2014).
- Nauditt, Kristina. 2001. Pred vrati Evropske unije: Poskus inventure. V *Evropski vratarji: migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*, ur. Aldo Milohnić, 23–36. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Normattiva. 1986. *Legge 30 dicembre 1986, n. 943 – Norme in materia di collocamento e di trattamento dei lavoratori extracomunitari immigranti e contro le immigrazioni*

- clandestine*. Dostopno prek: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1986-12-30;943> (14. februar 2015).
- 1990. *Legge 28 febbraio 1990, n.39 - Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 30 dicembre 1989, n. 416, recante norme urgenti in materia di asilo politico, di ingresso e soggiorno dei cittadini extracomunitari e di regolarizzazione dei cittadini extracomunitari ed apolidi già presenti nel territorio dello Stato. Disposizioni in materia di asilo*. Dostopno prek: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1990-02-28;39> (14. februar 2015).
- 1998. *Legge 6 marzo 1998, n. 40 – Disciplina dell’immigrazione e norme sulla condizione dello straniero*. Dostopno prek: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1998;40> (14. februar 2015).
- 2002. *Legge 30 luglio 2002, n. 189 – Modifica alla normative in materia di immigrazione e di asilo*. Dostopno prek: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2002-07-30;189> (14. februar 2015).
- 2008. *Legge 24 luglio 2008, n. 125 – Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 23 maggio 2008, n. 92, recante misure urgenti in materia di sicurezza pubblica*. Dostopno prek: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2008;125> (14. februar 2015).
- 2009. *Legge 15 luglio 2009, n. 94 – Disposizioni in materia di sicurezza pubblica*. Dostopno prek: <http://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2009-07-15;94!vig=> (14. februar 2015).
- Noticias Juridicas. 1985. *Ley Orgánica 7/1985, de 1 de julio, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España. (Vigente hasta el 1 de febrero de 2000)*. Dostopno prek: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Derogadas/r0-lo7-1985.html (14. februar 2015).
- 2000. *Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*. Dostopno prek: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/lo4-2000.t2.html (14. februar 2015).
- 2004. *Real Decreto 2393/2004, de 30 de diciembre, por el que se aprueba el Reglamento de la Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social. (Vigente hasta el 30 de junio de 2011)*. Dostopno prek: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Derogadas/r5-rd2393-2004.html (14. februar 2015).
- Official Journal of the European Communities. 2000. *Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States,*

- of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part.* Dostopno prek: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/march/tradoc_127906.pdf (30. januar 2015).
- 2005. *Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Community and its Member States, of the one part, and the People's Democratic Republic of Algeria, of the other part.* Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/world/agreements/downloadFile.do?fullText=yes&treatyTransId=1241> (29. januar 2015).
- O'Neil Peter. 2011. Europe may resume border control 'under exceptional circumstances'; Massive new wave of migrants arriving from North Africa. *The Ottawa Citizen*, 5. maj. Dostopno prek: <http://search.proquest.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/docview/865121992/fulltext/142ECF4F13A4F7E8D74/16?accountid=16468#> (19. januar).
- Ortega Pérez, Nieves. 2003. Spain: Forging an Immigration Policy. *Migration Policy Institute*, 1. februar. Dostopno prek: <http://www.migrationpolicy.org/article/spain-forging-immigration-policy> (28. oktober 2014).
- Osiander, Andreas. 2001. Sovereignty, International Relations and the Westphalian Myth. *International Organization* 55 (2): 251–287.
- Pajnik, Mojca in Simona Zavratnik Zimic. 2003. Predgovor: Med globalnim in lokalnim v sodobnih migracijah. V *Migracije – Globalizacija – Evropska unija*, ur. Bešter Romana, Aleš Drolc, Bogomir Kovač, Silva Mežnarič in Simona Zavratnik Zimic: 5 – 14. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Pajnik, Mojca, Veronika Bajt in Sanja Herič. 2010. Migrant's Labour and Prospects for Integration: Comperative Report of six EU Member States, summary. PRIMTS.
- Papagianni, Georgia. 2014. EU Migration Policy. V *European Immigration. A Sourcebook*, ur. Triandafyllidou, Anna in Ruby Gropas: 377–388. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing.
- Partnership Agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States of the one part, and the European Community and its Member States, of the other part, signed in Cotonou on 23 June 2000.* 2000. Dostopno prek: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22000A1215\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22000A1215(01)&from=EN) (30. januar 2015).
- Pastore, Ferruccio. 2002. Aenea's Route: Euro-Mediterranean Relations and International Migration. V *Migration and the Externalities of European Integration*, ur. Lavenex, Sandra in Emek M. Uçarer. Lavenex, Sandra in Emek M. Uçarer: 105–123. Maryland: Lexington Books.
- Petrič, Ernest. 1984. *Pravica do samoodločbe: mednarodni vidiki*. Ljubljana: Univerza

- Edvarda Kardelja v Ljubljani, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Pogodba o Evropski uniji – Treaty on European Union*. 1992. Dostopno prek: http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf (11. november 2014).
- Poler Kovačič, Melita in Karmen Erjavec. 2010. The European Union – A New Homeland for Illegal Immigrants? A Study of Imaginaries of the European Union. V *Dve domovini – Two Homelands. Razprave o izseljenstvu*, 31, ur. Gombač, Jure, Kristina Toplak in Jernej Mlekuž: 169–185. Ljubljana: Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU.
- Politikis. 2014. *Sodišče v Strasbourgu potrdilo prepoved nošenja burk v Franciji*. Dostopno prek: <http://www.politikis.si/?p=133909> (25. november 2014).
- Protokol proti tihotapljenju migrantov po zemlji, morju in zraku – Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. 2000. Dostopno prek: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=xviii-12-b&chapter=18&lang=en (29. januar 2014).
- Protokol o preprečevanju, zatiranju in kaznovanju trgovanja z ljudmi, zlasti ženskami in otroki – Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. 2000. Dostopno prek: https://treaties.un.org/pages/viewdetails.aspx?src=ind&mtdsg_no=xviii-12-a&chapter=18&lang=en (29. januar 2015).
- Ravenhill, John. 2008. International Political Economy. V *The Oxford Handbook of International Relations*, ur. Reus-Smit, Christian in Duncan Snidal: 539–557. New York: Oxford University Press Inc.
- Refworld. 2000. *Ley Orgánica 8/2000 de Reforma de la Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*. Dostopno prek: <http://www.refworld.org/docid/3dbe54bb7.html> (14. februar 2015).
- Rimska pogodba – Treaty of Rome*. 1957. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/archives/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf (12. februar 2015).
- Rosman, Abraham in Paula G. Rubel. 1976. “Nomad-Sedentary interethnic Relations in Iran and Afghanistan”. *International Journal of Middle East Studies* 7 (4): 554–70.
- Rossenau, James N. 1992. Governance, order, and change in world politics. V *Governance without Government: Order and change in world politics*, ur. Rosenau, James N. in Ernst-Otto Czempiel, 1–29. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schengenski sporazum – Schengen Agreement*. 1990. Dostopno prek: <http://www.ucc.ie/>

- archive/hdsp/Shengen-agreement_io.pdf (14. februar 2015).
- Schmidt, Sebastian. 2011. To Order the Minds of Scholars: The Discourse of the Peace of Westphalia in International Relations Literature. *International Studies Quarterly* 55: 601–623.
- Schramm, Cristophe. 2008. *Migration from Egypt, Marocco, and Tunisia. Synthesis of Three Case Studies*. Dostopno prek: http://siteresources.worldbank.org/INTMENA/Resources/SF_background-4.pdf (24. november 2014).
- Science and Philosophy. 2014. *Erwing Schrodinger*. Dostopno prek: http://sciphilos.info/docs_pages/docs_Schrodinger_css.html (19. maj 2014).
- Secrétariat d'Etat aux Migrations et aux Tunisiens à l'Etranger. 2014. *Principales Données Statistiques en matière de Migration*. Dostopno prek: <http://bledi.gov.tn/images/files/Principales%20Donn%C3%A9es%20Statistiques.pdf> (12. februar 2015).
- Shirokogorov, Sergei Mikhailovich. 1970. *Ethnological and Linguistical Aspects of the Ural-Altai Hypothesis* (reprinted from Tsing Hua Journal, Vol. 6). New York: Humanities Press.
- Splošna deklaracija o človekovih pravicah. 1948. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Zunanja_politika/CP/Zbornik/SPLOSNA_DEKLARACIJA_O_CL_OVEKOVIH_PRAVICAH_-_F.pdf (17. oktober 2014).
- Stevens, Jacobs. 2006. Prisons of the Stateless: The Derelictions of UNHCR. *New Left Review* 42: 53–67.
- Strange, Susan. 1994. Wake up, Krasner! The World Has Changed. *Review of International Political Economy* 1 (2): 209–219.
- Strateški načrt državljanstva in integracije 2007–2010 – Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración 2007–2010. 2007. Dostopno prek: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Programas_Integracion/Plan_estrategico/pdf/PECIDEF180407.pdf (14. februar 2015).
- Strateški načrt državljanstva in integracije 2011–2014 – Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración 2011–2014. 2011. Dostopno prek: http://extranjeros.empleo.gob.es/es/Programas_Integracion/Plan_estrategico2011/pdf/PECI-2011-2014.pdf (14. februar 2014).
- Struggles in Italy. 2014. *Immigration Policies in Italy*. Dostopno prek: <http://strugglesinitaly.wordpress.com/equality/en-immigration-policies-in-italy/> (24. oktober 2014).
- Teschke, Benno. 2003. *The Myth of 1648. Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations*. London, New York: Verso.
- The UN Refugee Agency. 2014. *About us*. Dostopno prek: <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c2.html> (20. oktober 2014).

- The World Bank. 2014. *Personal remittances, received (current US\$)*. Dostopno prek: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.CD.DT> (23. november 2014).
- Triandafyllidou, Anna, Ruby Gropas in Dita Vogel. 2014. Introduction. V *European Immigration. A Sourcebook*, ur. Triandafyllidou, Anna in Ruby Gropas: 1–14. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing.
- Türk, Danilo. 1984. *Načelo neintervencije v mednarodnih odnosih in mednarodnem pravu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- UNAOC – United Nations Alliance of Civilizations. 2014. *Who we are*. Dostopno prek: <http://www.unaoc.org/who-we-are/> (20. oktober 2014).
- Uradni list Evropske unije. 2001. *Uredba Sveta (ES) št. 539/2001 z dne 15. marca 2001 o seznamu tretjih držav, katerih državljani morajo pri prehodu zunanjih meja imeti vizume, in držav, katerih državljani so oproščeni te zahteve*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001R0539&from=SL> (14. februar 2015).
- 2008. *Direktiva 2008/115/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 16. decembra 2008 o skupnih standardih in postopkih v državah članicah za vračanje nezakonito prebivajočih državljanov tretjih držav*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0115&from=EN> (12. november 2014).
- 2009a. *Direktiva Sveta 2009/50/ES z dne 25. maja 2009 o pogojih za vstop in prebivanje državljanov tretjih držav za namene visokokvalificirane zaposlitve*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:sl:PDF> (14. februar 2015).
- 2009b. *Direktiva 2009/52/ES Evropskega parlamenta in Sveta z dne 18. junija 2009 o minimalnih standardih glede sankcij in ukrepov zoper delodajalce nezakonito prebivajočih državljanov tretjih držav*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0052&from=EN> (12. november 2014).
- Ustanovna listina Združenih narodov – Charter of the United Nations*. 1945. New York: United Nations Department of Public Information.
- Van Apeldoorn, Bastiaan. 2004. Transnational historical materialism: the Amsterdam International Political Economy Project. *Journal of International Relations and Development* Vol. 7 (2): 110–112.
- Van der Pijl, Kees. 2007. *Nomads, Empires, States: Modes of Foreign Relations and Political Economy*, Volume I. London: Pluto Press.
- 2010a. *Historicising the International: Modes of Foreign Relations and Political Economy*.

- Historical Materialism* 18: 3–34.
- 2010b. *The Foreign Encounter in Myth and Religion: Modes of Foreign Relations and Political Economy*, Volume II. London: Pluto Press.
- 2014. *The Discipline of Western Supremacy: Modes of Foreign Relations and Political Economy*, Volume III. London: Pluto Press.
- Velikonja, Mitja. 2003. *Mitografije sedanjosti: študije primerov sodobnih političnih mitologij*. Ljubljana: Študentska založba.
- Waltz, Kenneth Neal. 2001. *Man, the state, and war: a theoretical analysis*. New York: Columbia University Press.
- White, Gregory. 1999. Encouraging unwanted immigration: political economy of Europe's effort to discourage North African immigration. *Third World Quarterly* 20 (4): 839–854.
- Wihtol de Wenden, Catherine. 2014. France. V *European Immigration. A Sourcebook*, ur. Triandafyllidou, Anna in Ruby Gropas: 199–210. Farnham, Burlington: Ashgate Publishing.
- Zakon št. 02-03 – Dahir n° 1.03.196 du 16 ramadan 1424 (11 novembre 2003) portant promulgation de la loi n° 02.03. relative à l'entrée et au séjour des étrangers au Royaume du Maroc, à l'émigration et l'immigration irrégulières*. 2003. Dostopno prek: http://www.carim.org/public/legaltexts/LE3MOR190_918.pdf (30. januar 2015).
- Zakon št. 08-11 – Loi n° 08-11 du 21 Joumada Ethania 1429 correspondant au 25 juin 2008 relative aux conditions d'entrée, de séjour et de circulation des étrangers en Algérie*. 2008. Journal Officiel de la République Algérienne Démocratique et Populaire, 2. julij. Dostopno prek: http://www.joradp.dz/JO2000/2008/036/F_Pag.htm (29. januar 2015).
- Zakon št. 09-01 – Loi n° 09-01 du 29 Safar 1430 correspondant au 25 février 2009 modifiant et complétant l'ordonnance n° 66-156 du 8 juin 1966 portant code pénal*. 2009. Journal Officiel de la République Algérienne Démocratique et Populaire, 25. februar. Dostopno prek: http://www.joradp.dz/JO2000/2009/015/F_Pag.htm (29. januar 2015).
- Zakon št. 68-7 – Loi N° 68-7 du mars 1968, relative à la condition des étrangers en Tunisie*. 1968. Journal Officiel de la République Tunisienne, lois et règlements (Traduction Française): 51–2. Dostopno prek: http://www.carim.org/public/legaltexts/LE2TUN001_FR.pdf (30. januar 2015).
- Zakon št. 1975-40 – Loi n° 197540 du 14 mai 1975, relative aux passeports et aux documents de voyage telle que modifiée et complétée par la loi n° 199877 du 2 novembre 1998, la loi n° 20046 du 3 février 2004 et la loi n° 100813 du 18 février 2008*. 2008. Dostopno prek: http://www.carim.org/public/legaltexts/LE3TUN262_801_FR.pdf (30. januar 2015).

- Zappi, Sylvia. 2003. French Government Revives Assimilation Policy. *Migration Policy Institute*, 1. oktober. Dostopno prek: <http://www.migrationpolicy.org/article/french-government-revives-assimilation-policy> (29. oktober 2014).
- Zavratnik Zimic, Simona. 2001. Perspektiva konstruiranja schengenske "e-meje": Slovenija. V *Evropski vratarji: migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*, ur. Aldo Milohnić, 67–81. Ljubljana: Mirovni inštitut.